
100
soruda
atatürk'ün temel görüşleri
fethi naci
genişletilmiş 2. baskı
GY
gerçek yayınevi

«100 Soruda Atatürk'ün Temel Görüşleri»nin I. baskısının basındaki yankılarından:

«Atatürk'ün Temel Görüşleri'nde, Fethi Naci, Atatürk'ün bütün söylev ve demeçlerini, tamim, telgraf ve bildirilerini; ayrıca Atatürk üzerine yazılmış türlü kitapları, bir bir tarayıp inceleyerek iyi bir çalışma ürününü ortaya koyuyor. Kitap, son derece ilgi çekici bir düzendedir.» (Tarık Dursun, Milliyet, 27 Kasım 1968)

«Çeşitli bölümlerde Atatürk **olduğu gibi** gösterilmeğe çalışılmış. Ortaya yeni bir Atatürk gerçeği çıkmış. Türlü konularda Atatürk'ün kendi düşünceleri ve görüşleri yansıtılmış. Ölümünden 30 yıl sonra Atatürk'ün tam bağımsızlıktan ve halktan yana düşüncelerinin ve ülkülerinin neden gerçekleşmediğini araştırmağa girişmekle, Fethi Naci, O'na en büyük, en gerçek saygıyı göstermiştir.» (Türker Acaroğlu, Cumhuriyet, 21 Kasım 1968)

«Fethi Naci, milliyetçilikten ekonomik konulara, dil ve tarihten dış politikaya kadar çeşitli konularda düzenlenen sorularla, büyük Ata'yı hem kendi şartları ve ortamı içinde değerlendiriyor, hem de onun asıl düşüncelerinin ve amacının ne olduğunu ortaya koyuyor. Son yıllarda çok konuşulan ama haklı haksız, bilir bilmez Atatürk'ün söylediği iddia edilen birtakım düşüncelerin gerçekte ne olduğu bu kitapta belirmiş oluyor.» (Doğan Hızlan, Yeni Gazete, 15 Kasım 1968)

8 lira

Belge

FETHİ NACİ

100 SORUDA

ATATÜRK'ÜN TEMEL GÖRÜŞLERİ

Belgiz

GERÇEK YAYINEVİ Cağaloğlu Yokuşu, Saadet İş Hanı, Kat 4 İstanbul

KISALTMALAR:

SD, I : Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt I, İkinci Baskı, 1961.
SD, II : Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, İkinci Baskı, 1959.
SD, III : Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt III, İkinci Baskı, 1961.
SD, IV: Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, 1964.
Nutuk'un birinci ve ikinci cildi yerine Türk Dil Kurumu'nun yayınladığı Söylev'in birinci ve ikinci cildi kullanılmıştır. Parçalar aldığımız Nutuk'un üçüncü cildi 1967 tarihli sekizinci baskıdır. Söylev ve Demeçlerle Nutuk'un üçüncü cildindeki dil. tarafımızdan sadeleştirilmiştir. — F. N.

Bebu

I

HAYATI, KİŞİLİĞİ

Soru 1 : Atatürk'ün temel görüşlerine geçmeden önce, biyografisi ile ilgili başlıca olaylar?

Atatürk'ün biyografisi ile ilgili başlıca olaylar, tarih sırasına göre, aşağıda gösterilmiştir :

1881 Mustafa'nın Selanik'te doğuşu.

1886 — 1893 arası Mustafa'nın babası Ali Efendinin ölümü.

1893 Mustafa'nın Selanik Askerî Rüşdiyesine yazılması ve öğretmeni Mustafa Efendinin kendisine «Kemal» adını da takması.

1895 Mustafa Kemal'in Selanik Askeri Rüşdiyesini bitirerek Manastır Askerî İdadisine girmesi.

13 Mart 1899 Mustafa Kemal'in Manastır Askerî İdadisini bitirerek İstanbul'da Harb Okulu piyade sınıfına yazılması.

1902 Mustafa Kemal'in Harb Okulunu bitirerek Harb Akademisi sınıflarına geçmesi.

11 Ocak 1905 Mustafa Kemal'in Kurmay Yüzbaşı olarak Harb Akademisinden mezun olması ve merkezi Şam'da bulunan Beşinci Ordu emrine verilmesi. Ekim 1906 Mustafa Kemal'in bazı arkadaşlarıyla birlikte Şam'da gizli «Vatan ve Hürriyet Cemiyeti»ni kurması.

20 Haziran 1907 Mustafa Kemal'in rütbesinin Kolağasılığa yükseltilmesi.

Eylül 1907 Mustafa Kemal'in Üçüncü Orduya naklolunarak Selânik'e gelmesi.

13 Nisan 1909 Mustafa Kemal'in 31 Mail ayaklanması üzerine Hareket Ordusu Kurmay Başkanı olarak İstanbul'a hareketi.

6 Eylül 1909 Mustafa Kemal'in Selanik'te Üçüncü Ordu Piyade Subay Talimgâhı Komutanı olması. (Aynı yıl içinde kolağası rütbesiyle 38 inci piyade alayı komutanı olmuştur.)

1910 Mahmut Şevket Paşanın Kurmay Başkanı olarak Arnavutluk hareketlerinde bulunması.

13 Eylül 1911 Mustafa Kemal'in İstanbul'a Genelkurmaya nakledilmesi.

27 Kasım 1911 Mustafa Kemal'in Binbaşılığa yükseltilmesi.

9 Ocak 1912 Mustafa Kemal'in Trablus Garp'ta Tobruk taarruzunu başariyle idare etmesi.

25 Kasım 1912 Mustafa Kemal'in Bahrisefit Boğazı Kuvayı Mürettebesi Harekât Şubesi Müdürlüğüne tâyin edilmesi.

27 Ekim 1913 Mustafa Kemal'in Sofya Ataşemiliterliğine tâyin edilmesi.

1 Mart 1914 Mustafa Kemal'in yarbaylığa yükseltilmesi.

2 Şubat 1915 Mustafa Kemal'in Tekirdağı'nda 19 uncu tümeni kurmaya başlaması. (25 Şubat 1915 te tümen kuruluşunu tamamlıyarak Maydos'a gelmiştir.)

25 Nisan 1915 İtilâf devletlerinin Arıburnu'na asker çıkarmaları üzerine Mustafa Kemal'in tümeniyle düşmanı önliyerek durdurması.

1 Haziran 1915 Mustafa Kemal'in Albaylığa yükseltilmesi.

8/9 Ağustos 1915 Mustafa Kemal'in Anafartalar Grubu Komutanlığına tâyin edilmesi.

10 Ağustos 1915 Mustafa Kemal'in bizzat idare ettiği taarruzla Anafartalar cephesinde düşmanı geri artması.

14 Ocak 1916 Mustafa Kemal'in Edirne'de XVI. Kolordu Komutanlığına başlaması.

1 Nisan 1916 Mustafa Kemal'in Mirlivalığa (Tuğgeneral) yükseltilmesi.

6/7 Ağustos 1916 Mustafa Kemal'in Bitlis ve Muş'u düşman elinden geri alması.

5 Mart 1917 Mustafa Kemal'in İkinci Ordu Komutanlığı Vekilliğine tâyin edilmesi. (18 Mart 1917 de asil oldu.)

Temmuz 1917 Mustafa Kemal'in Yedinci Ordu Komutanlığına tâyin edilmesi.

20 Eylül 1917 Mustafa Kemal'in Yedinci Ordu Komutanı sıfatiyle memleketin ve ordunun durumunu açıklıyan tarihî ra-

porunu yazması.

Ekim 1917 Mustafa Kemal'in Yedinci Ordu Komutanlığından ayrılarak İstanbul'a dönmesi.

15 Aralık 1917 Mustafa Kemal'in Veliaht Vahdettin'le birlikte Almanya'ya gitmesi. (5 Ocak 1918 de dönmüştür.)

7 Ağustos 1918 Mustafa Kemal'in Filistin'de bulunan Yedinci Ordu Komutanlığına ikinci defa tâyin olunması.

26 Ekim 1918 Mustafa Kemal'in komuta ettiği Yedinci Ordu birlikleri tarafından düşman taarruzunun Haleb'in kuzeyinde bugünkü sınırlarımız üzerinde durdurulması.

31 Ekim 1918 Mustafa Kemal'in Yıldırım Orduları Gurubu Komutanı olması.

13 Kasım 1918 Mustafa Kemal'in Yıldırım Orduları Gurubu Komutanlığının lağvı üzerine İstanbul'a gelmesi.

30 Nisan 1919 Mustafa Kemal'in geniş yetkilerle merkezi Erzurum'da bulunan Dokuzuncu Ordu Müfettişliğine tâyin edilmesi. (Bu görevin adı 15 Haziran 1919 dan sonra Üçüncü Ordu Müfettişliği olmuştur.)

19 Mayıs 1919 Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkması. (16 Mayıs akşamı İstanbul'dan ayrılmıştır.)

21/22 Haziran 1919 Mustafa Kemal'in Amasya'dan yolladığı yaziyle millî kuvvetleri bir gaye ve teşkilât çevresinde toplamak amaciyle Sivas kongresine çağırması.

8 Temmuz 1919 Mustafa Kemal’in Üçüncü Ordu Mu?

fettişliğinden ve askerlikten çekilmesi.

23 Temmuz 1919 Mustafa Kemal'in Erzurum kongresine Başkan seçilmesi.

4 Eylül 1919 Mustafa Kemal'in Sivas kongresine Başkan seçilmesi.

11 Eylül 1919 Mustafa Kemal'in Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi Başkanlığına seçilmesi.

7 Kasım 1919 Mustafa Kemal'in Erzurum'dan Milletvekili seçilmesi. (Büyük Millet Meclisi'nin birinci dönemi için yapılan seçimde ve ondan sonraki seçimlerde Ankara'dan Milletvekili seçilmiştir.)

27 Aralık 1919 Mustafa Kemal'in Heyeti Temsiliye ile birlikte Ankara'ya gelmesi.

16 Mart 1920 İstanbul'un İtilâf Devletleri tarafından işgali üzerine Mustafa Kemal'in durumu bütün devletlere ve millet meclislerine protesto etmesi ve Ankara'da yeni bir millet meclisi toplama teşebbüsüne geçmesi.

23 Nisan 1920 Mustafa Kemal'in Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açması. (24 Nisanda Meclise Başkan seçilmiştir.)

11 Mayıs 1920 Mustafa Kemal'in İstanbul hükümetince ölüm cezasına çarptırılması. (Bu karar 24 Mayıs 1920 de Padişah tarafından onanmıştır.)

13 Eylül 1920 Mustafa Kemal tarafından hazırlanan Halkçılık programının Büyük Millet Meclisi'ne verilmesi.

10 Mayıs 1921 Mustafa Kemal tarafından B. M. Meclisinde Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Grubunun kurulması ve kendisinin Grup Başkanlığına seçilmesi.

5 Ağustos 1921 Büyük Millet Meclisi tarafından Mustafa Kemal'e Başkomutanlık görevinin verilmesi.

23 Ağustos 1921 Mustafa Kemal'in idaresinde 22 gün 22 gece süren Sakarya Meydan Savaşının başlaması. (13 Eylül 1921 de bitmiştir.)

19 Eylül 1921 Mustafa Kemal'e Büyük Millet Meclisi tarafından Müşürlük (Mareşallik) rütbesinin ve Gazi sanının verilmesi.

26 Ağustos 1922 Gazi Mustafa Kemal'in Kocatepe'den Büyük Taarruzu idareye başlaması.

30 Ağustos 1922 Gazi Mustafa Kemal'in Dumlupınar'-da Başkomutanlık Meydan Savaşını kazanması.

10 Eylül 1922 Gazi Mustafa Kemal'in İzmir'e girişi.

1 Kasım 1922 Gazi Mustafa Kemal'in teklif ve müdafaası üzerine Büyük Millet Meclisinin saltanatın kaldırılmasına karar vermesi.

14 Ocak 1923 Mustafa Kemal'in annesi Zübeyde Hanımın İzmir'de ölümü.

29 Ocak 1923 Gazi Muştala Kemal'in İzmir'de Lâtife Hanımla evlenmesi. (5 ağustos 1925 de ayrılmışlardır.)

17 Şubat 1923 Gazi Mustafa Kemal'in İzmir'de ilk Türkiye İktisat Kongresini açması.

8 Nisan 1923 Gazi Mustafa Kemal’in 9 umdeyi

ilân etmesi..

9 Ağustos 1923 Gazi Mustafa Kemal'in Halk Partisini kurması.

11 Ağustos 1923 Gazi Mustafa Kemal'in İkinci Büyük Millet Meclisi Başkanlığına seçilmesi.

29 Ekim 1923 Gazi Mustafa Kemal'in Türkiye Cumhurbaşkanlığına ilk defa seçilmesi.

1 Mart 1924 Gazi Mustafa Kemal'in Büyük Millet Meclisinde Halifeliğin kaldırılması ve tedrisatın tevhidi lüzumunu teklif eden açış nutkunu söylemesi.

24 Ağustos 1925 Gazi Mustafa Kemal'in ilk defa şapka giymesi.

3 Ekim 1926 İstanbul'da Sarayburnu'nda Mustafa Kemal'in ilk heykelinin dikilmesi.

1 Temmuz 1927 Gazi Mustafa Kemal'in Cumhurbaşkanı sifatiyle ilk defa İstanbul'a gitmesi.

15 Ekim / 20 Ekim 1927 Gazi Mustafa Kemal'in C. H. P. İkinci Kurultayı'nda tarihî büyük nutkunu söylemesi.

1 Kasım 1927 Gazi Mustafa Kemal'in ikinci defa Cumhurbaşkanlığına seçilmesi.

4 Kasım 1927 Gazi Mustafa Kemal'in Ankara'da Etnografya Müzesi önünde dikilen ilk heykelinin açılışı.

20 Mayıs 1928 Afgan Kiralı Amanullah Han'ın Gazi Mustafa Kemal'i Ankara'da ziyareti.

9 Ağustos 1928 Gazi Mustafa Kemal'in Sarayburnu'nda Türk harfleri hakkındaki nutkunu söylemesi.

15 Nisan 1931 Gazi Mustafa Kemal tarafından Türk

Tarih Kurumu 'nun kurulması.

4 Mayıs 1931 Gazi Mustafa Kemal'in üçüncü defa Cumhurbaşkanlığına seçilmesi.

12 Haziran 1932 Irak Kiralı Emîr Faysal'ın Ankara'da Mustafa Kemal'i ziyareti.

12 Temmuz 1932 Gazi Mustafa Kemal tarafından Türk Dil Kurumu'nun kurulması.

4 Ekim 1933 Yugoslavya Kiralı Aleksandr'ın Gazi Mustafa Kemal'i İstanbul'da ziyareti.

29 Ekim 1933 Gazi Mustafa Kemal'in Cumhuriyetin onuncu yıldönümü dolayısiyle tarihî nutkunu söylemesi **(Ne mutlu Türküm diyene!)**

16 Haziran 1934 İran Şehinşahı Rıza Pehlevînin Gazi Mustafa Kemal'i Ankara'da ziyareti.

24 Kasım 1934 Büyük Millet Meclisi'nin Mustafa Kemal'e ATATÜRK soyadını veren kanunu kabul etmesi.

1 Mart 1935 Atatürk'ün dördüncü defa Cumhurbaşkanlığına seçilişi.

4 Eylül 1936 İngiltere Kiralı Edvard VlU'in İstanbul'da Atatürk'ü ziyareti.

11 Mayıs 1937 Atatürk'ün ciltliklerini Hazineye ve bir kısım gayrimenkullerini Ankara belediyesine bağışlaması.

31 Mart 1938 Atatürk'ün hastalığı hakkında Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğince ilk defa resmi tebliğ yayınlanması.

19 Haziran 1938 Romanya Kiralı Karol Il.'nin Atatürk'ü İstanbul'da ziyareti.

15 Eylül 1938 Atatürk'ün vasiyetnamesini yazması.

(Açılışı: 25 Kasım 1938).

16 Ekim 1938 Atatürk'ün hastalık durumu hakkında günlük resmî tebliğler yayımına başlanması.

10 Kasım 1938 Atatürk'ün ölümü.

(İslâm Ansiklopedisi, 10. cüz, s. 805-807)

Soru 2 : Atatürk kendini nasıl anlatır?

«Hürriyet ve bağımsızlık benim karakterimdir. Ben milletimin ve büyük atalarımın en değerli miraslarından olan bağımsızlık aşkı ile yaratılmış bir adamım. Çocukluğumdan bugüne kadar ailevî, hususî ve resmî hayatımın her safhasını yakından bilenlerce bu aşkım bellidir. Bence bir millette şerefin, haysiyetin, namusun ve insanlığın varlığı ve kalıcılığı mutlak o milletin hürriyet ve bağımsızlığına sahip olmasıyla mümkündür. Ben şahsan bu saydığım niteliklere çok önem veririm ve bu niteliklerin kendimde varlığını iddia edebilmek için milletimin de aynı nitelikler ile belirginleşmesini şart ve esas bilirim. Ben yaşayabilmek için mutlaka bağımsız bir milletin evlâdı kalmalıyım. Bu sebeple millî bağımsızlık bence bir hayat meselesidir. Millet ve memleketin çıkarları gerektirdiği zaman insanlığı teşkil eden milletlerden her biriyle uygarlık gereğinden olan dostluk ve siyaset ilişkilerini büyük bir hassasiyetle değerlendiririm. Ancak **benim milletimi esir etmek isteyen herhangi bir milletin de bu arzusundan vazgeçinceye kadar amansız düşmanıyım**.» (24 Nisan 1924, SD, III, s. 24)

«Benim adım çok içer diye çıkmıştır. Filhakika ben öteden beri içerim. Fakat istediğim zaman bunu keserim; vazifem esnasında bir damla içmem. Vatan işlerine içki karıştırmam. İçki sadece benim keyfim içindir. İçki yü-

zünden vazifemi bir an geri bıraktığımı hatırlamıyorum. Daha gençken manevralara çıkılmadan önce, muhabbete dalarak sabaha yakın zamanlara kadar içsek bile ben bazen uyumadan saatinde vazifem başına gider ve görecek işi bir dakika geri bırakmazdım. İçki ve vazife iki ayrı şeydir. Birbirine dokunacak yerde vazifeyi elbette keyfe tercih etmeli, içkiyi behemehal kesmeli.» (26 Haziran 1955, Ulus gazetesi - Prof. Enver Ziya Karal, Atatürk'ten Düşünceler, 3. baskı, s. 164-165)

«Her ne suretle olursa olsun millete hizmet edenler, milletten büyük mükâfatlara intizar ediyorlarsa katiyen doğru bir harekette bulunmuş olmazlar. Milletten çok şey talep etmemeliyiz. Hizmet edenler vazifelerini ifa etmiş olmaktan başka bir şey yapmamışlardır.» (1923, Prof. Enver Ziya Karal, a.g.e., s. 168)

Soru 3 : Atatürk'ün sosyal bilimler alanındaki bilgisi ve genel olarak kültürel yetişmesi? [1]

«Ben çok içtimaiyat (sosyoloji) ile meşgul olmadım.» (3 Ocak 1921, SD, I, s. 137)

****

1 «En güç olan sanatı (askerlik) yanında. Atatürk'ün yetişme tarzından doğma eksiklikleri vardı. Bu eksikleri tamamlayamadık.» (F. R . Atay Çankaya Cilt 2. s. 416)

F. R. Atay, Atatürk'ün Yusuf Akçora ile tanıştıktan sonra söylediklerini şöyle anlatır : «Mütefekkir kelimesini duymuştum, fakat mütefekkir denen bir kimse görmemiştim. Yanıma oturunca doğrusu içime bir ürküntü geldi. Bir mütefekkirle nasıl konuşmalı idi? Adeta imtihan korkusu geçiriyordum. Biraz sonra gördüm ki pekâlâ sizinle olduğu gibi onunla da görüşülür. Sorduğu sualler kolay kolay cevap vereceğim şeylerdi. Nasıl rahat ettiğimi bilemezsiniz.» (Çankaya. Cilt 2, s. 569)

«Gazi'nin bilgi dağarcığı oldukça bölük pörçüktü. Gerekirse, o da içine doğan bir düşünceyi kitabına uydurmak için, ara

da sırada bir konuyu daha derinden incelediği olurdu. Ama sistematik olarak okumaya hiç alışık değildi. Askerlik ve siyaset konularında geniş bilgisi vardı.» (Lord Kinross, Atatürk, Cilt 2, s. 700)

«Atatürk bir doktrin adamı değildi. Çünkü Atatürk, önceden sistemleştirilmiş ve tartışılabilse dahi fikir ve hareket prensipleri belli, sınırlı bir fikir sistemine kendini bağlamazdı. Zaten fikri hazırlığı, nazarî formasyonu da buna göre değildi.» (Ş. S. Aydemir, Tek Adam, Cilt 3, s. 502)

Belgin

II

ATATÜRK VE MİLLÎ MÜCADELE

Soru 4 : Atatürk, Samsun'a çıktığı gün, genel durumu nasıl görüyordu?

«1919 yılı Mayısının 19 uncu günü Samsun'a çıktım. Genel durum ve görünüş :

«Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu topluluk, Genel Savaşta **(Birinci Dünya Savaşında)** yenilmiş, Osmanlı ordusu her yanda zedelenmiş, koşulları ağır bir 'Ateşkes Anlaşması' imzalanmış. Büyük Savaşın uzun yıllan boyunca, ulus yorgun ve yoksul bir durumda. **Ulusu ve yurdu Genel Savaşa sürükleyenler, kendi başlarının kaygısına düşerek, yurttan kaçmışlar. Padişah ve Halife olan Vahdettin, soysuzlaşmış, kendini ve yalnız tahtını koruyabileceğini umduğu alçakça yollar araştırmakta. Damat Ferit Paşanın başkanlığındaki Hükümet, güçsüz, onursuz, korkak, yalnız padişahın isteklerine uymuş ve onunla birlikte kendilerini koruyabilecek herhangi bir duruma boyun eğmiş**.

«Ordunun elinden silahları ve cephanesi alınmış ve alınmakta...

«İtilâf Devletleri, Ateşkes Anlaşması hükümlerine uymayı gerekli görmüyorlar. Birer uydurma nedenle, İtilâf Donanmaları ve askerleri İstanbul'da. Adana iline Fran-

sızlar; Urfa, Maraş, Anteb'e İngilizler girmişler. Antalya ile Konya'da İtalyan birlikleri, Merzifon'la Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor. **Her yanda yabancı devletlerin subay ve memurları ve özel adamları çalışmakta.** Daha sonra, sözümüze başlangıç olarak aldığımız tarihten dört gün önce, 15 Mayıs 1919'da İtilâf devletlerinin uygun bulmasıyla Yunan ordusu İzmir'e çıkarılıyor.

«Bundan başka, **yurdun dört bir bucağında Hıristiyan azınlıklar, gizli, açık, özel istek ve amaçlarının elde edilmesine, devletin bir an önce çökmesine çalışıyorlar.** (...)

«Durumun korkunçluğu ve ağırlığı karşısında, her yerde, her bölgede birtakım kişilerce kurtuluş yollan düşünülmeye başlanmıştı. Bu düşünceyle girişilen çalışmalar, birtakım örgütler doğurdu. (...)

«Bu durum ve koşullar karşısında kurtuluş için, nasıl bir karar düşünülebilirdi?

«Açıkladığım bilgilere ve gözlem sonuçlarına göre üç türlü karar ortaya atılmıştı:

«Birincisi, **İngiltere'nin koruyuculuğunu** istemek;

«İkincisi, **Amerika'nın güdümünü** (mandasını) istemek.

«Bu iki türlü karara varmış olanlar, Osmanlı Devletinin bir bütün olarak kalmasını düşünenlerdir. Osmanlı ülkesinin çeşitli devletlerarasında paylaşılmasından ise, bu ülkeyi bütün olarak bir devletin kanadı altında bulundurmayı yeğleyenlerdir.

«Üçüncü karar, **bölgesel kurtuluş yollarıyla** ilgilidir. (...)

«Baylar, ben bu kararların hiçbirini yerinde bulmadım. Çünkü bu kararların dayandığı bütün kanıtlar (deliller) ve mantıklar çürüktü, temelsizdi. Gerçekte, için de bulunduğumuz o günlerde, Osmanlı Devletinin temelleri çökmüş, ömrü tükenmişti. Osmanlı ülkesi bütün bü

17

tüne parçalanmıştı. Ortada bir avuç Türk'ün barındığı bir **ata yurdu** kalmıştı. Son olarak, bunun da paylaşılmasını sağlamak için uğraşılmaktaydı. Osmanlı Devleti, onun bağımsızlığı, padişah, halife, hükümet, bunların hepsi kavramını yitirmiş birtakım anlamsız sözlerdi.

«Neyin ve kimin dokunulmazlığı için kimden ve ne gibi yardım istemek düşünülüyordu?

«O halde sağlam ve gerçek karar ne olabilirdi?

«Baylar, bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da ulus egemenliğine dayanan, kısıntısız, koşulsuz, bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak.

«İşte, daha İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun'da Anadolu topraklarına basar basmaz uygulamaya başladığımız karar, bu karardır.» (Söylev, I, s. 1 -10)

Soru 5 : Atatürk Sivas kongresini hangi gerekçe ile toplamıştı?

«**Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir.** Merkezî hükümetimiz İtilâf Devletlerinin etki ve deneti altında kuşatılmış bulunduğundan yüklendiği sorumluluğun gereklerini yerine getirememektedir. Bu durum milletimizi mâdum (mevcut olmayan) tanıttırıyor. **Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.** Milletin durum ve davranışını göz önünde tutmak ve haklarının sesini dünyaya işittirmek için her türlü etki ve denetten kurtulmuş bir milli kurulun varlığı zorunludur. Bunun için haberleşme yoluyla her taraftan gelen teklif ve millî arzu üzerine Anadolu'nun bilvücuh en güvenli yeri olan Sivas'ta milli bir kongrenin çabuk olarak toplanması kararlaştırılmıştır. Bunun için bütün Osmanlı vilâyetlerinin her livasından ve parti uyuşmazlıkları

göz önüne alınmaksızın muktedir ve milletin güvenini kazanmış üç kadar kişinin mümkün olan hızla yetişmek üzere hemen yola çıkarılması gerekmektedir. Her ihtimale karşı bunun bir millî sır halinde tutularak karışıklığa yer verilmemesi ve gereken yerlerde yolculuğun gizli hüviyetle yapılması lâzımdır.» (22 Haziran 1919, Nutuk, III, s. 916)

Soru 6 : Atatürk, Birinci Dünya Savaşından sonra Amerikan mandası istekleri karşısında ne düşünüyordu?

«**Yabancı bir devletin koruyuculuğunu istemek insanlık niteliklerinden yoksunluğu, güçsüzlüğü ve beceriksizliği açığa vurmaktan başka bir şey değildir.** Gerçekten bu aşağılık duruma düşmemiş olanların, isteyerek başlarına yabancı bir yönetici getirmeleri hiç düşünülemez.

«Oysa **Türkün onuru ve yetenekleri çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir ulus, tutsak yaşamaktansa yok olsun, daha iyidir**.

«Öyleyse, ya bağımsızlık ya ölüm.» (Söylev, I, s. 9)

Soru 7 : Atatürk, Millî Mücadele yıllarında, Amerika hakkında ne düşünüyordu?

«Yüksek kurulunuzca bilinmektedir ki, bizim hepimizin ve Bakanlar Kurulumuzun izlediği tek ilke, kendi maksadımızı, hayatımızı, şerefimizi kendi kuvvet ve varlığımızla kurtarmak ve sağlamaktır. Fakat varlığımıza sataşan (tasallut eden) bütün batı dünyası, Amerika da için de olduğu halde, tabiatiyle büyük bir kuvvet teşkil ediyor.» (8 Temmuz 1920, SD, I, s. 83)

19

«Yalnız buraya gelen bir Amerikalıyı ben hatırlıyorum. Gerçekten çok değerli Amerikalı bir muhabir buraya **(Ankara'ya)** geldi. Öyle bir zamanda geldi ki; o zaman daha Basın Müdürlüğü olmadığı gibi, Meclis de açılmamıştı. O zat Meclisin açılış günleri burada bulundu. Bu muhabir benim ile görüştü. Birçok sorular sordu. Kendisine gereken cevaplar verildi. Özellikle burada Meclisin açılışını vesairesini gördü ve gerçekten değerli bilgilerle buradan İstanbul'a döndü ve bütün gözlemlerini ve buradan aldığı esasları da yayınladı. Fakat bizimle böyle samimî bağlantıda bulunduğu için, yine o Amerikalı, Amerika Hükümetinin İstanbul'da bulunan siyasî memurları tarafından derhal İstanbul'dan kovuldu. Bundan başka Amerikalı buraya gelmemiştir ve buraya gelip bizim gerçek çıkarlarımıza hizmet eden o Amerikalıyı, yine Amerika Hükümeti siyasî memurları uzaklaştırmıştır.» (28 Eylül 1920, SD, I, s. 124)

Soru 8 : Atatürk'e göre, başlangıçta Batı Anadolu'ya düşmanın girişine ve yapılan saldırı ve zulümlere karşı ulusun davranışı nasıldı?

«Dikkate değer ki. İzmir'e ve daha sonra Manisa'ya ve Aydın'a düşmanın girişi ve yapılan her türlü saldırı ve zu-

****

2 Şevket Süreyya Aydemir şöyle diyor: Kuvayi Milliyeyi ortaya atan halkın ruhî durumuna gelince şartları realist ölçülerle işleyen her araştırıcı için bu alandaki bilgiler, vesikalar, elbette ki iç açıcı değildir. Gerçek şuydu ki Millet harb istemiyordu.» (Tek Adam, Cilt II, s. 162). Aydemir, şunları da yazar: «İzmir'de Reddi İlhak Cemiyeti kurucularından olup işgalden sonra Aydın'a giden Ş. Oğuz Alpkaya, orada halkın bazı ileri gelenleriyle mukavemet bahsi konuşulurken söylenenleri yazar. Oradan Yunanlılara hattâ 12 kişilik bir heyet bile gitmiştir. Kan dökülmesini önlemek için.» (A.g.e., s. 164)

lüm hakkında ulus daha aydınlanmamış ve ulusal varlığına vurulan bu korkunç darbeye karşı açıkça hiçbir üzüntü ve sızıltı göstermemişti. Ulusun bu haksız darbe karşısında sessiz ve durgun kalması, elbette ulus için iyiye yorumlanamazdı. Bundan dolayı, ulusu uyarıp harekete geçirmek gerekli idi.» (Söylev, I, s. 15)

Soru 9 : Atatürk, Diyarbakır, Bitlis, Van, Bayazıt dolaylarındaki halkı aydınlatmak için kimlere mektup yazmış, kimlerle bağlantı kurmuştur?

«Diyarbakır ve Bitlis dolaylarındaki halkı aydınlatmak düşüncesiyle, oralarda ordu komutam olarak bulunduğum sıralarda kendileriyle tanıştığım birtakım ileri gelen kişilere özel mektuplar yazdım ve Van, Bayazıt çevrelerinde bulunan bazı aşiret başkanlarıyla da bağlantı ve ilişki kurdum.» (Söylev, I, s. 55. Bu mektuplar «Mutki'de aşiret reisi Hacı Musa Beye», «Bitlis Kufrevizade Şeyhi Abdülbaki Efendi Hazretlerine», «Şirnaklı Abdurrahman Ağa Hazretlerine», «Derşev'li Ömer Ağa Hazretlerine», «Muşas'lı Resul Ağa Hazretlerine», «Meb'usu Sabık (eski milletvekili) Sadullah Efendi Hazretlerine», «Şeyh Mahmut Efendi Hazretlerine», «Norşinsli Meşayihi İzamdan (büyük şeyhlerden) Şeyh Ziyaettin Efendi Hazretlerine», «Garzan'da Rüesadan (reislerden) Cemil Çeto Beye» yazılmıştır. Bakınız : Nutuk, III, s. 937 - 945)3

****

3 Birinci Büyük Millet Meclisindeki 380 milletvekilinin 61'i sarıklı hoca, 46'sı büyük toprak sahibi, 10'u aşiret reisi, ağa; 8'i tarikat şeyhidir. (Damar Arıkoğlu'ndan naklen Aydemir, Tek Adam, Cilt II, s. 381)

«Bu savaşı örgütler ve yürütürken, Atatürk, bir halk hareketini oluşturmada, halkın desteğini ve gücünü harekele geçirme

Soru 10 : Atatürk'ün ulusu uyarıp aydınlatmak konusundaki düşünceleri?

«Ulus, ancak devletlerin yıkılma ve çökme kargaşaları içinde bulunduğu zamanlarda tarihin yazdığı çok önemli ve korkunç günler yaşıyordu. Böyle günlerde kaderini kendi eline almak uyanıklığını gösteremeyen ulusların geleceği karanlık ve korkuludur.

«Türk ulusu bu gerçeği anlamaya başlamıştı. Bu anlayış sonucuydu ki, kurtuluş umudu veren her içten çağrıya koşmakta idi. Ancak, uzun yüzyılların uyuşturucu yönetim ve eğitiminin etkisinden bir toplumun, bir günde, bir yılda kurtulabileceğini düşünmek ve kabul etmek doğru değildir.

«Böyle olduğu için, durumu ve gerçeği bilenler, elinden geldiği ölçüde kendi ulusunu uyarıp aydınlatarak kurtuluş yolunda ona kılavuzluk etmeyi en büyük insanlık ödevi bilmelidirler.» (Söylev, I, s. 246)

Soru 11: Atatürk'e göre, bir teşkilât fikri olarak Kuvayi Milliye ilk formülünü ne zaman buldu?

23 Temmuz 1919'da açılan Erzurum Kongresi 14 gün sürmüş, çalışması sonunda yayınladığı bildirinin 3. maddesinde şu ilkeyi kabul etmiştir :

****

de kendisine yardımcı olabilecek bazı nüfuzlu kişilere, bölge eşrafına, mütegallibesine, nüfuzlarını maddi varlıklarından veya manevî otoritelerinden alan ban kimselere de, ister istemez dayanmak, onların da yardımına, isler istemez başvurmak zorunda kalmıştı. Genellikle bu gibi kimseler de, ilk devrimci atılımlardan sonra, kendi durumlarını, nüfuzlarını koruyabilmek için, tutucular arasına, devrimleri belirli bir noktada dondurmak isteyenler arasına katılmışlardı.» (Bülent Ecevit, Atatürk ve Devrimcilik, s. 41)

22

«Ulusal gücü etken (Kuvayi Milliyeyi âmil) ve ulusal iradeyi egemen kılmak temel ilkedir.» (Söylev, [, s. 44) i

Soru 12: Atatürk'ün «millî cemiyetler»e verdiği önem?

«...Her tarafta millî cemiyetler kuruldu. Hülâsa batıdan ve doğudan yükselen ulusun sesi Anadolu'nun en uzak köşelerinde yankı yeri buldu. Binaenaleyh **millî cemiyetler düşmanların esaret boyunduruğuna girmemek kasdiyle millî vicdanın azmi ve iradesinden doğmuş biricik teşkilât oldu. Bu sayede yüzyıllardan beri bağımsız yaşıyan milletimiz varlığını âleme göstermeğe başladı.»** (4 Eylül 1919 günü açılan Sivas Kongresinde söylediği açış söylevinden, Nutuk, III, s. 947)

****

4 İlk kongrenin Erzurum'da toplanmasını Sabahattin Selek şöyle yorumluyor: «Yüzbinlerce Ermeninin Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden Suriye ve Irak'a nakledilerek yerleştirilmeleri, başka bir meseleyi daha ortaya çıkarmış oluyordu. Bu mesele, tehcir edilen Ermenilerin malları ile ilgilidir. Hükümet, tehcire tâbi tutulan Ermenilerin mallarına her yerde mahallî komisyonlar tararından el konularak, bunların satılmalarına ve Ermeniler tekrar döndüklerinde mal bedellerinin sahiplerine iade edilmesine dair kararlar aldı. Fakat tatbikat, içinde bulunulan olağanüstü durum ve kişisel sebepler yüzünden, geniş ölçüde suiistimallere yol açtı. Yok bahasına kapatılan Ermeni malları ile yeni zenginler türedi; eski zenginlerin servetleri arttı. Büyük Harp, Osmanlı devletinin yenilmesi ile sona erince, Ermenilerin daha önce yoğun olarak bulundukları doğu ve güney Anadolu bölgelerinin Türk halkı korkunç bir tehlike ile karşı karşıya kalmış oluyordu. Halk, geri dönecek Ermenilerin intikam hırsı ile kendilerine yapacaktan zulümden korkarken, eşraf yalnız can değil, aynı zamanda mal kaygusuna da düşmüştü. Millî Mücadele başlangıcında, **ilk Müdafaa-i Hukuk teşekkülünün doğuda, Erzurum'da kurulması** ve **ilk kongrenin (Erzurum Kongresi) burada yapılması** bu mesele ile çok yakından ilgilidir.» (Anadolu İhtilâli, Cilt II, s. 292.)

23

Soru 13: Kuvayi Milliyeciler içinde kişisel çıkarlar sağlamaya çalışanlara karşı Atatürk'ün tepkisi?

«Kuvayi Milliyeye bağlı olduklarını iddia eden bazı kişilerin özel çıkarlarını temin maksadiyle hareket ve hükmetmek teşebbüslerinde bulundukları işitildi. Gayri-meşru ve yasa dışı hareketlerin millî teşkilât içinde yeri yoktur. Bu gibiler hakkında hükümetin kanunu uygulayacağı muhakkaktır.» (31 Ekim 1919; İzmit, Adapazarı, Bursa, Konya, Balıkesir Merkez Kurullarına yapılan Tamim, Nutuk, III, s. 1127)

Soru 14: Atatürk'e göre başlangıçta muntazam ordu ne durumdaydı?

«Bu savaşlar sırasında **(Yunanlıların 22 Haziran 1920 de başlayan ilk genel saldırısı şurasında — F. N.)** tümenlerimizin subay ve erlerinin çok eksik kuru birer örgüt durumunda olduklarını ve daha güçlendirilemediklerini, cephanelerinin de pek kıl olduğunu biliyorsunuz.» (Söylev, II, s. 322)

«Bütün Batı Anadolu illerimizde, Ankara ve dolaylarında, daha doğrusu bütün yurtta, kuvvet denilecek bir birlik (**bir cüz'i tam**) bırakılmış mı idi.» (Söylev, II, s. 324. 26 Temmuz 1920'de yapılan gizli oturumdaki konuşmasından)

Soru 15: Atatürk'e göre başlangıçtaki muntazam ordu kurmayı zorlaştıran şartlar nelerdi?

«Ülkenin alınyazısı sorumluluğunu yeni üzerine almış olan Bakanlar Kurulu, o günkü koşullara göre sefer

24

berlik yapmayı düşünebilir mi idi? Ülkenin, hemen hemen baştanbaşa, Halifenin fetvası gereğini yerine getirmeye sürüklenip zorlandığı bir sırada, ulusu askere çağırmak uygun görülebilir mi idi ve olabilir mi idi? Bundan başka, bütün ulusu silâhaltına çağırmadan önce, silâh sayısı ve elde bulunan silâhların iş görebilmesi için gerekli cepane ve para tutarları ile kaynakların düşünülmesi zorunlu değil mi idi? Durumu incelerken ve tedbir düşünürken, acı olsa da, gerçeği görmekten hiç vazgeçmemek gerektir. Kendimizi ve birbirimizi aldatmaya gereklik ve zorunluk yoktur. (...) Bundan sonra, elbette, durumlar değişecek; bütün ülkeye ve ulusa gerçekten umut ve güven verecek tedbirler uygulanacaktır. Artık buna engel kalmamıştır. Bakanlar Kurulu, kimi doğumluları silâhaltına da alabilecektir.» (Söylev, II, s. 325. 26 Temmuz 1920'de yapılan gizli oturumdaki konuşmadan)

Soru 16 : Atatürk'ün muntazam ordu ve millî birlikler (çeteler) hakkındaki düşüncesi nedir?

«Ben, bir yandan ordumuzu canlandırmak ve güçlendirmek için gerekli işleri yaparken bir yandan da, kurulmuş bulunan ulusal birliklerden, her türlü sakıncalarına karşın her yerde, ister istemez, olabildiğince yararlanmaya çalışmakta idim. Ama, sağlam bir düzenbağı (disiplin) isteyen ve buyruklara hiç düşünmeden ve duraksamadan uymayı gerektiren önemli askerlik görevlerinin ancak düzenli ordu ile yapılabileceği gerçeğini unutmaya elbette yer yoktu. Ulusal birliklerden yararlanma ancak, zaman kazanmak amacı ile olabilirdi.» (Söylev, II, s. 126)

Soru 17 : Atatürk'ün düzenli ordu kurmak ve düzensiz örgütleri yıkmak kararı?

25

«8 Kasım 1920'de Fuat Paşa Ankara'ya geldi. Karşılamak için ben de istasyonda bulunuyordum. Fuat Paşayı, omuzunda bir filinta olduğu halde Ulusal Kuvvetler (Kuvayi Milliye) kılığında gördüm. Batı Cephesi Komutanına bu kılığı benimseten düşünce ve anlayış akımının bütün Batı Cephesi üzerinde ne denli aşırı bir etki yapmış olduğunu anlamakta, artık duraksamaya yer kalmamıştı. Onun için Fuat Paşaya, kısa bir gerekçeden sonra, yeni alabileceği görevi söyledim. (Moskova Büyükelçiliği — F. N.) Beğenerek kabul etti. O günün gecesi, İsmet ve Refet Paşaları çağırarak yeni durumu ve görevlerini kararlaştırdık. Kendilerine verdiğim kesin yönerge: 'Çar-çabuk düzenli ordu ve büyük süvari gücü meydana getirmek' idi. Böylece 1920 yılı kasımının sekizinci günü 'düzensiz örgüt düşüncesini ve siyasasını yıkmak kararı' iş ve uygulama alanına konulmuş oldu.» (Söylev .11, s, 351)

Soru 18: Atatürk'e göre Millî Mücadele için teşkilatlanmada aşağıdan yukarıya ve yukarıdan aşağıya meseleleri?

«Bir millet varlığı ve hakları için bütün kuvvetiyle, bütün fikri ve maddî kuvvetleriyle ilgilenmezse, bir millet kendi kuvvetine dayanarak varlığını ve bağımsızlığını sağlayamazsa şunun bunun oyuncağı olmaktan kurtulamaz. Millî hayatımız, tarihimiz ve son devirde idare tarzımız buna pek güzel delildir. Bu sebeple teşkilatımızda Kuvayi Milliyenin âmil (etken) ve milli iradenin hakim olması esası kabul edilmiştir. Bugün, bütün cihanın milletleri yalnız bir hâkimiyet tanırlar: milli hakimiyet Teşkilâtın diğer ayrıntılarına bakacak olursak işe köyden ve mahalleden, ve mahalle halkından yani fertten başlıyoruz. Fertler düşünür olmadıkça, haklarını kavramadıkça,

26

kütleler istenilen yöne, herkes tarafından iyi veya fena yönlere sevkolunabilirler. Kendini kurtarabilmek için her ferdin mukadderatiyle bizzat alâkadar olması lâzımdır. Aşağıdan yukarıya, temelden çatıya doğru yükselen böyle bir müessese elbette sağlam olur. Şüphe yok, her işin başlangıcında aşağıdan yukarıya doğru olmaktan çok yukardan aşağı olması zarureti vardır.

«Birincisinin oluşumunda bütün insanlık için gayeye erişme kolay olmuş olurdu. Böyle olmanın amelî ve maddi imkânı henüz bulunmadığından bazı müteşebbisler, milletlere verilmesi lâzımgelen yönün belirlenmesinde yol gösteriyorlar (kılavuzluk ediyorlar). Bu suretle yukardan aşağı taazzuv (örgütleşme) ettirilebilir. Biz memleketimiz içindeki yolculuklarımızda tabiatiyle birinci tarzda başlamış olan millî teşkilâtlarımızın hakikî kaynağa, ferde kadar indiğini ve oradan tekrar yukarıya doğru hakikî örgütleşmelerin başladığını kemali şükranla gördük. Bununla beraber olgunlaşma derecesine eriştiğimizi iddia edemeyiz. Bunun için özellikle aşağıdan yukarıya tekrar bir örgütleşmenin meydana gelmesi gayesine çalışmamız bir millî ve vatanî vazife sayılmalıdır.» (Nutuk, III, s. 1185-1186. Ankara'ya ilk gelişinde şehrin ileri gelenleriyle yaptığı konuşmadan.)

Soru 19 : Atatürk Millî Mücadele için milleti birleştirmeye çalışırken Damat Ferit buna engel olmak için neler yapıyordu? «Bolşevikler geliyor» diyerek halkı nasıl aldatıyorlardı?

«Erzurum ve Sivas Kongrelerinde tesbit edilen esaslar ve noktalar başlıca bunlardan ibarettir. Bu esaslar sayesinde bütün milletimiz birleşmiş bir hale gelmiştir. Bu kutsal maksadın temini ile uğraşıldığı bir sırada pekâlâ

hatırlarınızdadır ki, Ferit Paşa buna mani olmağa kalkıştı. Bu teşebbüsleri memleket içinde kötülemeye uğraştı. İttihatçılıktır dedi. Bu suçlama iç ve dış kamuoyunda başarı kazanamadı. Bunu gördükten sonra yeni bir silâh aradı. Bolşeviklik dedi. Resmî telgraflarında Bolşeviklerin Karadeniz'den takım takım Samsun, Trabzon ve dahile doğru yürüdüğünü, memleketi alt üst ettiğini resmen yaydı. Bunlar da etkili olamadı. Ferit Paşa ve kabinesi daha ileriye gittiler. Bazı yerlerde islâm ahaliyi aldatarak üzerimize sevketmek, millet için, vatan için çalışanları yok etmek kastinde bulundular. Tabiî bunlarda da muvaffak olamadılar.» (Nutuk, III, s. 1187. Ankara'ya ilk gelişinde şehrin ileri gelenleriyle yaptığı konuşmadan.)

«Hilâfet makamına karşı hiçbirimizin hatırına gelemiyecek yalanlar bulunuyor ve yaratılıyor. Meselâ Bolşevikler geliyor; köyümüzü, kasabamızı harabedecek, hepimizi idam edecek, çabuk silâh başına. Tabiî köylü cahil, bilmez, silâhlarını alıyor ve geliyor. Ne olduğunu anlamadan, karşı karşıya geldiği kimselerle çarpışma olduktan ve bir defa kan döküldükten sonra tabiatiyle bir düşmanlık ve bir anlaşamamazlık vücuda geliyor.» (25 Nisan 1920, Beypazar olayları hakkında konuşurken, SD, I, s. 67)

Soru 20 : Atatürk'ün düşüncelerini uygulamada göz önünde tuttuğu temel ilke nedir?

«Türk ata yurduna ve Türkün bağımsızlığına saldıranlar kimler olursa olsun, onlara bütün ulusça silâhlı olarak karşı çıkmak ve onlarla savaşmak gerekiyordu. Bu önemli kararın bütün gereklerini ve isterlerini ilk gününde açıklamak ve söylemek, elbette yerinde olmazdı. Uygulamayı birtakım evrelere (safhalara) ayırmak ve olay-

lardan yararlanarak ulusun duygu ve düşünceleri üzerinde işlemek ve adım adım ilerliyerek amaca ulaşmaya çalışmak gerekiyordu. Nitekim öyle olmuştur. Ancak dokuz yılda yaptıklarımız bir mantıkçı gözüyle düşünülürse, ilk günden bugüne dek izlediğimiz genel gidişin, ilk kararın çizdiği çizgiden ve yöneldiği amaçtan hiç ayrılmamış olduğu kendiliğinden anlaşılır.» «Başarı için pratik ve güvenilir yol, her evreyi vakti geldikçe uygulamaktı.» (Söylev, I, s. 10, 11)

«Ben, ulusun vicdanında ve geleceğinde sezdiğim büyük gelişme yeteneğini, bir ulusal sır gibi vicdanımda taşıyarak yavaş yavaş bütün toplumumuza uygulatmak zorundaydım.» (Söylev, I, s. 11)

«Ben, doğal bir biçimde geçmekte olan devrim evrelerini soğukkanlılıkla izlerken, yarının tedbirlerinden başka bir şey düşünmüyordum.» (Söylev, I, s. 275)

(Halk Partisinin ilk programı olan ve 8 Nisan 1923'te açıklanan «Dokuz İlke»ye Cumhuriyetin ilânı, halifeliğin kaldırılması, dinişleri bakanlığının kaldırılması, medrese ve tekkelerin kaldırılması, şapka giyilmesi gibi önemli sorunların neden yazılmadığını açıklarken:)

«Bu sorunları programa yazarak önceden, bilisiz ve gericilerin bütün ulusu yanıltmaya fırsat bulmalarını uygun görmedim. Çünkü bu sorunların zaman gelince çözümlenebileceğine ve sonunda ulusun kıvanç duyacağına kesin olarak inanıyordum.» (Söylev, II, s. 493)

Soru 21 : Atatürk'e göre, Milli Mücadele başında, ulus ve ordunun padişah ve halifelik hakkındaki düşüncesi neydi?

«Burada, pek önemli olan bir noktayı da belirtmeli ve açıklamalıyım. Ulus ve ordu, Padişah ve Halifenin ha-

29

yınlığından haberli olmadığı gibi, o makama ve o makamda bulunana karşı yüzyılların kökleştirdiği din ve gelenek bağlarıyla içten bağlı ve uysal. Ulus ve ordu, kurtuluş yolu düşünürken, bu atadan gelen alışkanlık dolayısiyle, kendinden önce yüce halifeliğin ve padişahlığın kurtuluşunu ve dokunulmazlığını düşünüyor. Halifesiz ve padişahsız kurtuluşun anlamını kavramaya yetenekli değil. Bu inançla bağdaşmaz görüş ve düşüncelerini açığa vuracakların vay haline! Hemen dinsiz, vatansız, hain, istenmez olur.» (Söylev, I, s. 7-8)

Soru 22 : Atatürk, ulus ve ordunun padişah ve halifelik hakkındaki düşüncesini hep göz önünde bulundurmakla birlikte bu konudaki kendi düşüncesini nasıl gerçekleştirdi?

Büyük Millet Meclisi'nin açılışından bir gün sonra; 24 Nisan 1920:

«Bu şekilde icra kuvvetleri (hükümet), hükümet reisi tarafından seçilmiş ve yasama kuvvetinin itimat ve muvafakatine dayanan bir kuvvettir ki, hilafet ve saltanat makamının kurtuluşu başarıldıktan sonra padişahımız müslümanların halifesi efendimiz her nevi zorlama ve baskıdan kurtulmuş ve tamamiyle hür ve bağımsız olarak kendini milletin bağlılık kucağında gördüğü gün, yüksek Meclisin düzenleyeceği kanuni esaslar dairesinde, muhterem ve ulu yerini alır.» «Savaşmalarımızın birinci gayesi ise saltanat ve hilâfet makamlarının ayrılmasını amaç edinen düşmanlarımıza milli iradenin buna müsait olmadığını göstermek ve bu kutsal makamları yabancı esaretinden kurtararak halifenin yetkisini düşmanın tehdit ve zorundan kurtarmaktır. (SI), I. s. 61, 62)

Meclis Reisi seçildikten soma; 24 Nisan 1920:

30

«İnşallah padişah-ı âlempenah efendimiz hazretlerinin sıhhat ve afiyetle ve her türlü yabancı kayıtlarından kurtulmuş olarak tahtı hümâyunlarında daim (sürekli) kalmasını Tanrı'nın lütuflarından tazarru eylerim (yalvarırım).» (SD, I, s. 64)

Anayasa Kanunu münasebetiyle; 20 Ocak 1921 :

«Bir prensip olarak hilâfet ve saltanat makamını kabul ediyoruz.» (SD, I, s. 157)

1 Kasım 1922; Saltanatın yıkıldığına dair verilen karar münasebetiyle:

«Millet mukadderatını doğrudan doğruya eline aldı ve millî saltanat ve hâkimiyeti bir şahısta değil, bütün fertleri tarafından seçilmiş vekillerinden kurulu bir yüksek Mecliste temsil etti. işte o Meclis, yüksek Meclisinizdir; Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Milletin saltanat ve hâkimiyet makamı yalnız ve ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Ve bu hâkimiyet makamının hükümetine, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti derler. Bundan başka bir saltanat makamı, bundan başka bir hükümet heyeti yoktur ve olamaz.» «Bundan sonra hilâfet makamının dahi Türkiye Devleti için ve bütün İslâm âlemi için ne kadar verimli olacağını da gelecek bütün açıklığıyla gösterecektir.» (SD, I, s. 279)

3 Mart 1924'te Büyük Millet Meclisi «hilâfetin kaldırılmasını kanunlaştırdıktan sonra, 30 Ağustos 1924'te:

«Gerçi büyük zaferin ertesine kadar İstanbul'da halife ve sultan namı altında bir şahıs ve onun işgal ettiği hilâfet ve saltanat unvaniyle bir makam vardı. Fakat bu zaferden sonra millet o makamları ve o makam sahiplerini lâyık olduğu akıbete ulaştırdı.» (SD, II. s. 179)

«Sevgili kardeşlerim, **fikir ve idrak sahibi olduğunu büyük hâdiselerle ispat etmiş olan bu millet, Allah'ın gölgesi, peygamberin vekili olduğunu iddia küstahlığında bulunan halife unvlarındaki gafillere**, cahillere, riyakârla-

31

ra vatanında, vicdanında yer verebilir miydi?» (28 Ağustos 1925, SD, II, s. 209)

Soru 23 : Atatürk Millî Mücadelenin zaferle sonuçlanmasının tarihî önemini nasıl açıklıyordu?

«Afyonkarahisar - Dumlupınar meydan muharebesi ve onun son safhası olan bu 30 Ağustos muharebesi Türk tarihinin en mühim bir dönüm noktasını teşkil eder. Milli tarihimiz çok büyük ve çok parlak zaferlerle doludur. Fakat Türk milletinin burada kazandığı zafer kadar kesin sonuçlu ve bütün tarihe, yalnız bizim tarihimize değil, cihan tarihine yeni cereyan vermekte kesin tesirli bir meydan muharebesi hatırlamıyorum.» (30 Ağustos 1924, SD, II, s. 179)

Soru 24 : Atatürk Millî Mücadele ile öteki a/, gelişmiş ülkeler («mazlum milletler») arasında nasıl bir ilişki görüyordu?

«**Millî sınırlarımız, içinde hür ve bağımsız yaşamak istiyoruz.** Bu meşru emelimizi elde etmek için uğraşıyoruz. Şu kutsal mücadelede milletimiz, islâmın kurtuluşuna, dünya mazlumlarının refahının artmasına hizmet etmekle iftihar etmektedir... (14 Ekim 1921, SD, II, s. 19)

«Anadolu her türlü tasallutlara, saldırılara karşı bütün varlığıyla kendini savunmaktadır ve bunda muvaffak olacağından emindir. Anadolu bu müdafaasiyle yalnız kendi hayatına ait vazifeyi ifa etmiyor, belki doğuya yöneltilmiş hücumlara bir engel çekiyor.» (18 Ekim 1921, SD, II, s. 21)

32

«**Bütün mazlum milletler zalimleri bir gün yok edecektir.** O zaman dünya yüzünden zalim ve mazlum kelimeleri kalkacak, insanlık kendisine yakışan bir sosyal duruma erişecektir. Bizim milletlerimiz o zaman, bu gayeye ulaşan milletler arasındaki önceliğiyle cidden övünebilecektir (...) Türkiye - Ukranya antlaşmasıyla iki memleket arasında güçlendirilmiş olan sevgi devamlıdır. Bunun devamı yalnız iki memleket için değil, bütün mazlum milletler için pek hayırlı sonuçlar verecektir.» (3 Ocak 1922, SD, II, s. 29)

«Türkiye'nin bugünkü mücadelesi yalnız kendi nam ve hesabına olsaydı belki daha kısa, daha az kanlı olur ve daha çabuk bitebilirdi. **Türkiye büyük ve önemli bir çaba harcıyor. Çünkü müdafaa ettiği, bütün mazlum milletlerin, bütün doğunun davasıdır** ve bunu nihayete getirinceye kadar Türkiye, kendisiyle birlikte olan doğu milletlerinin beraber yürüyeceğinden emindir. Türkiye şimdiye kadar mevcut tarih kitaplarının gereklerini değil tarihin hakikî gereklerini takip edecektir. Gerçekten mevcut tarihlerin kaydettiği hâdiseler milletlerin hakikî fikirleri ve emelleri, hareketleri değildir.» (7 Temmuz 1922, SD, II, s. 40)

Soru 25 : Atatürk az gelişmiş ülkelerin kurtuluşu ile sömürgecilik ve emperyalizm hakkında ne düşünüyordu?

«Bugün, günün ağardığını nasıl görüyorsam, uzaktan, bütün doğu milletlerinin de uyanışını öyle görüyorum. Bağımsızlık ve hürriyetine kavuşacak olan çok kardeş millet vardır. Onların yeniden doğuşu, şüphesiz ki terakkiye ve refaha yönelmiş olacaktır. Bu milletler bütün güçlüklere ve bütün engellere rağmen muzaffer ola-

caklar ve kendilerini bekleyen geleceğe ulaşacaklardır. Sömürgecilik ve emperyalizm, yeryüzünden yok olacak ve yerlerine milletler arasında hiçbir renk, din ve ırk farkı gözetmeyen yeni bir ahenk ve işbirliği çağı egemen olacaktır.» (1933, Dr. M. Gönlübol ve Dr. C. Sar, Atatürk ve Türkiye'nin Dış Siyaseti)

Soru 26 : Atatürk Avrupa emperyalizmi ile Avrupa'nın «asıl millet»lerini nasıl ayırıyordu?

«**Yaşamak isteyen milletimizin isteği bir kelimede özetlenebilir ve gayet meşrudur: Bağımsızlık.** Avrupa'nın yöneticilerden ve sermayedarlardan ayrı olan asıl milletleri bizim hayatımızı bize çok görmüyorlar. Eğer bugün Fransız milleti ile İtalyan milletiyle hattâ İngiliz milleti ile düşmanlık halinde bulunuyorsak bu milletlerin seslerini işittirememelerinden ve kendi yöneticilerinin istilâ ve sermaye emelleri için bizi yok etmelerine ses çıkarmamalarındandır.» (2 Temmuz 1920, SI), IV, s. 344)

Soru 27 : Atatürk tasfiye edilen mücadele ve ülkü arkadaşları hakkında neler söylemiştir?

Beliren ulusal savaşın tek amacı, yurdu dış saldırıdan kurtarmak olduğu halde bu savaşın, başarıya ulaştıkça, ulus iradesine dayanan yönetimin bütün ilkelerini ve şekillerini evre evre (safha safha) bugünkü döneme değin gerçekleştirmesi olağan ve kaçınılmaz bir tarih akışı idi. Bu kaçınılmaz tarih akışını, gelenekten gelen alışkanlığı ile, hemen sezinleyen padişah soyu, ilk andan başlayarak ulusal savaşın amansız bir düşmanı oldu. Bu kaçınılmaz tarih akışını, ilk anda ben de gördüm ve sezin-

ledim. Ama, baştan sona, bütün evreleri kapsayan sezgilerimizi ilk anda bütünüyle açığa vurmadık ve söylemedik. İleride olabilecekler üzerine çok konuşmak, giriştiğimiz gerçek ve maddesel savaşa boş kuruntular niteliği vere bilirdi; dış tehlikenin yakın etkileri karşısında üzüntü duyanlar arasında ise, geleneklerine, düşünme yeteneklerine, ruhsal durumlarına uymayan olabilir değişikliklerden ürkeceklerin ilk anda direnmelerine yol açabilirdi. Başarı için pratik ve güvenilir yol, her evreyi vakti geldikçe uygulamaktı. Ulusun gelişmesi ve yükselmesi için esenlik yolu bu idi. Ben de öyle yaptım. Ancak tuttuğum bu pratik ve güvenilir başarı yolu; yakın çalışma arkadaşım olarak tanınmış kişilerden kimileriyle aramızda, zaman zaman görüşlerde, davranışlarda, yapılan işlerde beliren temelli ve ikinci derecede anlaşmazlıkların, kırgınlıkların ve sırasında ayrılıkların da nedeni ve açıklaması olmuştur. Ulusal savaşa birlikte başlayan yolculardan kimileri, ulusal hayatın bugünkü Cumhuriyete ve Cumhuriyet yasalarına kadar uzayan gelişmelerinde, kendi düşünme ve ruh yeteneklerinin kavrama sınırı bittikçe, bana direnmeye ve karşı çıkmaya başlamışlardır.» (Söylev, I, s. 11-12)

Soru 28 : Atatürk, Millî Mücadele yıllarında, zaferi kazandıktan sonra, siyasetten çekilmeyi düşünüyor muydu?

«Üstüme aldığım ödevi tamamladıktan sonra politika işlerinden çekileceğimi evvelce söylemiştim. Bu fikrimde sabitim ve bu taahhüdümü tekrar ederim. Ancak, henüz barış yapılmamış, geleceğimiz belli olmamış iken milleti bir karışıklık halinde nasıl bırakabilirim? Başladığım işi bitirmeliyim. Ondan sonra politika işlerinden

35

çekilmek hakkındaki arzumu tatbik edeceğim.» (11 Nisan 1923, Vatan muhabirine demeç, SD, III, s. 62)

(Atatürk, Emil Ludvvigde'e de, 1930 başlarında şöyle demişti:)

«Ben bugün, Cumhurreisliğinden ve hattâ Başkumandanlıktan istifa edip kendimi okumaya, mütalâaya vermek için bir köşeye çekilmeye hazırım.» (Ş. S. Aydemir, Tek Adam, Cilt III, s. 544)

Belgi

III

HALK HÜKÜMETİ VE BAĞIMSIZLIK

Soru 29: Atatürk «halk hükümeti»ni nasıl tarif etmişti?

Atatürk, 1 Aralık 1921'de, Bakanlar Kurulunun görev ve yetkisini belirten kanun teklifi münasebetiyle konuşurken şunları söylemiştir: «'Bu hükümet demokrat bir hükümet midir, sosyalist bir hükümet midir, yani şimdiye kadar okuduğumuz kitaplarda ismi anılan hükümetlerden hangisidir?' buyurdular! Efendiler, bizim hükümetimiz demokratik bir hükümet değildir, sosyalist bir hükümet değildir. Ve hakikaten kitaplarda mevcut olan hükümetlerin, ilmî mahiyeti itibariyle, hiçbirine benzemeyen bir hükümettir. Fakat millî hâkimiyeti, millî iradeyi yegâne tecellî ettiren bir hükümettir, bu mahiyette bir hükümettir! Sosyoloji noktasından bizim hükümetimizi ifade etmek lâzım gelirse 'halk hükümeti' deriz. Anayasamızın birinciden dördüncüye kadar olan maddeleri hükümetin ne olduğunu, kimin tarafından idare olunduğunu, idare eden heyetin kuvvet ve yetkisini açık açık anlatmıştır. Şekil ve sureti tesbit olunmuştur. Fakat mesleki içtimaî (doktrin) itibariyle dahi düşündüğümüz zaman, biz hayatını, istiklâlini kurtarmak için çalışan erbab-ı sâyiz (emekçileriz), zavallı bir halkız! Mahiyetimi-

37

zi bilelim. Kurtulmak, yaşamak için çalışan ve çalışmaya mecbur olan bir halkız! Binaenaleyh her birimizin hakkı vardır. Yetkisi vardır. Fakat çalışmak sayesinde bir hakkı kazanırız. Yoksa arka üstü yatmak ve hayatını çalışmadan geçirmek isteyen insanların bizim topluluğumuz içinde yeri yoktur, hakkı yoktur! O halde ifade ediniz Efendiler! Halkçılık, sosyal düzenini çalışmasına, hukukuna dayandırmak isteyen bir mesleki içtimaidir (doktrindir). Efendiler! Biz bu hakkımızı koruyup gözetmek, bağımsızlığımızı emin bulundurabilmek için heyet-i umumiyemizce (genel kurulumuzca), heyet-i milliyemizce (millî bütünlüğümüzce) bizi mahvetmek İsteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı heyet-i millîyece savaşmayı caiz gören bir mesleği takip eden insanlarız. ' Binaenaleyh bu ve bu gibi teşvikatla ve izahatla hükümetimizin dayandığı esasın, ılım içtimaiye (sosyolojiye) dayanan bir esas olduğunu açık bir surette görürüz! Fakat ne yapalım ki demokrasiye benzemiyormuş, sosyalizme benzemiyormuş, hiçbir şeye benzemiyormuş! Efendiler biz benzememekle ve benzetmemekle iftihar etmeliyiz! Çünkü biz bize benziyoruz Efendiler!»' (SD, I, s. 196-197)

****

5 «Muayyen bir iktisadi sisteme peşinen angaje olmamış bulunan orta sınıl aydınlarından müteşekkil olan Millî Mücadelenin yürütücü kadrosu, aslî düşman olan Batı sömürgeciliği ile, sömürgeci ülkelerin iç düzeni olan kapitalizmi eş anlamlı olarak mütalâa etme eğilimimle idi... Mustafa Kemal'in bunları söylerken kapitalizmi tasfiyesi istenen bir iç sistem olarak değil, emperyalizmle eş anlamlı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bunun aksini düşünmek 1923 İzmir İktisat Kongresi ile kabul edilen ve birkaç yıl en geniş şekilde uygulanan özel teşebbüsçü politikayı izahı imkânsız kılmaktadır.>> (Korkut Boratav, Türkiye'de Devletçilik, s. 10)

6 «Ulusal Kurtuluş Savaşı, içinde cereyan ettiği şartlara göre ne Batı anlamında bir liberalizm, ne de bir sosyalizm davası idi.

Soru 30 : Atatürk «tam bağımsızlıktan ne anlıyordu?

«Bugünkü savaşmalarımızın gayesi tam bağımsızlıktır (istiklâl-i tam). Bağımsızlığın tamlığı ise ancak malî bağımsızlıkla mümkündür. Bir memleketin maliyesi bağımsızlıktan mahrum olunca o devletin bütün hayat kollarında bağımsızlık mefluçtur (inmelidir, kımıldayamaz haldedir). Çünkü her devlet organı ancak malî kuvvetle yaşar. **Malî bağımsızlığın korunması için ilk şart, bütçenin iktisadî yapı ile uygun ve denk olmasıdır. Binaenaleyh; devlet bünyesini yaşatmak için dışarıya müracaat etmeksizin memleketin gelir kaynaklarıyla idare edilmesi çare ve tedbirlerini bulmak lâzım ve mümkündür**.

«Efendiler! Azamî tasarruf millî şiarımız olmalıdır.

«Binaenaleyh; malî yöntemimiz, halkı tazyik ve izrar etmekten (zarar vermek) kaçınmakla beraber mümkün olduğu kadar dışarıya ihtiyacımızı ve yoksulluğumuzu göstermeden yeterli gelir sağlamak esasına dayanır. Şimdiki halde yararlanılamayan gelir kaynaklarından yararlanmak ve halkın vergi yükünü hafifletmek için bazı maddeler üzerine tekeller koymak gerekli işlerdendir.» (1 Mart 1922, SD, I, s. 228, 229)

«Bütün dünyanın bilmesi lâzımdır ki: Türkiye halkı, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun hükümeti, uşak

****

Emperyalizme karşı bir savaş olarak sosyalizme benzemekle beraber sınıflar arası bir savaşla değil, sınıflar arası elbirliği ile gerçekleştirilebilirse yürütülebilecek bir savaştı. Gericiliğe karşı savaş olarak liberalizme benzemekle beraber, kapitalist bir gelişmenin öncüsü olan ulusal bir orta sınıfın yokluğu karşısında Batı liberalizminin mahsulü olan yabancı kapitalist hâkimiyetini yol açmayı önlemek isteyen bir savaştı. Şimdiki halde o sadece ulusal bir kurtulma çabası idi.» (Niyazi Berkes, 200 Yıldır Neden Bocalıyoruz, s. 88)

39

muamelesine tahammül edemez. Her uygar millet ve hükümet gibi varlığının, hürriyet ve bağımsızlığının tanınması isteğinde kesinlikle ayak diremektedir. Ve bütün dâvası da bundan ibarettir.» (19 Eylül 1921, SD, I, s. 186)

«**Bir devlet tam bağımsızlığına ve bir millet kayıtsız şartsız egemenliğine malik ve sahip bulunmadıkça o devlet ve millet için, refah ve şeref olamıyacağını takdir eden milletimiz, bu gerekleri temin etmedikçe yaşamak mümkün olamıyacağına inanmıştır.** Milletimizin bütün gerçekleri anlamakta gösterdiği olgunluk ve kabiliyet şayanı iftihardır. Artık bu milleti esir ve bu memleketi sömürge veya malikâne yapmak hevesinde bulunanların ne büyük gaflette oldukları anlaşılır.» (30 Ocak 1923;.SD, II. s. 82)

«Bir devlet ki, kendi uyruklarına vazettiği bir vergiyi yabancılara vazedemez (koyamaz), gümrük muamelelerini, resimlerini memleketin ve milletin ihtiyaçlarına göre düzenlemesi yasaktır. Ve bir devlet ki, fazla olarak yabancılar üzerinde kaza (yargı) hakkını uygulamaktan mahrumdur. Böyle bir devlete pek tabii bağımsız denemez.» (17 Şubat 1923, SD, II. s. 104)

«İktisadiyatımızda tam bağımsızlık, güzel vatanımızı yoksulluğa, memleketi yıkıntıya sürükleyen çeşitli sebepler içinde en kuvvetli ve en önemlisi iktisadiyatımızda bağımsızlıktan mahrumiyetimizdir. » «Devletler şimdiye kadar bize şu ve bu meselelerde gösterişli müsaadelerde bulunuyorlar gibi görünüyorlar. Lakin iktisadî esaretle bizi felce uğratıyorlardı, öteden ben bize bazı şeyleri vermiş gibi, bizim bazı haklarımızı tanımış gibi vaziyet alırlar, hakikatte iktisatta elimizi kolumuzu bağlarlardı. Bu esarete katlanan mevki sahibi kimseler memnundu. Çünkü görünüşte büyük bir bağımsızlık sağlamışlardı. Fakat hakikati halde milleti manen miskinlik çukuruna atmışlardır. Bunlar iktisadî mahkumiyeti anlayamayan

40

bedbaht hayvanlardı. Fakat artık bugün milletimiz hayat noktasının nerede olduğunu pek güzel anlamıştır... Şimdiye kadar büyük muzafferiyetler kazandık. O zaferleri hayat için, saadet için, milletin refahı için yeter sandık; bu suretle gafletten gaflete düştük. Halbuki zafer ve fetihlerden sonra derhal sanat ve iktisadiyat sahasında hızlı adımlarla yürümek lâzımdı.» (16 Mart 1923, SD, II, s. 119, 120)

«Tam bağımsızlık demek, elbette siyasal, maliye, iktisat, adalet, askerlik, kültür... gibi her alanda tam bağımsızlık ve tam özgürlük demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde bağımsızlıktan yoksunluk, ulusun ve ülkenin gerçek anlamıyla bütün bağımsızlığından yoksunluğu demektir.» (Söylev, II, s. 431)

Soru 31 : Atatürk, dost olduğumuz bir yabancı devletin onurumuza ve bağımsızlığımıza karşı bir tavır alması karşısında ne yapmıştı?

«Birinci Dünya Savaşı dünyada patladığı zaman coğrafî durum, tarihî olaylar ve siyasî dengenin zorlamaları karşısında tarafsızlığı korumanın imkânsızlığı yüzünden Almanların bulunduğu zümreye dahil olduk; Almanlarla dost olduk. Almanlar memleketimize, ordumuza ve hükümetimize kadar girdiler: Bunların hepsini hoş gördük; fakat Almanlardan bazıları onur ve bağımsızlığımıza dokunan davranış almağa başladıkları dakika da en önce ve hemen, hiçbir kayıt ve şarta bakmaksızın ruhan ve hatta fiilen isyan ettim.» (24 Nisan 1921 SD' III, s. 24)

41

IV

SOVYETLER BİRLİĞİ VE KOMÜNİZM

Soru 32 : Atatürk Ekim İhtilâli hakkında ne düşünüyordu?

«Arkadaşlar, hepinizin bildiği gibi, Birinci Dünya Savaşının son senelerinde Rusya'da patlayan İnkılâp, insanların mutlak çoğunluğunu teşkil eden faklı halli içinde, özellikle bu halkın en çok zorluk ve sıkıntılara ve ıstıraba maruz kalmış olan işçi sınıfı içinde, eskiden beri mevcut olan sosyalistlik hakikî inaksallarını ve gayelerini ilân etti. Daha açık, daha belli ve daha sert bir surette ilân etti. Ve umum insanlığın emperyalist ve kapitalist idarelerin tahakküm (hüküm sürme) ve zalimane zorbalığından kurtarılınmasını bu bedel kabul etti. Tabiatiyle bu hedefe ulaşabilmek için mücadeleyi esas saydı ve son pratik noktası da bu gayeye bütün insanlığı iştirak ettirmek için teşebbüs alması idi. Ruslar, Çar'ın müstebit idaresi altında uzayan savaş senelerinin kuvvetlendirdiği sefalet neticesinde bu duyguları azamî derecede değerlendirmişlerdi. Memleketlerinin gayet geniş olmasına ve birçok tabiî şartları ve âmilleri haiz bulunmasına dayanarak bütün dünyanın emperyalistlerine karşı düşmanlığını ilân etmek ve savaş açmaktan çekinmediler. Batı emperyalistleri de bütün kuvvetlerini, bütün kudret-

42

lerini, bütün vasıtalarını kendi aleyhlerine kullandıkları halde yaptıkları inkılâp hareketlerini bugüne kadar tam başarıyla yaşatmaya muktedir oldular. Bolşeviklerin özellikle son günlerde Lehistan içinde birbiri arkasından gelen başarıları ve zaferleri cidden inkılâplarının pek mesut, pek parlak ve pek mühim bir neticesidir. İslâmiyetin en yüksek kural ve kanunlarını içine alan Bolşevizmin bizim de varlığımıza kasdetmiş olan müşterek düşman aleyhinde, bugün elde etmiş olduğu zafer, bizim için de teşekküre lâyık bir neticedir.» (14 Ağustos 1920, SD, I, s. 94-95)7

****

7 Atatürk'ün bu konuşmasında bulunan ve «İslâmiyetin en yüksek kural ve kanunlarını içine alan Bolşevizmin bizim de varlığımıza kasdetmiş olan müşterek düşman aleyhinde, bugün elde etmiş olduğu zafer, bizim için de teşekküre lâyık bir neticedir.» diye sadeleştirdiğini cümlenin aslı şöyledir: «İslâmiyetin en âli kaide ve kanunlarını ihtiva eden Bolşevizmin bizim dahi mevcudiyetimize kasdetmiş olan müşterek düşman aleyhinde, bugün ihraz etmiş bulunduğu zafer, bizim için de şayan-ı teşekkür bir neticedir.» (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt I, II. baskı, k 1961, s. 95)

Türk Dil Kurumu'nun yayımladığı bir kitap vardır: «BUGÜNÜN DİLİYLE ATATÜRK'ÜN SÖYLEVLERİ». Kitap, Behçet Kemal Çağlar tarafından «bugünkü dile aktarılmıştır.» 1968 yılında yayınlanan bu kitabın 80. sayfasında, Atatürk'ün yukarıya aldığım cümlesi bugünkü dile şöyle aktarılmış: «İslâmlığın en yüce kurallarıyla yasalarını içine almaya ÖZENMİŞ Bolşevikliğin, bizim varlığımıza da göz dikmiş olan düşmanlara karşı bugün kazanmış olduğu zafer bizim için de sevinilmeye değer bir sonuçtur.»

Kolaylıkla farkedilebileceği gibi, **Behçet Kemal Çağlar**, nedense, Atatürk'ün sözlerine **«ÖZENMİŞ»** kelimesini eklemek ve **«müşterek düşman»**ı **«düşman»** yapmak gereğini duymuştur. Buna, «Atatürk'ün sözlerini bugünkü dile aktarma» değil, **«Atatürk'ün sözlerini tahrif etme»** denir!

Ayrıca, Atatürk'ün «amele sınıfı» (s. 95) Behçet Kemal Çağlar'da «işçiler» (s. 79) olmuş. Atatürk'ün «Bu itibarla da noktai nazardan bizim istikametimizde Bolşevik istikameti görülebi-

43

Soru 33 : Atatürk emperyalizme karşı savaşta Sovyetler Birliği ile işbirliği konusunda ne düşünüyordu?

«Emperyalist hükümetler aleyhine harekâtı ve bunların tahakküm ve esareti altında bulunan mazlum insanların kurtuluşu gayesini güden Bolşevik Ruslarla hareket ve çalışma birliğini kabul ediyoruz.» (26 Nisan l')2ü, SD, IV, s. 304)

«Halen emperyalist ve kapitalist devletlerin ortaya attıkları yeni metodlar karşısında memleketlerimizin her zamankinden daha sıkı bir blok teşkil etme torunda olduklarına inanıyorum. Rusya'nın birçok defalar bize yap-

****

ir.» (s. 101) cümlesi Behçet Kemal Çağlar'da Bu bakımdan bizim davranışımızda Bolşevikliğe dayanan bir yön görenler bulunabilir.» (s. 82) olmuş. Bunlar pek önemli sayılmayabilir, ama işte akıl almaz bir «tahrif» daha: Atatürk'ün «kibrite böyle bir prensip Bolşevik prensipleriyle tearuz etmez.» (s. 101) cümlesi Behçet Kemal Çağlar tarafından şu şekle sokulmuş: «Böyle bir ilke, Bolşeviklerinkiyle İLK BAKIŞTA zıtlaşmayabilir (s. 81, 82) Yani Behçet Kemal Çağlar, Atatürk'ün cümlesini ELBETTE. kelimesini atmış, buna karşılık, Atatürk'ün söylemediği «İLK BAKIŞTA» kelimelerini eklemiş, «tearuz etmez»i (çatışmaz, zıtlaşmaz) «zıtlaşmayabilir» yapmış.

«Atatürkçü» Behçet Kemal Çağlar Atatürk'ün düşüncelerini işte böyle tahrif etmiştir! Ve Atatürk'ün parasıyle yaşayan Türk Dil Kurumu da, göz göre göre, tahrif edilmiş bu düşünceleri

«Bugünün diliyle Atatürk'ün söylevleri adı altında yayımlamıştır.

Türk Dil Kurumu da, en az, Behçet Kemal Çağlar kadar sorumludur; çünkü Atatürk'le ilgili bir kitabın Kurum tarafından denetlenmeden yayımlanması düşünülemez.

Kitap 1968 yılında yayınlanmıştır. Atatürkçülüğü kimselere bırakmayan kişiler, nedense, bu komuta bugüne kadar tek satır yazmamışlardır!

Atatürk'ün sözlerini tahrif etmek, her hakle, kimsenin haddi olmamak gerekir. Varlığını Atatürk'e borçlu olan Türk Dil Kurumu bu tahriflerin hesabını vermek zorundadır. — F. N.

tığı yardım bizce özel bir önem taşımaktadır.» (10 Nisan 1922, Lenin'e gönderilen mektuptan, SD, IV, s. 433)

«Telsiz telgrafla Moskova'dan gönderilen bir tebliğ ile Sovyet Rusyası tarafından Dağıstan'ın bağımsızlığı tanındığına bilgi edindik. Bu mutlu kararın Bolşevizm dünyası ile İslâm dünyası arasındaki ilişkilere fevkalâde iyi tesir edeceğine ve bu suretle bizleri şimdiki kapitalist idaresinin hayat ve kuvvetini kazandığı Batı Emperyalizmini devirmekten ibaret olan ortak gayemize daha çok yaklaştıracağına şüphe etmiyorum. Bu mutlu sonucun ancak sıkı sıkıya işbirliği etmemizle kabil olacağına inandığımdan dolayı bizi birbirimize bağlayan bağları daha çok sağlamlaştıracak her hadisenin bana sevinç ve haz verdiğini bildirir ve Rus Sovyet Cumhuriyetinin Zatı âlilerinden esinlenerek doğuda kurduğu uzağı gören ve akıllıca siyasetten dolayı teşekkürler ederim. Doğuda ve bütün dünyada hak ve adaletin yakın zaferine büyük bir imanla inanarak saygılarımın kabulünü rica ederim efendim.» (5 Ocak 1921, Lenin'e telgraf, SD, IV, s. 367-368)

Soru 34 : Atatürk, işgal kuvvetlerini Türkiye'den atmak için «Bolşevikler»den nasıl yararlanmayı düşünüyordu?

«...Bolşeviklerin daha etkili bir duruma girmeleri halinde tarafsız görünmek azmiyle itilâf kuvvetlerini (İngiltere, Fransa, İtalya) memleketimizden uzaklaşmayı zorlama ve aksi takdirde vatanımızın Bolşevik pay-ı istilâsı (istilâ ayağı) altında kalmasına sebebiyet vereceklerini iddia etmek ve ona göre fiilî icaplarına kalkışmak uygun olacaktır... Diğer taraftan ilk teklifin her hangi bir suretle Bolşevikler tarafından yapılmasını beklemeyerek derhal o havaliden içeriye doğru gizli hüviyetle

45

gönderilecek birkaç değerli kişinin vasıtasiyle hemen müzakereye girişmek, anlaşmak pek uygun olur. Bu suretle Bolşeviklerin bizim memleketimiz içine çokluk ve kuvvetle girmesine lüzum olmaz... Bu suretle anlaştıktan sonra kendilerini hudutta tutmak ve itilâf kuvvetlerinin memleketi terketmeleri için bir silâh makamında kullanmak, tasavvuru âlileri veçhile pek münasip olur.» (23 Haziran 1919, Amasya'dan Kâzım Karabekir'e yazdığı mektuptan; Kâzım Karabekir, istiklâl Harbimiz, s. 58)

Soru 35 : Atatürk'e göre 1922de Türk dış politikasının esası ne idi?

«**Tam ve hakikî bağımsızlığımızı açık ve samimî en önce teslim ederek bize barış elini uzatan Rus Şûralar Cumhuriyeti ile kardeşçe bağlarımızın sağlamlaştırılması, dış siyasetimizin esasıdır**.

«Bu esas, tam bağımsızlığımızı tasdik edecek herhangi bir devletle münasebetimizi yenilememize tabiî ki mâni teşkil etmez.» (1 Mart 1922, SD, I, s. 235-236)

Soru 36 : Atatürk'ün milli mücadele ve emperyalizme karşı savaş İçin Sovyetler Birliği'nden istediği yardım nedir .[8]

«Evvelâ millî topraklarımızı işgal altında bulunduran emperyalist kuvvetleri kovmak ve gelecekte (âtiyen) emperyalizm aleyhine vuku bulacak ortaklaşa mücadelelerimiz için iç kuvvetlerimizi örgütlemek üzere şimdilik ilk taksit olarak beş milyon altının ve kararlaştırılacak miktarda cephane vesair harp tekniği vasıtaları ve sağlık malzemesi ve yalnız doğuda hareket edecek (savaşacak) kuvvetler için erzakın Rus Sovyet Cumhuriyetince

46

sağlanması rica olunur.» (Büyük Millet Meclisinin açılışından 3 gün sonra: 26 Nisan 1920, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Moskova Hükümetine Birinci Teklifnamesi, SD, IV, s. 304-305)

Soru 37 : Atatürk'ün «Komünizm ile Rus dostluğu esasları arasında bir münasebet var mıdır?» sorusuna verdiği cevap nedir?

«Komünizm sosyal bir meseledir. Memleketimizin hali, memleketimizin sosyal şartları, dinî ve millî geleneklerinin kuvveti Rusya'daki komünizmin bizce uygulanmasına elverişli olmadığı inancını doğrulayacak şekildedir. Son zamanlarda memleketimizde komünizm esasları üzerine kurulan partiler de bu hakikati bittecrübe (tecrübe ile) anlayarak faaliyeti durdurma lüzumuna inanmışlardır. Hatta bizzat Rusların düşünürleri dahi bizim için bu hakikatin doğruluğuna inanıyorlar. Binaenaleyh **bizim Rus-larla olan ilişkilerimiz ve barışımız ancak iki bağımsız devletin ittihad ve ittifak esaslariyle alâkadardır**.» (6 Şubat 1921, «Hâkimiyet-i Millîye»nin sorularına cevap, SD, III, s. 20)

«**Bizim görüşlerimiz, bizim prensiplerimiz herkesçe bilinir ki, Bolşevik prensipleri değildir** ve Bolşevik prensiplerini milletimize kabul ettirmek için de şimdiye kadar

****

8 «Silâh, mühimmat ve para yardımlarına gelince, Anadolu'nun istediği para yardımı, İstiklâl Savaşının devamı süresince yılda 10 milyon altın Rus rublesi (yani 1.250.000 Osmanlı altını) idi. Bu paradan 1920 içinde 5 milyon kadar rublenin alındığı 1921-1922 devresinde ise bir yıllık teahhüde karşılık olacak miktarın ödendiği anlaşılmaktadır. (...) Bu askerî mahiyatli yardımlardan (silâh, mühimmat) elde edilebilen miktarlar hakkında kesin malûmat yoktur.» (Ş. S. Aydemir, Tek Adam, Cilt II, s: 463 464)

47

hiç düşünmedik ve teşebbüste bulunmadık.» (14 Ağustos 1920, SD, I, s. 101)

«**Biz ne Bolşevikiz, ne de Komünist; ne biri, ne diğeri olamayız. Çünkü, biz milliyetperver ve dinimize hürmetkarız.»** (2 Kasım 1922, «Petit Parisien» muhabirine Bursa'da verilen demeçten, SD, III, s. 51)

«**Türkiye'de Bolşeviklik olmıyacaktır. Çünkü, Türk hükümetinin ilk gayesi, halka hürriyet ve saadet vermek, askerlerimize olduğu kadar, sivil halkımıza da iyi bakmaktır.** Türkiye'de işsizlik yoktur. Milletimizin fertleri boş zamanlarında sıhhî dinlenme imkânlarına maliktir.» (21 Haziran 1935, Gladys Baker'e verilen demeçten, SD, III, s. 99)

Soru 38 : Atatürk'e göre, Sovyetler Birliği, Millî Mücadele yıllarında, Türkiye'yi komünist olmağa zorlamış mıdır?[9]

«Görüşebilmek için komünist olunuz veyahut olmağa mecbursunuz diye kimse bize bir şey demediği gibi,

****

9 Lenin, 1921'de, büyük elçi olarak Türkiye'ye hareket etmeden önce kendisiyle görüşen S. I. Aralov'a şunları söylüyordu: «Mustafa Kemal Paşa tabii ki sosyalist değildir. Ama, görülüyor ki, iyi bir teşkilâtçı.. Kabiliyetli bir lider, milli burjuva ihtilâlini idare ediyor, İlerici, akıllı bir devlet adamı. Bizim sosyalist inkılâbımızın önemini anlamış olup, Sovyet Rusya'ya karşı olumlu davranıyor. O, istilacılara karşı bir kurtuluş savaşı yapıyor. Emperyalistlerin gururunu kıracağına, padişahı da yardakçılarıyla birlikte silip süpüreceğine inanıyorum. Halkın ona inandığını söylüyorlar. Ona, yani Türk halkına yardım etmemiz gerekiyor, işte, sizin işiniz budur. Türk hükümetine, Türk halkına saygı gösteriniz. Büyüklük taslamayınız. Onların işlerine karışmayınız.. (...) Siz de bir elçi olarak, Sovyetler Milliğinin, Türkiye'nin işlerine karışmamak politikasının, halklarımız arasında samimi bir dostluğun savunucusu olmak zorundasınız,» (S. I. Aralov, Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları, Çeviren: Hasan Âli Ediz, s. 38-39)

48

sizinle dost olabilmek için komünist olmağa karar verdik dememişizdir. Böyle bir esas mevcut değildir.» (3 Ocak 1921, SD, I, s. 138)

Soru 39 : Atatürk «Türkiye Komünist Fırkası»nı niçin kurdurmuştu?

«**Komünistliğin memleketimizde değil, henüz Rusyada bile tatbik kabiliyeti hakkında açık kanaatler hâsıl olamadığı anlaşılmaktadır.** Bununla beraber içerden ve dışardan çeşitli maksatlarla bu akımın memleketimiz içine, girmekte olduğu ve buna karşı akla uygun tedbir alınmadığı takdirde milletin pek çok muhtaç olduğu birlik ve sükûnunu bozan durumların ortaya çıkması da imkân dairesinde görülmüştü. En akla uygun ve tabiî tedbir olarak aklı başında arkadaşlardan hükümetin bilgisi altında bir Türkiye Komünist Partisi kurdurmak, olacağı düşünüldü. (...) Sosyalizm ve komünizm prensiplerinden hangileri ve ne dereceye kadar bizce uygulanabilir ve hazmedilebilir ve kabul edilebilir görüleceği Türkiye Komünist Partisinin propagandasına karşılık milletin fikrî tezahüratıyla ve zamanla anlaşılacaktır. Ordunun her vakitten ziyade büyük bir disiplin ile kumandanlarının eli altında bulunmasına son derece dikkat edilmeli ve önem verilmelidir. Komünizm akımı nihayet ordunun en büyük kumandanlarında kalmalıdır.» (31 Ekim 1920 SD, IV, s. 360-361. Ali Fuat Cebesoy'a yazdığı mektup tan)[10]

****

10 «Hele, Moskova'da devam eden siyasî görüşmelerin olumlu bir gelişme göstermesi, Mustafa Kemal Paşa'yı yeni kararlar almaya sevketmekteydi. Rusların durumu güven verecek şekilde belirdikten sonra, sol gelişme de hizaya getirilebilirdi. Nitekim 16 Mart 1921 Moskova Andlaşması imzalandıktan hemen sonra Ankara İstiklâl Mahkemesi sol teşekkülleri tasfiye etmek üzere harekete geçirilmiştir.» (Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali Cilt II, s. 214)

V

DEVRİM ANLAYIŞI VE DEVRİMLERİ

Soru 40: Atatürk «inkılâp»ı nasıl tarif etmişti?

«1) **İnkılâp mevcut müesseseleri (kurumları) zorla değiştirmektir.** 2) **Türk milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak, yerlerine milletin en yüksek medenî icaplara göre ilerlemesini sağlayacak yeni müesseseleri koymuş olmaktır.**» (4 Haziran 1933, Prof. Dr. Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, 2. baskı, s. 259.)

Soru 41 : Atatürk «gerçek devrimci»yi nasıl tarif ediyordu ?

«Hakikî inkılâpçılar onlardır ki, ilerleme ve yenilenme (terakki ve teceddüt) inkılabına sevketmek istedikleri insanların ruh ve vicdanlarındaki hakiki temayüle nüfuz etmesini bilirler. Bu münasebetle şunu da beyan edeyim ki Türk milletinin son senelerde gösterdiği hârikaların, yaptığı siyasî ve sosyal inkılâpların hakiki sahibi kendisidir. Sizsiniz. Milletimizde bu istidat ve tekâmül mevcut olmasaydı, onu yaratmağa hiçbir kuvvet ve kudret yete-

mezdi.» (30 Ağustos 1925, Kastamonu'da konuşma, SD, II, s. 214) [11]

Soru 42 : Atatürk için devrimlerin sona ermesi söz konusu olabilir miydi?[12]

«Halkın duygularını tercüme eden genç arkadaşımızın sözlerinden çok duygulandım. Özellikle kendilerine bir noktadan dolayı teşekkür edeceğim. O da, bana vazifemin henüz bitmemiş olduğunu ihtar etmeleridir. Vazifemin bitmediğini, üstüme aldığım sorumluluğun yüksek ve çetin olduğunu biliyorum. Arkadaşlar, bu vazife bitmeyecektir. Ben toprak olduktan sonra dahi devam edecektir.» (21 Ekim 1925, Afyonkarahisar'da bir konuşma, SD, II, s. 236)

****

11 **«Bir metodu da inkılâplarını halk adına yapmak ve bilhassa ona benimsetmekti. Sanki halk istiyor da o halkın iradesine boyun eğiyordu.»** (F. R. Atay, Çankaya, Cilt II, s. 636)

Falih Rıfkı Atay'ın «Ya sizi Erzurum Kongresine reis yapmasaydılar?» sorusuna verdiği cevap da şöyledir: «Bir yenisini toplardık.» (Çankaya, Cilt I, s. 112)

Halide Edip Adıvar da Atatürk'ün, Millî Mücadele sırasın da, kendisine şöyle dediğini yazar: **«Ben hiç bir tenkit, hiç bir fikir istemiyorum. Yalnız emirlerimin ifasını.»** (Türkün Ateşle İmtihanı, s. 155)

12 «1923'ten 1938'e kadar Atatürk'ün sofrasından ayrılmayan Falih Rıfkı Atay, «inkılâp devri» için şöyle diyor: «3 Mart, Inkilâbın başlangıcı idi. (3 Mart 1924'te, Halifeliğin Kaldırılması ve Osmanlı Hanedanının Türkiye Cumhuriyeti Sınırları dışına çıkarılması, Şeriye ve Evkaf ve Erkânı Harbiyei Umumiye Vekaletlerinin kaldırılması ile Öğrenimde Birlik kanukanunları çıkarılmıştır. — F. N.) 1924 Nisan'ında Şer'iye mahkemeleri kaldırılarak öğretim birliği gibi, adalet birliği de temin olunacaktı. 1925 Ağustos'unda şapka giyilecek, aynı yılın Kasım ayında tekkeler kapa-

51

«Bu dünyadan göçerek Türk milletine veda edeceklerin çocuklarına, kendinden sonra yaşayacaklara, son sö-

****

tılacaktı. Medenî Kanun, yeni cemiyetin temellerini atacaktı. Nihayet 1928'de Anayasa tâdilleri ile devlet tamamiyle lâikleşecek ve aynı yıl lâtin yazısı kabul edilerek inkılâp eseri tamam olacaktı. Demek ki, inkılâp devri, eğer Cumhuriyet ilânını başlangıç alırsak, 29 Ekim 1923'ten 3 Kasım 1928'e kadar beş yıl bir ay sürmüştür.» (Çankaya, Cilt II. s. 343)

«Kemalizm'in talihsizliği, devrimciliğin, henüz geri yapısı değişmemiş bir topluma daha ileri bir uygarlığın gerektirdiği zihniyeti yazı, kıyafet, takvim, kanun gibi araç veya sonuç niteliğinde olan şeyler yoluyla yerleştirme olarak anlaşılması, arkadan gelen kuşaklara da böyle tanıtılması oldu. Atatürk'ün asıl başardığı iş, toplumsal değişmelerin yapılması için gerekli olan yeni bir yönü ve ortamı açmak olmuştur. Bu yöne dönüldükten sonra toplumsal değişmeleri gerçekleştirecek reformlar memleketin düşünürleri, iktisatçıları ve halkının Meclise yolladığı temsilcileri tarafından plan ve kanunlarla başlatılacaktı. Halbuki bunların bir haylisi çok geçmeden 'inkılâplar bitti' konusu üzerinde ciddî ciddî tartışmaya bile başladılar.» (Niyazi Berkes, 200 Yıldır Neden Bocalıyoruz, s. 93)

«**Gerçek devrim, altyapı devrimidir. Yani, üretim ilişkilerini yeniden düzenleyen ve ekonomik güce el değiştirten devrimdir.** / Şimdiye kadar Türkiye'de bu anlamda bir devrim, ekonomik güce el değiştirten bir devrim, bütün olarak ve köklü olarak yapılmış değildir. (...) Genellikle şimdiye kadar yapılan devrimler, 'altyapı devrimi' değildir. Hepsi yararlı olmakla, gerekli olmakla birlikte, belirli bir aşamada daha ileri devrimlerin hazırlayıcısı olmakla birlikte, bu devrimler, sınırlı bazı istisnalar bir yana bırakılırsa, üretim ilişkilerini halk yararına değiştirecek, ekonomik güce el değiştirtecek, öylelikle halkın ekonomik, sosyal durumunu dişe dokunur ölçüde düzeltecek, siyasal gücünü bir ölçünün üstünde artıracak nitelikte devrimler değildir. (...) **Aslında Türk halkı, Cumhuriyet döneminde yapılan devrimlere karşı değildi, karşı olamazdı; fakat o devrimlerden yana da değildi.** Türk halkı ancak, o devrimlerle ilgisizdi ve ilgisiz olmakta da kendi açısından haklı idi.» (Bülent Ecevit, Atatürk ve Devrimcilik, s. 61, 83-84, 74.)

52

zü bu olmalıdır: Benim Türk milletine, Türk Cumhuriyetine, Türklüğün geleceğine ait ödevlerim bitmemiştir, siz onları tamamlıyacaksınız. Siz de sizden sonrakilere benim sözümü tekrar ediniz.

«Bu sözler bir ferdin değil, bir Türk ulusu duygusunun ifadesidir. Bunu, her Türk bir parola gibi kendinden sonrakilere artsız arasız tekrar etmekle son nefesini verecektir. Her Türk ferdinin son nefesi, Türk ulusunun nefesinin sönmiyeceğini, onun ebedî olduğunu göstermelidir. Yüksek Türk, senin için yüksekliğin hududu yoktur. İşte parola budur.» (11 Aralık 1935, SD, IV, s. 575-576)

Soru 43 : Atatürk öğretim birliğini niçin gerçekleştirmişti?

«Memleket evlâtlarının ortaklaşa ve eşit olarak edinmeye mecbur oldukları ilimler ve fenler vardır. Yüksek meslek ve ihtisas erbabının ayrılabileceği tahsil derecelerine kadar, eğitim ve öğretimde birlik, topluluğumuzun ilerlemesi ve yükselmesi bakımından çok mühimdir. Bu sebeple Şer'iye Vekâletiyle Maarif Vekâletinin bu hususta fikir ve iş birliği yapması temenniye şayandır.» (1 Mart 1923, SD, I, s. 300)

«Memleketin genel oyunda tesbit olunan eğitim ve öğretimin birleştirilmesinin an kaybetmeksizin uygulanması lüzumunu müşahade ediyoruz. Bu yolda gecikmenin zararları ve bu yolda acele etmenin ciddî ve derin faydaları hızlı kararınıza vesile olmalıdır.» (1 Mart 1924, SD, I, s. 329)[13]

****

13 Atatürk'ün bu ikinci uyarması üzerine Meclis, .3 Mart 1924'te Tevhidi Tedrisat - Öğretimin Birleştirilmesi kanununu çıkardı. Böylece medreseler tarihe karışıyor ve millî eğitimin laik-

Soru 44 : Atatürk, din perdesine bürünenlerin yaptıkları kötülükleri nasıl açıklıyordu?

«Bizi yanlış yola sevkeden habisler (kötü, fesatçı) çok kere din perdesine bürünmüşler, saf ve nezih halkımızı hep şeriat sözleriyle aldata gelmişlerdir. **Tarihimizi okuyunuz, dinleyiniz, görürsünüz ki, milleti mahveden, esir eden, harab eden fenalıklar hep din kisvesi altındaki küfür ve alçaklıktan gelmiştir. Onlar her türlü hareketi dinle karıştırırlar.**» (16 Mart 1923, SD, II, s. 127)

«Masum halka, beş vakit namazdan maada, geceleri de fazla namaz kılmayı vaiz ve nasihat etmek, belki ömründe hiç namaz kılmamış olan bir politikacı tarafından vaki olursa, bu hareketin hedefi anlaşılmaz olur mu?» (Ekim 1927, Nutuk; Prof. Enver Ziya Karal, a.g.e., s. 73)

Soru 45 : Atatürk tekkeleri ve türbeleri niçin kapatmıştı?

«Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen çağa uygun

****

leştirilmesi yolunda çok büyük bir adım atılmış oluyordu. «Halbuki medreselerin kaldırılması bu müesseseye haçlı olanların menfaatlerini ve nüfuzlarını yok ettiği için bunlar ve tesirleri altında bulundurdukları bir kısım cahil halk, eski rejimden çıkarlarını sağlayan bazı kimseler, medreselerin tekrar kurulmasını istiyorlardı. Hatta medreselerin ilgasından bir müddet sonra Atatürk'ün Rize seyahatinde softalardan kurulmuş bir heyet Atatürk'e bir dilekçe ile başvurarak medreselerin tekrar açılmasını rica etti. Atatürk bu heyete memleketin, milletin felâket sebepleri arasında medresenin oynadığı yıkıcı rolü açıkladıktan sonra: 'Mektep istemiyorsunuz, halbuki millet onu istiyor. Bırakınız artık bu zavallı millet, bu memleket evlâdı yetişsin! Medreseler açılmıyacaktır. Millete mektep lâzımdır.' dedi.» (İslâm Ansiklopedisi, 10. cüz, s. 780)

ve bütün mâna ve şekilleriyle medenî bir toplum haline eriştirmektir, inkılâplarımızın asıl dayanağı budur. Bu hakikati kabul edemeyen anlayışları yıkmak zaruridir. Şimdiye kadar milletin dimağını paslandıran, uyuşturan bu anlayışta bulunanlar olmuştur. Herhalde anlayışlarda mevcut hurafeler tam olarak sürüp çıkarılacaktır. Onlar çıkarılmadıkça beyine hakikat nurlarını sokmak imkânsızdır.» **«Ölülerden yardım istemek medenî bir sosyal topluluk için lekedir.»** «Mevcut tarikatların gayesi kendilerine bağlı olan kimseleri dünyevî ve manevî olan hayatta mutlu kılmaktan başka ne olabilir? Bugün ilmin, fennin, bütün şümuluyla uygarlığın göz kamaştırıcı ışığı karşısında filân veya falan şeyhin irşadiyle maddî ve manevî saadeti arayacak kadar iptidaî insanların Türkiye uygar topluluğunda varlığını asla kabul etmiyorum. **Efendiler ve ey millet, iyi biliniz ki, Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler, mensuplar memleketi olamaz. En doğru, en hakikî tarikat, uygarlık tarikatıdır.** Uygarlığın emir ve talep ettiğini yapmak insan olmak için kâfidir. Tarikat reisleri bu dediğim hakikati bütün açıklığıyla anlayacak ve kendiliklerinden derhal tekkelerini kapatacak, müritlerinin artık doğru yolu bulmuş olduklarım elbette kabul edeceklerdir.» (30 Ağustos 1925, SD, II, s. 214 -215)[14]

****

14 Bakanlar Kurulu, bu konuşmadan sonra, 2 Eylül 1925 tarihinde, tekke ve zaviyelerin kapatılmasına karar vermiştir F. N.

«Sonuç olarak, hızlı bir sanayileşme olmadığı ve 'hurafelerin sosyal temelleri çökmediği için tarikatlar bütün canlılıklarını muhafaza etmişler ve teolojik bir dünya görüşü olma niteliğini kaybetmemişlerdir. (Doç. Taner Timur, Türk Devrimi, s. 126)

«Devletin kuruluş yönünden dinsel olmayan, akılcı kurallar ışığında yönetilmesi; dinin kişi ile inandığı varlık arasındaki ilişki olarak kabul edilmesi anlamına gelen **lâiklik, Türkiye'de hiç bir zaman için toplumsal yapının doğurduğu bir sonuç olmamış**-

Soru 46 : Atatürk, siyasal ve kişisel çıkar sağlamak için dinin araç olarak kullanılması konusunda neler söylemişti?

«Bunca yüzyıllarda olduğu gibi, bugün de ulusların bilisizliğinden ve bağnazlığından yararlanarak binbir türlü

****

tır. Topluma kabule zorlanılan hukuksal bir kalıp ve biçim olarak kalan lâikliğin temeli olan lâik-akılcı düşüncenin topluma benimsetilmesine çalışılmamıştır. **Yarı feodal bir üretim yapısı içinde**, yığından yeni bir görüşle eğitmek, ekonomik rahatlığa erişmemiş, **ortaçağı yaşayan insanlara maddeci bir dünya görüşü kazandırmak elbette ki mümkün değildir. Yarı feodal düzenin çıkarcıları,** elbette ki bu düzenin sürdürülmesinden yana bir kadercilik, bir hırka bir lokma felsefesini yayacaklar ve alışılmışın düşünce rahatlığı içindeki toplum maddeci bir görüş yerine, kaderci, mistik anlayışlara bağlı kalacaktır. Bu nedenledir ki, dinsel düşünce özgürlüğünün ve lâikliğin temel yapı değişikliklerine bağlı olduğunu söylemek bir gerçeğ'i dile getirmek anlamını taşır. Halbuki, anti-kapitalist ve anlı emperyalist bir çıkış noktasını benimseyen Yeni Türkiye'de toplumsal yapı değişimlerini gerçekleştirmek, **yarı feodal düzeni yıkmak**, toplum düzenine egemen sınıf düzenini değiştirmek için hiçbir gayret gösterilmemiştir. Bu durumda da, lâiklik, biçimsel, halkça bilincine erişilmeyen hukuksal bir değişiklik olarak kalmıştır. **Laiklik, sadece belirli bir bürokrat kadronun, bir lüks, bir üstünlük unsuru, kültürlü, entellektüel oluşun niteliği şekline gelmiştir.** Bu durumda, **lâik olduğunu sanan ve bunun için kendisini ilerici sayan bürokrat kadro**, dinsel bağları sıkı olan halk kitlelerini **gerici** olarak suçlamak, onu hor görmek yolunu tutmuştur. Gerçekte ise, halkın kaderci ve mistik anlayış içinde, gelişimlere karşı çıkışı, doğrudan doğruya, toplumsal yapıyı demiştirmeyen, onu aynen sürdürmeye çalışan **bürokrat kadronun önemli suçudur**. Aynı kadrolar, bu tutumları içinde aydın-memur zümreleriyle halkı da karşı karşıya bırakmışlar, **halkı aydına düşman etmişlerdir**. Ayrıca lâikliğin belirli bir kadronun, kendisini halktan ayıran niteliği durumuna gelişi, **halk-aydın çatışması,** düzenin değişmesini istemiyenlerce dinsel aldatmaların daha kolay gerçekleştirilebilmesine, halkın aydına karşı duyduğu düşmanlıkla, daha sıkı bir şekilde dinsel düzenden yana itilmesine yol açmıştır.» (Doç. Dr. Çetin Özek, Devrimci Gençlik ve Konya Olayları, Cumhuriyet gazetesi, 26 Temmuz 1968)

siyasal ve kişisel amaç ve çıkar sağlamak için dini araç olarak kullanmaya kalkışanların yurt içinde ve dışında bulunuşu bizi bu konuda söz söylemekten, ne yazık ki, şimdilik alakoyamıyor. İnsanlıkta din duygu ve bilgisi, her türlü boş inanlardan sıyrılarak gerçek bilim ve teknik ışığıyla arınıp olgunlaşıncaya değin, din oyunu oyuncularına her yerde raslanacaktır.» (Söylev, II, s. 486 - 487)

«'Parti **(Terakkiperver Cumhuriyet Partisi. — F. N.)**, dinsel düşünce ve inançlara saygılıdır', sözlerini ilke edinip bayrak gibi kullanan kişilerden, uzdilek (hüsnüniyet) beklenebilir mi idi? Bu bayrak, yüzyıllardan beri, bilisizleri, bağnazları ve boş inanlara saplanmış olanları aldatarak özel çıkarlar sağlamaya kalkışmış kimselerin taşıdıkları bayrak değil mi idi? Türk ulusu yüzyıllardan beri, sonu gelmeyen yıkımlara, içinden çıkabilmek için büyük özveriler (fedakârlıklar) isteyen pis bataklıklara, hep bu bayrak gösterilerek sürüklenmemiş mi idi?» (Söylev, II, s. 609)

Soru 47 : Atatürk, devlet eliyle din eğitimi konusunda ne düşünüyordu?

«Eğitimdir ki, bir milleti ya hür, bağımsız, şanlı, yüksek bir toplum halinde yaşatır, ya bir milleti esaret ve sefalete terkeder.

«Efendiler; eğitim kelimesi yalnız olarak kullanıldığı zaman herkes buna kendi dilediği bir anlamı verir. Uzun uzadıya açıklamaya girişilirse eğitimin hedeflerinin, maksatlarının çeşit çeşit olduğu görülür. Meselâ dinî eğitim, millî eğitim, milletlerarası eğitim... Bütün bu eğitimlerin hedef ve gayeleri başka başkadır. **Ben burada yalnız yeni Türk Cumhuriyetinin yeni nesle vereceği eğitimin milli eğitim olduğunu kesinlikle ifade ettikten sonra** diğerleri

57

üzerinde durmayacağım. Yalnız işaret ettiğim manayı kısa bir misalle izah edeceğim. Efendiler; yeryüzünde üç yüz milyonu aşkın İslâm vardır. Bunlar ana, baba, hoca eğitimiyle, eğitim ve ahlâk almaktadırlar. Fakat maalesef gerçek olan şudur ki, bütün bu milyonlarca insan kütleleri şunun veya bunun esaret ve zillet zincirleri altındadır. **Aldıkları manevî eğitim ve ahlâk onlara bu esaret zincirlerini kırabilecek insanlık meziyetini vermemiştir, veremiyor. Çünkü terbiyelerinin hedefi milli değildir.»** (22 Eylül 1924, SD, II, s. 198). [«Atatürk'ün bu düşünceleri istikametinde yapılan çalışmaların bir neticesi olarak medreselerin kaldırılmasından biraz sonra açılmış olan İmam ve Hatip Mektepleri kapatıldığı gibi ilk, ortaokullarla liselerin programlarında mevcut din dersleri de çıkarıldı.» (İslâm Ansiklopedisi, 10. cüz, s. 780)]

Soru 48 : Atatürk'e göre hayatta en gerçek yol gösterici nedir?

«Dünyada her şey için, hayat için, başarı için en hakikî mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin dışında mürşit aramak gaflettir, cehalettir, doğru yoldan çıkmadır. Yalnız; ilmin ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının gelişimini anlamalı ve ilerlemelerini takip eylemek şarttır. Bin, ikibin, binlerce sene önceki ilim ve fen lisanının çizdiği genel kuralları bu kadar bin sene evvel bugün aynen uygulamaya kalkışmak cihette ilim ve fennin içinde bulunmak değildir (22 Eylül 1924, SD, II, s. 194)

Soru 49 : Atatürk Kur'an'ın dilimize çevrilmesini niçin istemişti?

«Sonra Kur'an'ın tercüme ettirilmesini emrettim. Bu da ilk defa olarak Türkçeye tercüme ediliyor. Muham-

med'in hayatına ait bir kitabın tercüme edilmesi için de emir verdim. Halk, tekerrür etmekte bulunan birşey mevcut olduğunu ve din ricalinin derdi ancak kendi karınlarını doyurup, başka bir işleri olmadığını bilsinler.» (21 -24 Mart 1930, Vossiche Zeitung muhabirine demeç, SD, III, s. 85)

Soru 50 : Kubilây'ın şehit düşmesi üzerine Atatürk'ün orduya yazdığı başsağlığı?

«Menemen'de son zamanda vukua gelen irtica teşebbüsü esnasında yedek subay Kubilây Beyin görevini yaparken uğradığı akıbetten ötürü Cumhuriyet ordusuna başsağlığı dilerim. Kubilây Beyin şehit oluşunda gericilerin gösterdiği vahşet karşısında Menemen'deki ahaliden bazılarının alkışla tasvipkâr bulunmaları, bütün Cumhuriyetçi ve vatanperverler için utanılacak bir hâdisedir. Vatanı müdafaa için yetiştirilen, dahilî her politika ve anlaşmazlığın dışında ve üstünde muhterem bir vaziyette bulunan Türk subayının mürteciler karşısındaki yüksek vazifesi vatandaşlar tarafından yalnız hürmetle karşılandığına şüphe yoktur.

«Menemen'de ahaliden bazılarının hataları bütün milleti acılı etmiştir. İstilânın acılığını tatmış bir çevrede genç ve kahraman yedek subayın uğradığı tecavüzü milletin bizzat Cumhuriyete karşı bir suikasd telakki ettiği ve küstahlarla, teşvik edenleri, ona göre takip edeceği muhakkaktır. Hepimizin dikkatimiz bu meseledeki vazifelerimizin gereklerini hassasiyetle ve hakkiyle yerine getirmeğe yöneltilmelidir.

«Büyük ordunun kahraman genç subayı ve cumhuriyetin ülkücü öğretmen topluluğunun genç uzvu Kubilây'ın temiz kanı ile Cumhuriyet hayatiyetini tazelemiş ve kuvvetlendirmiş olacaktır.» (28 Aralık .1930 SD, IV, s. 546)

59

Soru 51 : Atatürk'ün Türk kadını hakkındaki düşünceleri ve Türk kadınına sağladığı haklar ve özgürlükler nelerdir?

«Bir topluluk, cinsinden yalnız birinin asrın icaplarını edinmesiyle yetinirse o topluluk yarıdan fazla zaaf içinde kalır. Bir millet ilerlemek ve medenîleşmek isterse özellikle bu noktayı esas kabul etmek zorundadır. Bizim topluluğumuzun başarısızlığının sebebi kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz kayıtsızlık ve kusurdan ileri gelmektedir... Bizim topluluğumuz için ilim ve fen lâzım ise bunları aynı derecede hem erkek ve hem de kadınlarımızın kazanmaları lâzımdır. Malûmdur ki, her safhada olduğu gibi sosyal hayatta da vazife taksimi vardır. Bu umumî vazife taksimi arasında kadınlar kendilerine ait olan vazifeleri yapacakları gibi aynı zamanda topluluğun refahı, saadeti için zorunlu olan umumî çalışmaya da katılacaklardır. Kadının evle ilgili vazifeleri en ufak ve önemsiz vazifesidir.

«Kadının en büyük vazifesi analıktır. İlk terbiye verilen yerin ana kucağı olduğu düşünülürse bu vazifenin önemi lâyıkiyle anlaşılır. Milletimiz kuvvetli bir millet olmaya azmetmiştir. Bugünün gereklerinden biri de kadınlarımızın her hususta yükselmelerini temindir. Binaenaleyh kadınlarımıza da âlim ve mütefennin (teknik bilgisi olan) olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün öğretim derecelerinden geçeceklerdir. Sonra kadınlar sosyal hayatta erkeklerle beraber yürüyerek birbirlerinin yardımcısı olacaklardır.» (31 Ocak 1923, SD, II, S. 85, 86)

«Türk kadını nasıl olmalıdır?

«Türk kadını dünyanın en aydın, en faziletkâr ve en ağır kadım olmalıdır. Ağır sıklette değil; ahlâkta, fazilette ağır, vakur bir kadın olmalıdır. Türk kadınının vazifesi, Türk'ü zihniyetiyle, bazusiyle, azmiyle muhafaza ve mü-

dafaaya kadir nesiller yetiştirmektir. Milletin kaynağı, sosyal hayatın esası olan kadın, ancak faziletkâr olursa vazifesini ifa edebilir. Herhalde kadın çok yüksek olmalıdır. Burada Fikret merhumun cümlece malûm olan bir sözünü hatırlatırım : 'Elbet sefil olursa kadın alçalır beşer.'» (14 Ekim 1925, SD, II, s. 231)

«Seyahatim esnasında köylerde değil, başka kasabalarda ve şehirlerde kadın arkadaşlarımızın yüzlerini ve gözlerini çok kesif olarak kapattıklarını gördüm. Erkek arkadaşlar, bu biraz bizim bencilliğimizin eseridir.» «Kadınlarımıza ahlâkı ve mukaddesatı telkin etmek, millî ahlâkımızı anlatmak ve onların dimağını nur ile, nezahatle teçhiz etmek esası üzerinde olduktan sonra fazla bencilliğe lüzum yoktur. **Onlar yüzlerini dünyaya göstersinler ve gözleri ile dünyayı dikkatle görebilsinler, bunda korkulacak bir şey yoktur.»** (27 Ağustos 1927, İnebolu. İslâm Ansiklopedisi, 10. cüz, s. 781 -782.) 15

Soru 52 : Atatürk harf devrimini niçin yapmıştı?

«Bizim âhenktar, zengin dilimiz yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Yüzyıllardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulundurarak, anlaşılmayan ve anla yamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak, bunu an

****

15 1926 : Türk Medenî Kanunu kabul edildi ve kadınlar medenî haklarına kavuştu. Erkeklerin birden fazla kadınla evlenmesi ,«Boş ol!» denmekle kadınların boşanmış sayılması tarihe karıştı. 1930 : Yeni Belediyeler Kanunu ile Türk kadınına belediye üyesi seçmek ve seçilmek hakkı verildi. 5 Kasım 1934 : Türk kadınlarına milletvekili seçmek ve seçilmek hakkı tanındı. T. B. M. M.'nde kadın milletvekili sayısı: 1935'te 18; 1939'da. 15, 1943'de 16; 1946'da 9; 1950'de 3; 1954'de 4; 1957de 8 , 1961 de 5 — F. N.

lamak mecburiyetindesiniz. Anladığınızın izlerine yakın zamanda bütün kâinat şahit olacaktır. Buna katiyetle eminim.» «Milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir. Türk'ün karakterini anlamıyarak kafasını birtakım zincirlerle saranlardadır. Artık mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları düzelteceğiz. Hataların düzeltilmesinde bütün vatandaşların faaliyetini isterim. En nihayet bir sene, iki sene içinde bütün Türk topluluğu yeni harfleri öğreneceklerdir. Milletimiz yazısiyle, kafasiyle, bütün medeniyet aleminin yanında olduğunu gösterecektir.» (8 Ağustos 1928, İstanbul'da Sarayburnu parkındaki gazinoda gece toplantısında söylenmiştir. SD, II, s. 251, 253)

«Her şeyden evvel her inkişafın ilk yapı taşı olan meseleye temas etmek isterim. Her vasıtadan evvel büyük Türk milletine onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol dışında kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lâzımdır. Büyük Türk milleti cehaletten az emekle kısa yoldan ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyun böyle bir vasıta ile sıyrılabilir. Bu okuma yazına analıları ancak Lâtin esasından alınan Türk alfabesidir." (I Kasını 1928, Büyük Millet Meclisini açış söylevinden. SI), I, s. 359)[16]

****

16 İki gün sonra, 3 Kasını 1928'de, yeni harflerin kabulü hakkındaki kanun Resmi Gazete'de yayınlandı. F. N.

İnönü, «harf inkılâbı» hakkında şöyle diyor:

«Harf inkılâbı Atatürk inkilaplarının en ilerisinde olanıdır. İnkılâplarda benim kanaatimce en ileri iki tanesi vardır: Biri harf inkılâbıdır, biri de kadınların cemiyete girmesi, kadın hürriyetidir. Bu ikisini en ilerde görürüm ben. Harf inkılâbı yalnız milleti okuyup yazdırır hale getirmek için vasıla kolaylığı değildir. Aynı zamanda kültür istikametidir. En mühim olan yeri orasıdır.» (A. İpekçi, İnönü Atatürk'ü Anlatıyor, s 44)

«...bu devrimler, o dönemin koşulları içinde gerekli idi, kaçınılmazdı ve büyük değer taşımakla idi; Fakat, önyargısız bakı-

Soru 53 : Atatürk Osmanlı idaresi zamanındaki batılılaşma hareketlerini nasıl eleştiriyordu?

«Son yüz senelik devlet hayatını, millet hayatını ve siyasî hayatı göz önüne getiriniz... Sultan II. Mahmut memleketin idaresini ıslah etmek, ilerlemek için teşebbüste bulunmak istedi. Fakat vuku bulan teşebbüsler Avrupa'yı taklit etmek oldu. Avrupa kanunlarını almak, Avrupa nizamlarını almak, Avrupa'nın elbisesini giymek gibi birtakım düzeltme teşebbüslerinde bulundu. Fakat bu hakikî, müspet bir netice vermedi, veremezdi. Çünkü ıslahat için taklitçiliğe gidilmişti... Sultan Mahmud'u Adlî devrinde ve ondan sonra Sultan Abdülmecid zamanında belki Reşit paşaların teşvikiyle daha doğrusu memleket içinde isyan ocağını körüklemekte olan gayrimüslim unsurları memnun etmek zaruretinden, bunların memnuni-

****

lırsa görülür ki, **genellikle o devrimler, halkı ezilmekten, sömürülmekten kurtarıcı devrimler değildi. Halkı daha çok refaha, daha çok ekonomik özgürlüğe, imkân eşitliğine ve sosyal adalete, yapıldıkları anda kavuşturucu devrimler değildi**./ Bir insanın başına fes yerine şapka giydirilmekle, giyim kuşam ya da yazı değiştirilmekle, kadınlar peçe altından çıkarılmakla, hele lâiklikle, toplumda pek çok şey değişebilir ve değişmiştir. / Ama Türk halkı, bu gibi devrimlerin yapılmasıyle birlikte sömürüden, yoksulluktan kurtulabilmiş değildir.» (Bülent Ecevit, Atatürk ve Devrimcilik, s. 69)

«Bütün okuryazarlar milletin yüzde beşi ile onu arasında idik. Eğer bu nisbet yüzde elliyi aşmış olsaydı, yazının değiştirilemiyeceğine şüphe yoktu.» (Falih Rıfkı Atay, Çankaya Cilt II. s. 409)

«Köylü, yazı devrimine de karşı olamazdı. Çünkü bu devrim yapıldığında, köylünün büyük çoğunluğu okuma – yazma bilmiyordu. (...) Bu da bir üstyapı devrimiydi. Bu da köylünün üstünden geçiyordu.» (Bülent Ecevit, Atatürk ve Devrimcilik s. 76, 77)

63

yetini gerekli sayan Avrupa'nın ve Batı'nın karşısında bir şey yapmak lâzım geldi. Gülhane Hattı Hümâyunu meydana çıktı. Bu Gülhane Hattı Hümâyunu Devleti Aliye-i Osmaniye'ye uygulaması bakımından hakikî ıslahat denecek derecede bir sonuç vermedi. Dahilî isyan devam ediyordu. Dışarının tazyikleri vesaire devam eyliyordu... Sultan Hamit tahta geçtiği zaman Avrupalılar Bosna ve Hersek memleketini ellerine geçirmek, ıslahatın mutlaka iki ay zarfında uygulanmasını temin etmek için tazyiklerde bulundular. Artık Avrupalılar bu Devleti Osmaniye'nin başlıbaşına kendisini idareye gayri muktedir telâkki edilmesi lâzım geldiğini ve binaenaleyh vesayet altına almak icabettiğini katî bir surette beyan ettiler! İşle o zaman, Efendiler, bir Paşanın başkanlığı altında Hıristiyan olmak üzere onaltı memur, on ulema ve iki askerden kurulu bir heyet Babıâli'de toplandı **(elindeki Kanun-u Esasî'yi göstererek)** ve bu kitabı yazdı! Bu kitap milleti memnun etmek için milletin arzu ve hakiki emelleri için müspet, maddî bir mâkesi tecellî (görünme yeri) değildir. Efendiler bu kitap düşmanlarımızı geçici olarak olsun memnun etmek gayesini gözetmiş bil kitaptır.» (1 Aralık 1921, SD, I, s. 203, 204, 205, 206)

64

VI

TÜRKİYE'NİN EKONOMİK VE SOSYAL YAPISI

Soru 54 : Atatürk, ekonomik bakımdan geri kalışımızın, bir az gelişmiş ülke oluşumuzun sebeplerini nasıl açıklıyordu ve Atatürk'e göre tarihî olayların en önemli etkeni hangisidir?

«Bu noktada özellikle tarım ürünlerimizi benzer yabancı ürünlerine karşı himayeye mani olmakla milletimizi bugünkü iktisadî sefalete mahkûm eden mülga (kaldırılmış) kapitülâsyonların yürekler acısı halini hatırlatmadan geçemem. Malûmunuzdur ki memleketimiz iktisadi teşkilât ve muhit itibariyle kuvvetli bir halde bulunuyordu. Ferdî iktisat kıymetleri de serbest rekabete mukavemet edebilecek dereceye ulaşmamıştı. **Tanzimat'ın açtığı serbest ticaret devri** Avrupa rekabetine karşı kendisini müdafaa edemiyen iktisadiyatımızı bir de iktisadi kapitülâsyon zincirleriyle bağladı. Teşkilât ve ferdi kıymet bakımlarından bizden çok kuvvetli olanlar memleketindi de, bir de fazla olarak imtiyazlı mevkide bulunuyorlardı. Temettü (kazanç) vergisi vermiyorlardı. Gümrüklerimizi ellerinde tutuyorlardı. İstedikleri zaman istedikleri eşyayı istedikleri şartlar altında memleketimize sokuyorlardı. Bütün iktisat kollarımıza bu sayede mutlak hakim ol-

muşlardı.» **«Efendiler! Bize karşı yapılan rekabet hakikaten çok gayrimeşru, hakikaten çok kahredici idi.** Rakiplerimiz bu suretle gelişmeye elverişli sanayiimizi de mahvettiler. Ziraatımıza da zarar verdiler. İnkişaf ve malî ve iktisadî gelişmemizin önüne geçtiler.» (1 Mart 1922, SD, I, s. 225 - 226)

«Lozan bize hayret edilecek, şaşılacak diğer manzaralar da hazırlamaktan geri durmadı. Kapitülasyonların konferansta birçok toplantıları işgal etmiş olması sebebini bir türlü anlıyamıyoruz. Bu meselenin söz konusu ve müzakere edilmesi bile millî onurumuza yöneltilmiş bir hakarettir. Kapitülasyonların Türk milleti için ne derece tiksinç bir şey olduğunu size tarife muktedir değilim. Bunları diğer şekil ve namlar altında gizleyerek bize kabul ettirmeği başaracaklarını tasavvur ve tahayyül edenler bu bapta pek çok aldanıyorlar. Zira, Türkler kapitülasyonların devamının kendilerini pek az bir vakitte ölüme sevkedeceğini pek iyi anlamışlardır. Türkiye, esir olarak mahvolmaktansa, son nefesine kadar mücadele ve mücahedede bulunmağa azmetmiştir.

«Ümit ederim ki, bizimle barış yapmak istediklerini söyleyenler görüşlerinde ısrar etmiyerek, bu meselede Türk milletinin azim ve iradesi aleyhine yürümek kabil olamıyacağını yakında göstermeğe müsaraat edeceklerdir (can atacaklardır).» (25 Aralık 1922, Le Journal muhabiri Paul Herriot'ya Çankaya'da verilen beyanattan. SD, III, s. 57)

«Tarihî hâdiselerin âmilleri (etkenleri) başlıca siyasî, askerî, içtimaî ve iktisadı olabilir. Ekseriya bu âmiller karışık olarak tesirlerini gösterir. Şüphe yok bütün bu âmiller çok mühimdir. Fakat bence bir milletin doğrudan doğruya hayatiyle, yükselmeliyle, düşkünlüğüyle alâkadar olan en mühim âmil, milletin iktisadiyatıdır. Bu, tarihin ve tecrübenin tesbit ettiği bir hakikattir. Bu ha-

kikat bizim millî hayatımızda ve millî tarihimizde de tamamiyle görülmektedir.

Türk tarihi tetkik olunursa bir çok sebeplerin başında bütün yükselme ve çöküş sebebinin iktisat meselesinden başka şey olmadığı anlaşılır. Bu münasebetle diyebiliriz ki, Türkiye Cumhuriyetini lâyık olduğu mertebeye çıkarabilmek için, iktisadiyatımıza birinci derecede önem vermek lâzımdır. Zamanımızın bir iktisat devri olduğu düşünülürse, bu önemin derecesi kolaylıkla meydana çıkar.

İktisadiyatın gelişmesinde başlıca lüzumlu olan, yollar, demir yolları, limanlar, kara ve deniz nakliye vasıtaları millî mevcudiyetin maddî ve siyasî kan damarlarıdır. Refah ve kuvvet vasıtasıdır.» (1930, Prof. Dr. Afet İnan, Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler, II. Baskı, s. 277)

Soru 55 : Atatürk «sosyal sınıflar» hakkında ne düşünüyordu?

«Ben öyle bir parti teşkilini tasavvur ediyorum ki, bu parti milletin bütün sınıflarının refah ve saadetini sağlamağa çalışacak bir programa malik olsun. Milletimizin şartları buna müsaittir.» (14 Ocak 1923, SD, 11. s. 50)

«...Bütün sınıfları birbirinden ayrılamaz olan, çünkü menfaatleri de birbirine karşıt olmayan, halkımızın müşterek ve umumî olan menfaatler ve saadetini temin için 'Halk Fırkası' namı altında bir fırka teşkili tasavvur edilmektedir... Bu ifade ile beyan edilmek istenilen şudur ki, ismi fırka (parti) olan halk teşekkülünden maksat evlâdı milletten bir kısmının, halk sınıflarından bazılarının, diğer evlâd ve sınıfların zararına menfaatlerini temin etmek değildir. Belki birbirinden ayrı ve hariç olmayıp halk namı altında bulunan umum milleti müşterek ve birleşmiş

67

bir surette müşterek ve umumî olan hakikî refaha ulaştırma için faaliyete geçirmektir.» (16 Ocak 1923, SD, II, s. 60)

«Bence bizim milletimiz birbirinden çok farklı menfaatler takip edecek ve bu itibarla birbiriyle mücadele halinde bulunagelen muhtelif sınıflara malik değildir. Mevcut sınıflar birbirinin lâzım ve melzumu (biri olunca öbürünün de olması şart olan) mahiyetindedir. Binaenaleyh Halk Fırkası bütün sınıfların haklarını ve ilerleme ve mutluluk sebeplerini sağlamağa çalışabilir.» (30 Ocak 1923, SD, II, s. 82)

«Bu milletin siyasî partilerden çok canı yanmıştır. Şunu arzedeyim ki, başka ülkelerde partiler mutlaka iktisadî maksatlar üzerine teessüs etmiş ve etmektedir. Çünkü o memleketlerde muhtelif sınıflar vardır. Bir sınıfın menfaatini muhafaza için kurulan siyasî bir partiye karşılık diğer bir sınıfın menfaatini muhafaza maksadiyle bir parti kurulur. Bu pek tabiîdir. Güya bizim memleketimizde de ayrı ayrı sınıflar varmış gibi kurulan partiler yüzünden sahil olduğumuz neticeler malûmdur. Halbuki Halk Fırkası dediğimiz zaman bunun içinde bir kısım değil, bütün millet dahildir. Bir defa halkımızı gözden geçirelim. Biliyorsunuz ki, memleketimiz çiftçi memleketidir. O halde milletimizin önemli çoğunluğu çiftçi ve çobandır. Bu böyle olunca buna karşı büyük arazi ve ciltlik sahipleri akla gelir. Bizde büyük araziye kaç kişi maliktir? Bu arazinin miktarı nedir? İncelenirse görülür ki, memleketimizin genişliğine göre hiç kimse büyük araziye malik değildir. Binaenaleyh bu arazi sahipleri de himaye edilecek insanlardır. Sonra sanat sahipleriyle kasabalarda ticaret eden küçük tüccarlar gelir. Elbette bunların menfaatlerini, hal ve geleceklerini temin ve muhafaza mecburiyetindeyiz. Çiftçilerin karşısında olduğunu farzettiğimiz büyük arazi sahipleri gibi bu ticaret erbabının karşısında

68

da büyük sermaye sahibi insanlar yoktur. Kaç milyonerimiz var? Hiç. Binaenaleyh biraz parası olanlara da düşman olacak değiliz. Bilâkis memleketimizde birçok milyonerlerin hattâ milyarderlerin yetişmesine çalışacağız. Sonra işçi gelir. Bugün memleketimizde fabrika, imalâthane vesaire gibi müesseseler çok mahduttur. Mevcut işçimizin miktarı yirmi bini geçmez. Halbuki memleketi yükseltmek için çok fabrikalara muhtacız. Bunun için de işçi lâzımdır. Binaenaleyh tarlada çalışan çiftçilerden farkı olmayan işçiyi de himaye etmek ve korumak icabeder. Bundan sonra aydınlar ve ulema (âlimler) denilen kimseler gelir. Bu aydınlar ve ulema kendi kendilerine toplanıp halka düşman olabilir mi? Bunlara düşen vazife halkın içine girerek onları uyarma ve yükseltmek ve onlara ilerleme ve uygarlaşmada önder olmaktır. İşte ben milletimizi böyle görüyorum. Binaenaleyh muhtelif meslekler erbabının menfaatleri birbiriyle karışmış olduğundan, onları sınıflara ayırmak imkânı yoktur ve heyeti umumiyesi halktan ibarettir.» (7 Şubat 1923, SD, II, s. 97-98)

«Bizim halkımız menfaatleri birbirinden ayrılır sınıflar halinde değil; bilâkis mevcudiyetleri ve çalışmalarının bileşkesi birbirine lâzım olan sınıflardan ibarettir. Bu dakikada dinleyicilerim çiftçilerdir, sanatkârlardır, tüccarlardır ve işçidir **(Atatürk, bu sözleri İzmir İktisat Kongresini açarken söylüyordu. — F. N.)** Bunların hangisi birbirinin karşıtı olabilir. Çiftçinin sanatkâra, sanatkârın çiftçiye ve çiftçinin tüccara ve bunların hepsine, birbirine ve işçiye muhtaç olduğunu kim inkâr edebilir. Bugün mevcut fabrikalarımızda ve daha çok olmasını dilediğimiz fabrikalarımızda kendi işçimiz çalışmalıdır. Müreffeh ve memnun olarak çalışmalıdırlar ve bütün bu saydığımız sınıflar aynı zamanda zengin olmalıdır ve hayatın hakikî lezzetini tadabilmelidir ki çalışmak için kudret ve kuvvet bulabilsin.» (17 Şubat 1923, SD, II, s. 112)

«Malûmu âlinizdir ki, siyasî partiler, sınırlı maksatlarla kurulurlar. Meselâ; İzmir tüccarları yalnız kendi menfaatlerini tatmin edebilecek bir parti yapabilirler. Yahut yalnız çiftçilerden ibaret bir parti olabilir. Halbuki bizim partimiz böyle sınırlı bir nazar takibeden bir kuruluş değildir. Bilâkis her sınıf halkın menfaatlerini eşit bir surette, bir diğerini zarara uğratmadan temin etmeği amaç edinen bir kuruluştur. Bunu hareket tarzımız ispat etmektedir. Bundan sonra da böyle olacaktır. Diğer memleketlerde bu kuruluşun bir benzerini aramağa lüzum yoktur.» (27 Ocak 1931, SD, II, s. 263-264)

«Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan meydana gelmiş değil ve fakat ferdî ve sosyal hayat için iş bölümü itibarile muhtelif çalışma erbabına ayrılmış bir topluluk telâkki etmek esas prensiplerimizdendir.

«A) Çiftçiler, B) Küçük sanat erbabı ve esnaf, C) Amele ve işçi, D) Serbest meslek erbabı, E) Sanayi Erbabı, F) Tüccar ve G) Memurlar, Türk camiasını teşkil eden başlıca çalışma zümreleridir. Bunların her birinin çalışması diğerinin ve umumî camianın hayat ve saadeti için zaruridir. Partimizin bu prensiple güttüğü amaç sınıf mücadelesi yerine içtimai intizam ve dayanışma sağlamak ve birbirini bozmayacak suretle menfaatlerde ahenk tesis eylemektir. Menfaatler, kabiliyet, marifet ve çalışma derecesiyle mütenasip olur.» (20 Mart 1931, Seçim Dolayısiyle Millete Beyanname'den, SI), IV, s. 550)

Soru 56: Atatürk Türk köylüsü hakkında ne düşünüyordu?

«Türkiye'nin sahibi ve efendisi kimdir? Bunun cevabını derhal birlikte verelim: **Türkiye'nin hakikî sahibi ve efendisi, hakikî üretici olan köylüdür.** O halde, herkes

ten daha çok refah saadet ve servete hak kazanan ve lâyık olan köylüdür. Binaenaleyh, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin iktisat siyaseti bu temel gayeyi gerçekleştirmeye yönelmiştir.

«Efendiler! Diyebilirim ki, bugünkü felâket ve sefaletin biricik sebebi bu hakikatin gafili bulunmuş olmamızdır. Gerçekten; yedi yüzyıldan beri dünyanın dört bucağına sevk ederek, kanlarını akıttığımız, kemiklerini topraklarında bıraktığımız ve yedi yüz yıldan beri emeklerini ellerinden alıp israf eylediğimiz ve buna karşılık daima tahkir ve aşağılama ile mukabele ettiğimiz ve bunca fedakârlık ve ihsanlarına karşı nankörlük, küstahlık, cebbarlıkla (zorbalıkla) uşak menzilesine indirmek istediğimiz bu asıl sahibin huzurunda bugün utanç ve saygıyla hakikî yerimizi akılım.» (1 Mart 1922, SD, I, s. 225)

16 Mart 1923'te, Adana'da, Türk Ocağı'nda «çiftçiler» tarafından verilen ziyafette : «Muhterem çiftçiler, sizler hepimizin babasısınız, hepimizin efendimizsiniz.» (SD, I, s. 125)

Soru 57 : Atatürk, Türk aydınlarım hangi noktadan eleştiriyordu?

«İslâm âlemi iki sınıf ayrı heyetlerden meydana gelmiştir. Biri çoğunluğu teşkil eden avam (halkın büyük kısmı), diğeri azınlığı teşkil eden aydınlar. Bozuk zihniyetli milletlerde büyük çoğunluk başka hedefe, aydın denen sınıf başka zihniyete maliktir. Bu iki sınıl arasında tam bir karşıtlık, eksiksiz bir muhalefet vardır. Aydınlar aslî kitleyi kendi hedefine sevketmek ister; halk kitleleri ve avam ise bu aydın sınıfa tâbi olmak islemez. O da başka bir istikamet tâyinine çalışır. Aydın sınıfı telkinle irşadla çoğunluk kitlesini kendi maksadına göre iknaa

71

muvaffak olamayınca, başka vasıtalara başvurur. Halka tahakküm ve zor göstermeye başlar; halkı istibdatta bulundurmağa kalkar. Artık burada asıl tahlilî noktaya geldik. Halkı ne birinci usul ile ne de tahakküm ve istibdat ile kendi hedefimize sürüklemeğe muvaffak olamadığımızı görüyoruz; neden? Arkadaşlar,

Bunda muvaffak olmak için aydın sınıfla halkın zihniyet ve hedefi arasında tabiî bir uyma olmak lâzımdır. Yani aydın sınıfın halka telkin edeceği ülküler, halkın ruh ve vicdanından alınmış olmalı. Halbuki bizde öyle mi olmuştur. O aydınların telkinleri milletimizin ruhunun derinliğinden alınmış ülküler midir?

Şüphesiz hayır, aydınlarımız içinde çok iyi düşünenler vardır. Fakat umumiyet itibariyle şu hatamız da vardır ki, inceleme ve okumalarımıza zemin olarak çok kere kendi memleketimizi, kendi tarihimizi, kendi geleneklerimizi, kendi özelliklerimizi ve ihtiyaçlarımızı almayız. Aydınlarımız belki bütün dünyayı, bütün diğer milletleri tanır, lâkin kendimizi bilmeyiz.

Aydınlarımız milletimi en mutlu millet yapayım der. Başka milletler nasıl olmuşsa onu da aynen öyle yapayım der. Lâkin düşünmeliyiz, ki, böyle bir nazariye hiç bir devirde muvaffak olmuş değildir. Bir millet için saadet olan bir şey diğer millet için felâket olabilir. Aynı sebep ve şartlar birini mesut ettiği halde diğerini bedbaht edebilir. Onun için bu millete gideceği yolu gösterirken dünyanın her türlü ilminden, keşiflerinden, ilerlemelerinden yararlanalım, lâkin unutmayalım ki, asıl temeli kendi içimizden çıkarmak zorundayız.

Milletimizin tarihini, ruhunu, geleneklerini sahih, salim, dürüst bir nazarla görmeliyiz. İtiraf edelim ki, hâlâ ve hâlâ aydınlarımızın gençleri arasında halk ve avama uyma (tetabuk) muhakkak değildir. Memleketi kurtar-

72

mak için bu iki zihniyet arasındaki ayrılığı durdurmak, yürümeğe başlamadan önce bu iki zihniyet arasındaki uygun gelmeyi vücude getirmek lâzımdır. Bunun için de biraz avam kitlesinin yürümesini çabuklaştırması, biraz da aydınların çok hızlı gitmesi lâzımdır. Lâkin **halka yaklaşmak ve halkla kaynaşmak daha çok ve daha ziyade aydınlara düşen bir vazifedir.**» (20 Mart 1923, SD, II, s. 140-141)

73

Belgi

VII

EKONOMİ POLİTİKASI,

DEVLETÇİLİK VE KAPİTALİZM

Soru 58 : Atatürk doktrinler hakkında ne düşünüyordu? [17]

«Dünyaca malûm olmuştur ki, bizim devlet idaresindeki ana programımız. Cumhuriyet Halk Partisi programıdır. Bunun kapsadığı prensipler, idarede ve siyasette

****

17 Abdi İpekçinin «Atatürk'ün siyasî ve iktisadi doktrinler karşısında aldığı bir vasiyet, açık ve kesin bir görüşü var mıydı?» sorusuna İnönü'nün verdiği cevap : «Görüşlerinde meçhul bir yer yok. Cumhuriyet Halk Partisinin prensipleri Atatürk'ün düşünüşlerini gösteriyor. Başından itibaren özel teşebbüsü esas tutmuş ve ölünceye kadar bu prensibi tatbik etmiştir.. (İnönü Atatürk'ü Anlatıyor, s. 36)

Sabahattin Selek de şöyle diyor: **Emperyalizme ve kapitalizme karşı olan 'Anadolu İhtilali', halkçı ve devletçi karakterini, zaferden hemen sonra unutmuş ve liberal ekonomiye dönmüştür**. Bu dönemde, tıpkı İttihatçıların yaptıkları gibi, bir millî burjuva yetiştirme gayreti içine düşülmüş, ancak bazı kimselerin zengin olması sağlanmıştır. Bizzat Atatürk'ün kendi adına çiftlik yapması ve bira fabrikası kurması, bu çabanın tipik örneğidir... 1931 yılında benimsenen devletçilik anlayışı. Mustafa Kemal Paşa'nın 1922 yılında belirttiği devletçilik anlaş ışından daha geri idi.» (Anadolu İhtilâli, Cilt II, s. 340.)

bizi aydınlatıcı ana hatlardır. Fakat, bu prensipleri, gökten indiği sanılan kitapların dogmalarıyla asla bir tutmamalıdır. Biz, ilhamlarımızı, gökten ve gaipten (görünmez âlem) değil, doğrudan doğruya hayattan almış bulunuyoruz.

«Bizim yolumuzu çizen; içinde yaşadığımız yurt, bağrından çıktığımız Türk milleti ve bir de milletler tarihinin bin bir facia ve ıztırap kaydeden yapraklarından çıkardığımız neticelerdir.» (1 Kasım 1937, SD, I, s. 405)

Soru 59 : Atatürk kapitalist kalkınma yolu hakkında neler söylemiştir? [18]

«Tüccarlarımızın yüzlerinin güleceği günler uzak değildir.»

«Bu saydığım iktisadî ve sınaî teşebbüsler içinde bahsettiğim şirketlerin bağımsızlık ve millî hâkimiyeti

****

18 «'Devletçilik' fikri, 'Anadolu İhtilâli'nin felsefesinde kuvvetli bir unsur olarak mevcuttu. **İhtilâl antiemperyalist olduğu kadar antikapitalist olduğunu da her vesile ile açıklamıştı.** Mustafa Kemal Paşa, 1 Mart 1922 günü, Meclisi açış nutkunda kamu yararını doğrudan doğruya ilgilendiren kurumları ve teşebbüsleri devletleştireceğiz' demek suretiyle, devletçi görüşü tereddüde hiç yer bırakmıyacak kesinlikle belirtmişti. Fakat, zaferden sonra ihtilâl, kendi felsefesine bu noktada ihanet etti. 17 Şubat 1923 günü İzmir'de toplanan 'Türkiye İktisat Kongresi' ile, yeni Türk devletinin 'millî kapitalist ekonomi'yi benimsediğini görmekteyiz. Gazi Mustafa Kemal Paşa, kongreyi açış nutkunda devletçilikten tek kelimeyle bile söz etmemiştir.» (Sabahattin Selek, Anadolu İhtilâli, Cilt II, s. 339-340)

«İzmir İktisat Kongresinde genel olarak liberal bir iktisadi gelişmenin esasları savunuldu ve öyle görünüyordu ki yeni Türkiye, liberal bir iktisat zihniyeti içinde, liberal bir iktisadi siyaset güdecektir. Nitekim de öyle oldu.» (Şevket Süreyya Aydemir Tek Adam, Cilt III, s. 355)

75

mize, saygılı milletlerin emniyetle hükümetimizle temas eylemeleri ve kanunlarımız dairesinde anlaşmaları ile faaliyete geçebileceklerini söylemeye hacet yoktur.» (16 Ocak 1923, İstanbul Gazetecileri Temsilcilerine, SD, II, s. 56, 57)

«Bizde büyük araziye kaç kişi maliktir? Bu arazinin miktarı nedir. İncelenirse görülür ki, memleketimizin genişliğine göre hiç kimse büyük araziye malik değildir. Binaenaleyh bu arazi sahipleri de himaye edilecek insanlardır.» (7 Şubat 1923, SD, II, s. 97)

«Artık halkımızın tüccar sınıfını zengin edebilmek için, ticaretin yabancı ellerde bulunmasına mâni tedbirleri almak mecburiyetindeyiz.» (20 Mart 1923, SD, II, s. 136)

«Vatandaşlarımızın millî bir sermaye ile memlekette demiryolu inşa etmek teşebbüsü, izaha muhtaç olmayan birçok noktai nazarlardan fevkalâde mühimdir. Böyle milli teşebbüslerin Cumhuriyet Hükümetimiz ve başkanlık tarafından ne kadar büyük memnuniyet ve övünme ile karşılanmakta olduğu kolaylıkla tahmin edilebilir... Nemlioğullarını bu teşebbüs ve muvaffakiyetlerinden dolayı hararetle tebrik ederini.» (21 Eylül 1924, Samsun - Çarşamba hattının yapılmasına başlama töreninde, SD, II, s. 193)

****

Korkut Boratav, İzmir İktisat Kongresi'ndcn şöyle söz ediyor: «Kongrenin aldığı kararlara özel teşebbüsü teşvik edici bir zihniyetin hâkim olduğu anlaşılıyor. (…) Kongre'nin genel zihniyetinin Cumhuriyet idarecilerine hiç olmazsa 6-7 yıl hâkim olduğu söylenebilir.» (Türkiye'de Devletçilik, s. 4)

«Atatürk'ün çoktan unutulmuş birkaç cümlesini yakalayıp ondan yanlış ahkâm çıkaran bugünkü toplumcu aydınların iddiasına aykırı olarak, Devrim literatürümüzün hiç bir durağında ciddî bir kapitalizm düşmanlığı görülmemiştir. » (Emin Türk Eliçin, Kemalist Devrim İdeolojisi, s. 286)

76

«Cumhuriyet Hükümetinin bu gibi millî teşebbüsleri daima himaye edeceğini zikrederim. Bu tesiste öncü olan İş Bankası'na sureti mahsusada teşekkür ederim.» (I Ekim 1925, Bursa'da dokuma fabrikasının temel atma töreninde, SD, II, s. 220)

«Memleket ve millet için buna benzer yararlı müesseseler vücude getirmek zorunludur. İbrahim Bey'in memlekette çok olduğunu kabul ettiğim müteşebbisler için teşvik edici telâkki edilmesini dilerim. Cumhuriyet Hükümetinin; namuskâr, vatanperver, cumhuriyetperver iş erbabına daima yardımcı olacağına şüphe edilmemelidir.» (19 Mayıs 1926, Bozüyük'te kereste fabrikasını ziyarette söylenmiştir, SD, II, s. 241)

«Millî bankalarımızla ticarî ve sınaî şirketlerin adet ve sermayelerinin mütemadiyen artmakta olması, halkımızın iktisadî faaliyet ve uyanıklığına delil addolunabilir.» (1 Kasım 1926, SD, I, s. 346)

«Memlekette sanayie rağbet ve temayül artmaktadır Sanayi ve Maadin Bankası'nın kudretini arttırdığımız halde sanayi erbabı daha ziyade himaye görecektir.» (I Kasım 1928, SD, I, s. 358)

«Tüccar, milletin emeği ve üretimi kıymetlendirilmek için, eline ve zekâsına emniyet edilen ve bu emniyete liyakat göstermesi gereken adamdır.» (1 Kasını 1937 SD, I, s. 396)

«Küçük esnafa ve büyük sanayi erbabına muhtaç oldukları kredileri kolayca ve ucuzca verecek bir teşekkül vücuda getirmek ve kredinin, normal şartlar altında, ucuzlatılmasına çalışmak da çok lâzımdır.» (1 Kasım 1937 SD I, s. 397)

«Kesin zaruret olmadıkça, piyasalara karışılamaz; bununla beraber hiç bir piyasa da başıboş değildir. » ı 1 Kasım 1937, SD, I, s. 396)

77

Soru 60 : Atatürk Türkiye'de milyoner yetiştirme konusunda ve tüccarlar hakkında ne düşünüyordu? [19]

«Kaç milyonerimiz var. Hiç. Binaenaleyh biraz parası olanlara da düşman olacak değiliz. Tam tersine memleketimizde birçok milyonerlerin hatta milyarderlerin yetişmesine çalışacağız.» (7 Şubat 1923, SD, II, s. 98)

«Sırası gelmişken, cumhuriyetin tüccar anlayışını da kısaca ifade edeyim: Tüccar, milletin emeği ve üretimi kıymetlendirilmek için, eline ve zekâsına emniyet edilen ve bu emniyete liyakat göstermesi gereken adamdır.» (1 Kasım 1937, SD, İ, s. 396)

Soru 61 : Atatürk kooperatifçilik hakkında ne düşünüyordu?

«Kooperatifçilik, sureti umumiyede iktisadî sahada birleşme siyaseti hakkında lehte ve aleyhte bazı mütalealar ileri sürüldü. Teferruata girişmiyeceğim. Yapmak, maddî ve mânevi kuvvetleri, zekâ ve maharetleri birleştirmektir. Yoksa bir zail ile bir kuvvetlinin birleşmesinden bahsetmiyoruz. Birleşmenin böylesi zayıf olanın kuv-

****

19 «Bu araştırmayı yaparken karşımıza bir büyük çelişme çıktı: Emekçi olmıyan insandan addetmemek prensibine uygun bir devlet kurma fikriyle milyoner ve milyarder yetiştirmek niyeti. Emekle milyoner veya milyarder olunması imkânsızdı. Fakat bu çelişme iktisadî kadro yokluğundan ve iktisadî fikirlerin nisbeten gölgeli oluşundan doğuyordu. Ve maalesef bu çelişme Türkiye'yi sonradan iktisadî bir anarşiye ve dengesizliğe sürükledi. Bu bir iktisadî prensip çelişmesiydi. Yoksa politika icabı söylenmiş sözlerde birçok çelişmeler vardı ve bunlar pek önemli değildi.» (Çetin Altan, Atatürk'ün Sosyal Görüşleri, s. 65 - 66)

vetliye esir olması demektir. Ege iktisat mıntıkasındaki bütün insanların hasılalarını ve gayretlerini birleştirmesi, muhakkak feyizli neticeler verecektir. Türkiye'nin sây hayat ve mevcudiyetini mütalea edince birleşmeden doğan fayda ve menfaatlerin çok büyük olacağı kanaatına varacağınızdan şüphe etmiyorum. Böyle bir teşebbüs olurken birtakım şikâyetçiler olabilir. Müstahsillerin birleşmesinden şahsî menfaatleri haleldar olacağını düşünenler tabii şikâyet edeceklerdir. Fakat memleketimiz bakir bir sahadır. Görülecek çok iş vardır. Onları da tatmin edecek birçok meşguliyetler bulunabilir. Hakikî ticaret erbabı için hiçbir zarar tasavvur etmiyorum.» (1 Şubat 1931, İzmir Ticaret Odasında yapılan konuşmadan, SD, II, s. 266-267)

«Celâl Bayar'a,

«Tarım kredi kooperatiflerinin ilki olan Tekir kooperatifi muamelesinin bittiğini, sevinerek öğrendim. Bu kooperatifte 1 sayılı ortak olarak bulunmamı muhabbetle yadetmenize teşekkür ederim.

«Tarım kredi kooperatiflerinin az zamanda bütün yurdu kaplamasını, başarıcı gayretinizden bekliyoruz.» (13 Temmuz 1936, SD, IV, s. 576)

Soru 62 : Atatürk yabancı sermaye ve dış yardım hakkında ne düşünüyordu? 20

«Yine en önemli esaslardan birisi devletin, iç ve dış bağımsızlığından ibaretti. Millet bağımsızlığından vazgeç-

****

20 «Yabancı sermayenin kalkınmanın finansmanında önemli bir rol oynayacağı inancı 1931'de herhalde tamamen ortadan kalkmış olacak ki bu tarihte kabul edilen parti (C.H.P.) programı 'Normal sermayenin yegâne membaı millî sây (emek) ve tasarruftur.' cümlesini alarak yabancı sermayeyi 'anormal, addedecek bir mantığa sahip çıkmaktadır.» (Korkut Boratav, Türkiye'de Devletçilik, s. 41)

miyor ve geçmiyecek esası kabul edilmişti. Ancak bu esas şartı daima mahfuz ve muhterem tanımak üzere memleketimizin imar derecesi, milletimizin serveti, umumiyetle fikir seviyemiz nazarı dikkate alınınca ve bütün dünyadaki ilerlemeler ile bunu karşılaştırınca itiraf mecburiyetindeyiz ki biraz değil, çok geriyiz. Binaenaleyh; bunu telâfi edebilmek için çok büyük kaynaklara, çok büyük vasıtalara velhâsıl her şeye ihtiyacımız vardır. İşte bu ihtiyaçları, milletin terakki ve ilerlemesi için, memleketin bayındırlığı için muhtaç olduğumuz her şeyi dışardan almak hususunda pek tabiî kemali sıhhatle hareket edecek, yani dış müzaheret ve yardıma tamamen muvafakat edeceğiz. Ancak arz eylediğim gibi bağımsız kalmak sıfat ve selâhiyetini daima muhafaza etmek...» (24 Nisan 1920 — Erzurum Kongresi'nin esaslarını Meclise açıklarken — SD, I, s. 31)

«Ancak inşaat ve tesisatı ve işletilmesi bugünkü malî çalışmalarımızla orantılı olmayan büyük sermayelere bağlı olan, bayındırlık işlerinde, yabancı sermayesinden ve icabına göre yabancı uzmanlarından azamî yararlanmak memleketimizin menfaat ve bayındırlığını ve milletimizin saadet ve refahını az zamanda temin bakımından zarurîdir.» (1 Mart 1922, SD, I, s. 227)

«Geçmişin ve düşmanların memleket ve milletimizi bütün medeniyet dünyasıyla birlikle ilerlemeye yürütmekten menetmiş olan zencirleri, bugün bizi, az zamanda fevkalâde teşebbüsler ve İcraatla bulunmaya zorluyor. Ancak bu mecburiyetin tatmini ve zayiatın telâfisi bugünkü malî gücümüzün üstündedir. Bundan dolayı hükümetimizin her medenî devlet gibi dış borçlar akdetmesine lüzum vardır. Şu kadar ki borç alınan yabancı paralarını, şimdiye kadar Babıâli'nin yaptığı tarzda, ödemeye mecbur değilmişiz gibi, maksatsız israf ve istihlâk ile borçlar yükümüzü artırarak malî bağımsızlığımızı tehlikeye ma-

80

ruz bırakmaya kesinlikle karşıyız. Biz memlekette, bayındırlığı, üretimi ve halk refahını sağlayacak, gelir kaynaklarımızı geliştirecek faydalı borçlanmalara taraftarız.» (1 Mart 1922, SD, I, s. 229)

«Demiryol ve limanlar ve benzerleri gibi pek muhtaç olduğumuz büyük tesisleri yeniden yapma ve işletilmelerindeki siyasetimiz, şimdiki ve gelecek kanunlarımıza tabi olmak ve bu hususta kabul ettiğimiz millî prensiplere uymak şartiyle müracaat edecek yabancı sermayelerini memnuniyetle kabul etmektir.» (1 Mart 1923, SD, I, s. 295)

«Devlet yapısını yaşatmak için dışarıya müracaat etmeksizin memleketin kaynakları ve gelirleriyle idare etmek çare ve tedbirlerini bulmak lâzım ve mümkündür.» (Aynı söylev, SD, I, s. 296)

«Bu saydığım iktisadî ve sınaî teşebbüsler içinde bahsettiğim şirketlerin, bağımsızlık ve millî hâkimiyetimize saygılı milletlerin emniyetle hükümetimizle temas eylemeleri ve kanunlarımız dairesinde anlaşmaları ile faaliyete geçebileceklerini söylemeye hacet yoktur. Gerçekten memleketimizi az bir zamanda mâmur etmek için milletimizin yetersiz sermayesi karşısında haricin sermayesinden, vasıtalarından, ihtisaslarından yararlanmak hakiki menfaatimiz gereğindendir. Hükümetimiz, izahına lüzum kalmayacak esasların riayetkarı (saygı gösteren) kalacak olan her devlet ve millete karşı bu hususta emniyet ve samimiyetle davranacaktır.» (16 Ocak 1923, SD, II, s. 57)

«İktisat sahasında düşünürken ve konuşurken zannolunmasın ki biz yabancı sermayesine hasım bulunuyoyoruz. Hayır, bizim memleketimiz geniştir. Çok emek ve sermayeye ihtiyacımız vardır. Binaenaleyh kanunlarımıza uymak, saygı göstermek şartıyle yabancı sermayelerine lâzım gelen teminatı vermeye her zaman hazırız ve şayanı arzudur ki, yabancı sermayesi bizim emeğimize ve ser-

veti sabitemize katılsın (inzimam etsin). Bizim için ve onlar için faydalı neticeler versin; fakat eskisi gibi değil. Gerçekten mazide ve bilhassa Tanzimat devrinden sonra, yabancı sermayesi memlekette müstesna bir mevkie malik oldu. Ve ilmî mânasiyle denebilir ki, devlet ve hükümet yabancı sermayesinin jandarmalığından başka bir şey yapmamıştır. Artık her medenî devlet gibi, millet gibi, yeni Türkiye dahi buna muvafakat edemez. Burasını esir ülkesi yaptıramaz.» (17 Şubat 1923, İzmir İktisat Kongresini açış söylevinden, SD, II, s. 109)

«Tabiîdir ki dışardan gelecek sermayeye, irşada, çalışma yöntemine ihtiyacımız vardır. Fakat bu, birliğimize (vahdet), bağımsızlığımıza son verecek bir vesayet tarzı demek olamaz.» (24-25 Ekim 1919, SD, III, s. 12)

«Birtakım iktisadî meseleler vardır ki, biz bunları kendi kaynaklarımızla ve yalnız kendi sermayemizle halledemeyiz. Bize yardım edecek dostlar aramaya mecburuz. Halkımızın Fransa hakkında dostane duygular beslemesi pek tabiîdir, çünkü Fransa kamuoyunun Türklere müsait olduğunu gördük ve hergün görüyoruz.» (2 Kasım 1922, Petit Parisicn muhabirine Bursa'da verilen demeçten, SD, III, s. 49)

Soru 63: Atatürk'ün «devletçilik" görüşü nedir?» [21]

«İktisat siyasetimizin önemli gayelerinden biri de umumî menfaatleri doğrudan doğruya alakadar edecek iktisadî teşebbüsleri ve müesseseleri mali ve teknik kud-

****

21 Sabahattin Selek, bu konuda, şöyle diyor! «Devletçiliğin yeniden benimsenmesi için 1931 yılına kadar beklemek gerekiyordu. Büyük bir hızla sosyal reformların gerçekleştirildiği bu sekiz yıllık dönem, ekonomik faaliyet bakımından tamamen başarı

retimizin müsaadesi nispetinde devletleştirmektir.» (1 Mart 1922, SD, I, s. 226)

(Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam'ın 3. cildinin 452. sayfasında, «Atatürk'ün herhangi bir nutuk veya demecinde değil, fakat gene Atatürk'ün işaretiyle Prof. Afet İnan'ın bir kitabında (Medenî Bilgiler, s. 61) yer alan öyle bir formül ki, ondan sonra C.H.P.'nin devlet ve siyaset edebiyatında, hattâ günümüze kadar hâlâ tek formül olarak kullanılır.» dedikten sonra Atatürk'ün Prof. Afet İnan'a yazdırdığı şu devletçilik tarifini verir :)

«Bizim takibini muvafık gördüğümüz Devletçilik prensibi, bütün üretim ve tevzi vasıtalarını fertlerden alarak, milleti büsbütün başka esaslar dahilinde tanzim etmek gayesini güden ve hususî ve ferdî iktisadî teşebbüs ve faaliyetlere meydan bırakmayan **sosyalizm prensibine dayanan kollektivizm, komünizm gibi bir sistem değildir**.

****

sız geçmiştir. Nihayet, 10 Mayıs 1931 günü toplanan C.H.P. Kurultayında 'Devletçilik' ve 'Devrimcilik', ilkeleri programa alındı. Fakat, 1931 yılında benimsenen devletçilik anlayışı, Mustafa Kemal Paşa'nın 1922 yılında belirttiği devletçilik anlayışından daha geri idi.» (Anadolu İhtilâli, Cilt II, s. 340)

«Bu araştırma boyunca edindiğimiz kanaat şu olmuştur ki iktisadî meselelerde siyasî iktidar üzerinde etki icra eden en kuvvetli menfaat grubu çiftçilerdir. Çiftçilerin menfaatleri ile sair sosyal grupların menfaatleri arasında bir çatışma bahis konusu oldukça hemen hemen daima çiftçi menfaatlerinin ağır bastığına şahit oluyoruz. Devletçiliğin geniş bir devlet sanayiinin kurulması şeklinde gelişmesi, kanaatimizce özellikle sınaî ürünleri istihsal eden çiftçilerin mahsullerinin fiyatlarını desteklemiş ve buhranın (1929 buhranı. — F. N.) fiyatlar üzerindeki etkilerini kısmen bertaraf etmiştir. Ayrıca yine devletçiliğin icabından olmak üzere buğday, tütün gibi ürünlerin, gerekirse tüccar aleyhine devletçe desteklenmesi de devletçiliğin çiftçilerin çiftçilerin menfeatlerini ihlal etmediğini göstermektedir.» «Bir bakıma devletçi iktisat politikası en kuvvetli sosyal grupların lehine, en zayıf grupların aleyhine işlemiştir.» (Korkut Boratav,'Türkiye'de Devletçilik, I, 7V 7n)

83

«Bizim takip elliğimiz Devletçilik, ferdî çalışma ve faaliyeti esas tutmakla beraber, mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha, memleketi mamuriyyete eriştirmek için, milletin umumî ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerde bilhassa iktisadî sahada — devleti fiilen alâkadar etmektedir.» (Aydemir, Tek Adam, III, s. 452)

«Partimizin takip ettiği program, bir istikametten tamamiyle demokratik) halkçı bir program olmakla beraber iktisadı açıdan devletçidir. Bu itibarla partimize dayanan cumhuriyet hükümetinin her açıdan vatandaşların hayatiyle, geleceğiyle ve refahıyla alâkadar olması tabiîdir. Halkımız yaradılıştan devletçidir ki, her türlü ihtiyacı devletten istemek için kendisinde bir hak görüyor. Bu itibarla milletimizin huyları ile fırkamız programında tamamiyle bir uygunluk vardır. Bu istikametten yürüyeceğiz. Ve muvaffak olacağımızda şüphe yoktur.» (27 Ocak 1931, SI). II, 162)

«Ferdi çalışma ve faaliyeti esas tutmakla beraber mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamurriyete (bayındırlığa) eriştirmek için milletin umumi ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerle bilhassa iktisadi sahada devleti fiilen alâkadar ve faal kılmak.» (20 Nisan 1931. Seçim dolayısiyle millete beyanname, SD, IV, s. 549-550. Yukarıya aldığım cümle, bu beyannamenin 1. Maddesindedir. Atatürk, bundan sonra, aynı seçim beyannamesinin 7. maddesinde şunları söyler : «Memleketin inkişafında büyük ticaret, fabrika, büyük arazi ve çiftlik sahiplerinin faaliyetleri mühimdir. Normal çalışan ve tekniğe İstinat eden sermaye sahipleri teşvik ve himayeye layıktır. »)

«Türkiye'nin tatbik ettiği devletçilik sistemi 19 uncu asırdan beri sosyalizm nazariyelerinin ileri sürdükleri fikirlerden alınarak tercüme edilmiş bir sistem değildir.

Bu, Türkiye'nin ihtiyaçlarından doğmuş Türkiye'ye has bir sistemdir.

«**Devletçiliğin bizce mânası şudur** :

«**Fertlerin, hususî teşebbüslerini ve şahsî faaliyetlerini esas tutmak; fakat büyük bir milletin ve geniş bir memleketin bütün ihtiyaçlarını ve çok şeylerin yapılmadığını göz önünde tutarak memleket iktisadiyatını devletin eline almak**.

«Türkiye Cumhuriyeti devleti, Türkiye vatanında asırlardan beri ferdî ve hususî teşebbüslerle yapılmış olan şeyleri bir an evvel yapmak istedi; ve görüldüğü gibi kısa bir zamanda yapmaya muvaffak oldu. Bizim takip ettiğimiz bu yol görüldüğü gibi liberalizm'den başka bir sistemdir.» (Ocak 1936, Prof. Enver Ziya Karal, a.g.e., s. 101 - 102)

Soru 64 : Atatürk'ün sanayileşme hakkındaki düşünceleri nelerdir?

«Memleketin iktisadî emelleri tarım ve tarımsal sanayi olmakla beraber memlekette öteden beri mevcut, meselâ: Dokuma sanayii gibi sanayiin himaye ve canlandırılması ve bazı bölgelerde yeniden kurulabilecek diğer sanayiin her suretle himayesi önemle gözönünde tutulacaktır.» (1 Mart 1922, SD, I, s. 226-227)

«**Memleketimizin servet edinmesi yolunu her şeyden evvel tarımda ve tarım sanayiinde arıyoruz.** » (I Mart 1924, SD, I, s. 328)

«Sanayi fabrikalarına ve maden sanayiine yönelmiş umumî alâka ve teşebbüsü temin edecek çare ve tedbirleri bulmak vazgeçilmez ve hayatî ihtiyaçlarımızdandır. (1 Kasım 1925, SD, I, s. 340)

«Sanayideki teşebbüsler dahi, teşvik edecek ve cesa-

ret verecek mahiyettedir. Fakat memleketin vazgeçilmez sanayiinin kurulması bitmedikçe her bakımdan yürek istirahati duymamıza imkân yoktur. Bu sebeple, memleketin sınaî donatımını tamamlamak için bütün gayret ve dikkatinizi çekmeyi yerinde buluyorum.» (1 Kasım 1933, Meclisi açış konuşmasından, SD, I, s. 373)

«Ülkenin en belli eksikliğini giderecek olan bu fabrikaları, çok geçmeden, kurup işletmek, hükümetin en önde göreceği işlerden olacaktır.» (1 Kasım 1934, SD, I, s. 376)

«Endüstrileşmek en büyük millî davalarımız arasında yer almaktadır. Çalışması ve yaşaması için ekonomik elemanları memleketimizde mevcut olan büyük, küçük her çeşit sanayii kuracağız ve işleteceğiz. En başta vatan müdafaası olmak üzere, ürünlerimizi kıymetlendirmek ve en kısa yoldan, en ileri ve refahlı Türkiye idealine ulaşabilmek için, bu bir zarurettir.» (1 Kasım 1937, SD, I, s. 396)

Soru 65 : Atatürk «toprak reformu» hakkında ne düşünüyordu?[22]

«Yeni faaliyet devrimizde, gerek bu havalide (Doğu illerinde), gerek memleketin diğer kısımlarında toprağı

****

22 Bu konuda Abdi İpekçi'nin sorularına İnönü şöyle cevap veriyor :

«SORU: Atatürk zamanında Toprak Reformu gibi, ağaların tahakkümü gibi problemler üzerinde durulmamış mıdır?»

«Hepsinin üzerinde nazarî olarak durduk. Ama işte yapılan işin derecesini, hududunu biliyorsunuz »

«SORU: O devirlerde arzu edilen bir toprak reformu, bugün-den daha kolay gerçekleştirilemez, miydi '?

«Belli değil...»

«SORU : Neden?»

«Biz buna dokunmadık. Dokunulduktan sonra anlaşılır böyle

olmıyan çiftçilere toprak tedarik etmek meselesiyle ehemmiyetli olarak uğraşacaksınız.» (1 Kasım 1928, SD, I, s 355)

«Kezalik çiftçiye arazi vermek de hükümetin sürekli olarak takip etmesi lâzım gelen bir keyfiyettir. Çalışan

****

şeyler...» (Abdi İpekçi, İnönü Atatürk'ü Anlatıyor, s. 39-40)

Cumhuriyet Halk Partisi Yüksek Danışma Kurulu üyesi **Doç. Dr. Deniz Bay kal**, Atatürk zamanında toprak reformunun niçin yapılamadığını şöyle açıklıyor: «Kurtuluş Savaşımız iki gücün ittifakıyla verilmiştir: 1) Asker - sivil bürokrasi ve aydınlar, 2) Anadolu'nun millîci eşrafı ve hatta mütegallibesi. Ortak düşmana karşı aralarında bir ihtilâf olmadan savaşan bu güçler, Cumhuriyet ten sonra da oldukça gevşek, kaygan, yuvarlak bir hedef etrafın da birleşmişlerdir: 'Bir an önce Batı'ya benzemek, uygar bir ülke durumuna girmek'. Bunun sonucu olarak **üst yapıda** bildiğimiz devrimler gerçekleştirilmiştir. Dikkat edilirse, bu **devrimler asker-sivil bürokrasiye destek olan Anadolu burjuvazisinin çıkarlarına dokunmayan**, hatta onların gelişmesini belki de kolaylaştıran birer nitelik taşırlar. Atatürk gibi çok büyük bir önderin, bir kurtarıcının varlığına rağmen meselâ bir toprak reformunun gerçekleştirilememesi, arızî bir olay değildir. **Üst yapı devrimleri alt yapıya doğru indirilmek istendiğinde, içinde bulunulan ittifakın sert duvarlarına çarpmıştır** ve 1930'larda bir toprak reformu çıkarılamamıştır.» («Devrim» konulu açık oturumdan, Milliyet Gazetesi, 11 Ocak 1970)

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Bülent Ecevit şöyle yazıyor: «Oysa, tek parti dönemi, yeni atılımlar, yeni devrimler yapabilme gücünü yitirmiş bir dönem olarak kapanmış geride kalmıştır.

«O dönemde, güçlülerin en güçlüsü sayılan Atatürk vardı başta... Devletin ve tek partinin başında... Bugün yeniden tek partili döneme dönülecek olsa, herhalde Atatürk'ten daha güçlü bir önder bulunamaz. O dönemde bile, Atatürk kadar güçlü bir önderin geniş yetkilerle başta bulunduğu bir dönemde bile başarılamayan bazı devrimler, şimdi, öyle bir rejimle Atatürksüz nasıl başarılacaktır?..

«O dönemde, Atatürk, iki kez, Meclis kürsüsünden toprak reformu istemiştir; ama toprak reformuna girişme olanağını bulamamıştır.» (Atatürk ve Devrimcilik, s. 48)

Türk köylüsüne işliyebileceği kadar toprak temin etmek memleketin üretimini zenginleştirecek başlıca çarelerdendir.» (1 Kasım 1929, SD, I, s. 362)

«Toprak kanununun bir neticeye varmasını Kamutay'ın yüksek himmetinden beklerim. **Her Türk çiftçi ailesinin, geçineceği ve çalışacağı toprağa malik olması mutlaka lâzımdır**.» (1 Kasım 1936, SD, I, s 189)

«**Bir defa, memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır**. Bundan daha önemli olanı ise, bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın, hiçbir sebep ve suretle bölünemez bir mahiyet alması. Büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliği, arazinin bulunduğu memleket bölgelerinin nüfus kesafetine ve toprak verim derecesine göre sınırlanmak lâzımdır.

«Küçük, büyük bütün çiftçilerin iş vasıtalarını artırmak, yenileştirmek ve korumak tedbirleri, vakit geçirilmeden alınmalıdır. **Her halde, en küçük bir çiftçi ailesi, bir çift hayvan sahibi kılınmalıdır; bunda, ideal olan öküz değil, beygir olmalıdır.** Öküz, ancak bazı şartların henüz temini güç bölgelerde hoş görülebilir. Köylüler için, umumiyetle pulluğu pratik ve faydalı bulurum traktörler, büyük çiftçilere tavsiye olunabilir. Köyde ve yakın köylerde, müşterek harman makinaları kullandırmak, köylülerin ayrılamıyacağı bir adet haline getirilmelidir.

«Memleketi; iklim, su ve toprak verimi bakımından, ziraat bölgelerine ayırmak icabeder. Bu bölgelerin her birinde, köylülerin, gözleriyle görebilecekleri çalışmaları için örnek tutacakları verimli, modern, pratik ziraat merkezleri kurulmak gerektir.» (1 Kasım 1937, SD, I, s. 394-395)

Soru 66 : Atatürk'ün «Türk köylüsüne naçizane olsa da ufak bir vazife yapmış olduğum» dediği şey nedir?

Atatürk, ölümünden bir yıl kadar önce, 11 Haziran 1937'de, «ziraat ve ziraî iktisat sahasında fennî ve ameli tecrübeler yapmak maksadiyle, muhtelif zamanlarda, memleketin muhtelif mıntıkalarında tesis ettiği müteaddid çiftlikleri», «bu müesseselerin, ziraat usullerini düzeltme, istihsalâtı arttırmak ve köyleri kalkındırma yolunda devletçe alınan ve alınacak olan tedbirlerin hüsnü intihap ve inkişafına çok müsait birer âmil ve mesnet olacaklarına kani» bulunarak «tasarrufu altındaki bu çiftlikleri bütün tesisat, hayvanat ve demirbaşlarıyla beraber hazineye hediye» etmiştir. (SD, IV, s. 585 - 586)

Soru 67: Atatürk'ün hazineye bağışladığı «çiftliklerin arazisi ile tesisat ve demirbaşlarım özet olarak gösteren liste»de neler vardı?

Atatürk'ün hazineye bağışladıkları şunlardır:

«1 — Orman çiftliği

Ankara'da Orman, Yağmur Baba, Balgat, Macun, Güvercinlik, Tahar, Etimesut, Çakırlar çiftliklerinden vücut bulmuş Orman Çiftliği; Yalova, Millet ve Baltacı çiftlikleri, Silifke'de Tekir ve Şövalya çiftlikleri, Dörtyol'da portakal bahçesi ile Karabasamak çiftliği, Tarsus'ta Pil oğlu çiftliği.

1 — Bunlarda mevcut arazi:

a) 582 dönüm çeşitli meyva bahçeleri.

b) 700 dönüm fidanlık; buralarda meyveli, meyvesiz muhtelif yaşlarda ve çeşitlerde 650.000 fidan vardır.

c) 400 dönüm Amerikan asma fidanlığı. «Burada 560.000 kök bağ çubuğu vardır.»

d) 220 dönüm bağ. «Burada 88.000 adet bağ omcası vardır.»

e) 370 dönüm çeşitli sebze yetiştirmeyi elverişli bahçe.

89

f) 220 dönüm 6.600 ağaçlı zeytinlik,

h) 27 dönüm 1.654 ağaçlı portakallık,

i) 15 dönüm kuşkonmazlık.

k) 100 dönüm park ve bahçe.

l) 2650 dönüm çayır ve yoncalık.

m) 1450 dönüm yeni tesis edilmiş orman.

n) 148.000 dönüm ziraata elverişli arazi ve meralar.

Yekûn: 154.729 dönüm arazi.

2 — Bina ve tesisat:

a) 45 adet büyük ve küçük idare binası ve ikametgâh; bütün mefruşat ve demirbaşlarıyla beraber,

b) 7 adet 15.000 baş koyunluk ağıl.

c) 6 adet Aydos ve Toros yaylalarında tesis edilen mandıralar.

d) 8 adet at ve sığırlara mahsus ahır.

e) 7 adet umumî ambar.

f) 4 adet samanlık ve otluk.

h) 6 adet hangar ve sundurma.

i) 4 adet lokanta, gazino ve eğlence işyerleri, lunapark,

k) 2 adet çeşitli imalât yapan fırın.

l) 2 adet çiçek ve tezyinat (süsleme) nebatı yetiştirmeğe mahsus ser.

Yekûn: 51 bina

3 — Fabrika ve imalathaneler

a) Bira Fabrikası:

Senede 7.000 hekto litre çeşitli bira yapacak kabiliyette, bütün müştemilâtiyle ve bütün işletme levazımı ve mütedavil kıymetlerle beraber.

b) Malt Fabrikası:

Senede 7.000 hekto litre biraya kâfi gelebilecek miktarda malt imâline kabiliyetli, bütün müştemilâtı ve işletme levazımı ile beraber.

c) Buz Fabrikası:

Günde dört ton buz yapma kabiliyetinde, bütün müştemilâtı ve işletme levazımı ile beraber.

d) Soda ve gazoz fabrikası:

Günde üç bin şişe soda ve gazoz yapma kabiliyetin de. Bütün müştemilâtı ve mütedavil kıymetleriyle beraber.

e) Deri fabrikası:

Senede 14 bin çeşitli deri imaline elverişli, bütün müştemilât ve mütedavil kıymetleriyle beraber.

f) Ziraat âletleri ve demir fabrikası.

h) Biri Ankara'da diğeri Yalova'da olmak üzere İki modern süt fabrikası: Her ikisi günde ayrı ayrı 15 bin litre pastörize süt ve bin kilo tereyağ işlemek kabiliyetindedir. Bunlar da bütün müştemilât ve işletme levazımı ve mütedavil kıymetleriyle beraber.

i) Biri Ankara'da diğeri Yalova'da iki vasi yoğurt imalâthanesi.

k) Şarap imalâthanesi:

Yılda 80 bin litre şarap imaline elverişli, bütün müştemilât ve mütedavil kıymetleriyle beraber.

l) İki taşlı, elektrikle işler bir değirmen. Bütün müştemilâtı ve mütedavil kıymetleriyle beraber.

m) İstanbul'da bulunan bir çelik fabrikasının yüzde kırk hissesi.

n) Biri Orman Çiftliğinin, biri Tekir Çiftliğinin olmak üzere her biri 15'er bin kilo kaşar, bin teneke beyaz peynir, altıyüz teneke tuzluyağ yapmağa elverişli imalâthane, bütün işletme levazımatı ile beraber

4 — Umumî tesisat:

a) Biri Ankara'da diğeri Yalova'da Kurulu iki tavuk çiftliği.

b) Yalova'daki çiftliklerde iki husisi iskele ve liman tesisatı.

c) Üçü Ankara'da ve ikisi İstanbul'da beş satış mağazasının bütün tesisat ve demirbaşları.

d) Orman Çiftliğinde:

Hususî sulama tesisatı, kanalizasyon, telefon tesisatı, elektrik tesisatı, küçük beton köprüler, hususi yollar, içme su tevziatı şebekesi.

Yalova çiftliklerinde:

Hususî su tesisatı, telefon tesisatı, elektrik tesisatı, küçük beton köprüler ve yollar. Silifke Tekir Çiftliğinde: Hususî sulama tesisatı, beton köprüler

e) Orman çiftliğinde kurulu çiftlik müzesi ve ulak mikyasta hayvanat bahçesi tesisatı, bunların işletme levazımı ve bütün demirbaşları.

5 — Canlı umumî demirbaş:

a) 13.000 baş koyun. «Kıvırcık, merinos, karagül, karaman ırklariyle bunların melezleri.»

b) 443 baş sığır. «Simental, Hollanda, kırım jersey, Görensey, Halep, yerli ırklariyle bunların melezleri, yeni üretilen Orman ve Tekir cinsleri.»

c) 69 baş İngiliz, Arap, Macar, yerli ve bunların melezleri, koşum ve binek atları. 58 çoban merkebi

d) 2.450 baş tavuk. «Legorn, rodayland ve yerli ırklar.»

6 — Umumî cansız demirbaş

a) 16 adet traktör, 13 adet harman ve biçer döğer makinesi ve bilcümle ziraat işlerini görmekte bulunan ziraat âlet ve edevatının tamamı.

b) 35 tonluk bir adet deniz motoru Yalova Çiftliğinde»

c) 5 adet çiftliklerin nakliye işlerinde çalıştırılan kamyon ve kamyonet.

92

d) 2 adet çiftliklerin umumî servislerinde çalıştırılan binek otomobili.

e) 19 adet çiftliklerin umumî servislerinde çalıştırılan binek ve yük arabası.» (SD, IV, 586-589) 28

****

23 Atatürk'ün, bundan sonra Dolmabahçe'de, 5 Eylül 1938 pazartesi günü yazdığı vasiyeti de şöyledir:

«Malik olduğum bütün 'nukut (nakitler, paralar) ve hisse senetleriyle Çankaya'daki menkul ve gayri menkul emvalimi (mallar) Cumhuriyet Halk Partisi'ne âtideki şartlarla, terk ve vasiyet ediyorum :

1 — Nukut ve hisse senetleri, şimdiki gibi, İş Bankası tarafından nemalandırılacaktır.

2 — Her seneki nemadan, bana nispetleri şerefi mahfuz kaldıkça, yaşadıkları müddetçe, Makbule'ye ayda bin, Afet'e 800, Sabiha Gökçen'e 600, Ülkü'ye 200 lira ve Rukiye ile Nebile'ye şimdiki (şimdiki gibi) (şimdiki halde) (şimdilik) yüzer lira verilecektir.

3 — Sabiha Gökçen'e bir ev de alınabilecek ayrıca para verilecektir.

4 — Makbule'nin yaşadığı müddetçe Çankaya'da oturduğu ev de emrinde kalacaktır.

5 — İsmet İnönü'nün çocuklarına yüksek tahsillerini ikmal için muhtaç olacakları yardım yapılacaktır.

6 — Her sene nemadan mütebaki miktar yarı yarıya, Türk Tarih ve Dil Kurumlarına tahsis edilecektir.» (Mazhar Leventoğlu, Atatürk'ün Vasiyeti, s. 49)

Atatürk öldüğü zaman, İş Bankasında, üç ayrı hesapta, toplam olarak — umumî vekili ve son genel sekreteri Hasan Rıza Soyak'a güre — 1.519.892,01 lirası vardı. Gene Hasan Rıza Soyak'a göre, Atatürk'ün bıraktığı hisse senetleri şunlardır: 119.125 adet 10 liralık İş Bankası hisse senedi; 569 adet 500 liralık İş Bankası senedi; 12.750 adet Maden Kömürü T.A.Ş. nama muharrer hisse senedi; 12.250 adet Maden Kömürü T.A.Ş. hamiline muharrer hisse senedi; 125 adet Maden Kömürü T.A.Ş. müessis hisse senedi (Mazhar Leventoğlu, a.g.e., s. 85, 89)

Atatürk'ün mal varlığının iki kaynağı vardır. Biri, Hindistan'dan Milli Mücadeleye yardım için Atatürk'ün şahsına gönderilen paradır. «Hindistan'dan gönderilen paranın 500 - 600 bin lira

93

Soru 68 : Atatürk, ömrünün son yıllarında, Türk halkının refah seviyesi hakkında ne düşünüyordu?

Şevket Süreyya Aydemir anlatıyor:

«Onun en yakınlarından ve bu olaya katılanların birinden bütün teferruatı ile dinlediğim bu hikâyeyi bütün özü ile anlatmıya çalışacağım:

Mussolini'nin azgınlık zamanlarındaydı. Roma'daki faşist mitinglerinde Mussolini'nin, havaya kalkan elini azametli bir tehditle doğuya doğru uzatıp:

«— Mare nostrom!» (Bizim Deniz) diye haykırdığı günlerdi. Hedefi neresiydi pek belli değildi ama, ikide bir, Romanın doğudaki eski topraklarından bahsederdi.

Atatürk sinirliydi:

«— Ben harbten korkarım. Çünkü harbi bilirim. Ama Mussolini korkmaz, çünkü harbi bilmez,» derdi. Mussolini'den kuşkudaydı:

«— Bu adam bana bir gün çizmelerimi giydirmese?» diye yakınırdı.

İşte o günlerden birinde, bir gece gene Çankaya küskündeydiler. Karakış günlerinden biriydi. Kuram buram

****

civarında bulunduğu sanılıyor. Atatürk, bu paranın 300 bin lirasını, Büyük Taarruzdan önce, Maliyenin karşılıyamadığı bazı özel giderler için, Garp Cephesi kumandanlığının emrine verilmişti. Zaferden sonra, bu 500 bin liranın 380 bin küsur lirası, bir Bakanlar Kurulu kararıyle kendisine geri verildi. Bu paranın, 250 bin lirası, Atatürk'çe Türkiye İş Bankasına sermaye olarak verilmiştir. Yine bu paranın bir kesimiyle çiftlikler satın alındı. (...) İkinci kaynak, Mısır eski Hidivi Abbas Hilmi Paşa'nın Türk uyrukluğuna girmesi münasebetiyle, Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağışladığı 900 bin lira civarındaki paradır. (Leventoğlu, a.g.e., s. 88)

94

kar yağıyordu. Ama köşkün salonu rahattı. Sıcaktı. Bahis alevlendi ve birden karar verdi, ayaklandı:

«— Haydi çocuklar kalkın, Antalya'ya gidiyoruz! Bu adama oradan cevap vereceğim!»

Kimse durduramadı. Otomobillere emir verildi. Arabalar hazırlandı. Hatta üstü başı pek sağlam olmıyanlara kalınca bir şeyler uyduruldu ve yola çıkıldı.

Ama buna yola çıkıldı değil, yola dökülündü demelidir. Çünkü Çankaya köşkünden pek gösterişli ayrılan arabalar, daha Dikmen'e çıkan Kızıl Yokuş'ta birbirlerinden ayrılmaya başladılar. Balâ yolunda kafile daha da dağıldı. Kar yolları kapamıştı. Üstelik lâpa lâpa da kar yağıyordu. Arkada dağılan arabalardakilerin çenelerini bıçak açmıyordu. Üstelik arabalar ısınamıyordu da. Hatta, donacağız, diye yakınmalar da başladı. Zaten artık her araba kendi başının derdindeydi... Yol, iz kalmamıştı. Onun arabası ise çoktan kaybolmuştu. Hükümet işi duyunca telâşlandı. Atatürk kaybolmuştu. Üstelik telgraf hatları da kardan, tipiden kopmuş, kesilmişti. Kırşehir'e yalnız onun arabası vardı. Oraya kadar ve gecenin karanlığında yalnız bir hayalet görmüşlerdi. O da onun, karda bata çıka ilerliyen arabasının önüne çıkmış, onun arabasına yapışmış soruyordu:

«— Eşşeğimi yitirdim ağalar, gördünüz mü ola ki?..»

Kırşehir'e vardığı zaman hem bitkin, hem kızgındı. Orada da başka kızdırıcı şeyler oldu. Onu güya bir konağa almışlardı. Ama, en basit ihtiyaç için bile doğru dürüst bir yeri yoktu. Birtakım uydurma tertibat yapıldı. Daha da kızdı. Hemen yola çıktı. Arkada kalanların çoğundan hâlâ haber yoklu...

Sonra aynı maceralar. Yozgat'a varış. Hükümetle muhabereler... Nihayet trenle Ankara'ya dönüş... Antalya'da Mussolini'ye hitap edecek nutuk, tabiî kalmıştı...

Bu macera Çankaya köşkünün rahat, sıcak salonları-

na dönülünce, gene onun şu hikayesiyle tamamlandı:

«— Biz harbiyede talebeyken, mektebin sobaları yanmazdı. Bütün kış titreşir dururduk, idareye de derdimizi anlatamazdık. Nihayet bir gün arkadaşlar beni müdüre çıkmak için seçtiler. Müdür Zülüflü İsmail Paşa isminde bir saray uşağıydı. Müsaade aldık. Huzura çıktık. Önce Padişaha, sonra müdüre dualarımızı arzettik. Nihayet maksada geldik, işi anlatmak istedik. Ama paşa daha ilk cümlelerde kükredi:

«— Ne soğuğu be nankörler! Padişah nimeti gözünüze, dizinize dursun. Görmüyor musunuz sobalar nasıl gürül gürül yanıyor. Defolun buradan, yoksa...

«Hakikaten de müdürün sobası gürül gürül yanıyordu. Müdür buram buram terliyordu. Sıcaktan göğsünü, bağrını açmıştı ve zannediyordu ki, bütün mektebin sobaları da öyle yanar...

«Çocuklar, biz bu Çankaya köşkünde bazan, galiba bu Zülüflü İsmail Paşa gibi kendimizi aldatıyoruz...» [24]

Evet, hem realist, hem de, cesur bir realistti... (Tek Adam, Cilt III, s. 515-517)

****

24 «Atatürk'ün Türkiye'yi tek parti ile yönettiği bir gerçektir. Ama, tek parti döneminde Türkiye'nin bütün sorunlarının çözümlenemediği, ekonomik ve toplumsal alt yapının büyük ölçüde değiştirilemediği de bir gerçektir.

«Eğer öyle olmasaydı, bugün büyük kurtarıcının ölümünden otuzbir yıl sonra, hâlâ toprak reformu, sanayileşme, ekonomik hayatın yeniden düzenlenmesi, sosyal adalet ve sosyal güvenlik, kamu hizmetlerinin mutsuz çoğunluğun yararına yöneltilmesi gibi konuları tartışır durur muyduk.?

«Atatürk, Türk ulusunun en zor gününde ortaya çıkan önderdir. Kurtuluş Savaşı onun komutasında kazanılmış, Türk vatanı onun sayesinde sömürgelikten kurtulmuş. Cumhuriyet onun eliyle kurulmuştur. Yüzyılların kötü mirası, onun yürekliliği ve gücüyle reddedilmiştir. Çağdaş uygarlığın üst-yapı kurumları, Türkiye'ye, onun aracılığıyla girmiştir.

«Ama, bütün bunlar yapılırken, ekonomik ve toplumsal alt yapı gereğince ve yeterince değiştirilememiştir. Bu yapıda, geniş halk kütlelerinin yararına, köklü değişiklikler gerçekleştirilememiştir.

«Neden?

«Bir kere, uzun ve kanlı bir Kurtuluş Savaşı sonunda, Türkiye'nin olanakları böyle bir alt-yapı değişikliği sağlayacak düzeyde değildi. Kararlaştırılan her girişime kaynak bulmak pek bir sorun oluyordu. **1930 yılında devletçilik ilkesi benimsendikten** ve ondan sonra da ilk kalkınma planı hazırlandıktan sonra, bu planın finansmanı büyük güçlükler yaratmıştı. Bu arada sırası gelmişken, Atatürk'ün ekonomik milliyetçiliğini ağızlarından düşürmeyenlere, Atatürk'ün 1931'lerden başlayarak, dış yardım bulmak için devamlı çaba harcadığını da hatırlatıverelim.

«İkincisi, **Atatürk'ün elindeki kadro da köklü bir alt-yapı değişikliği için yeterli değildi.** Bu kadro, Osmanlı geleneğine uygun olarak kendisini halkın dışında ve üzerinde gören aydın bürokratlarla, bunların çoğu zaman ve çoğu yerde özdeşleştikleri mahalli eşraftan kurulmuştu. **Atatürk'ün halkçılığına rağmen, çevre sindeki aydın bürokratlar halkı yalnızca güdülen bir sürü olarak görüyorlar**; **Atatürk'ün devrimciliğine rağmen, geleneksel feodal düzenden yararlanan mahallî eşraf, kendi durumlarını sarsacak alt-yapı değişikliklerini engelliyorlardı. Aydın bürokrat eşraf ikilisi**nin bu tutumu, Atatürk döneminde gerçek bir halkçılık ve devrimcilik uygulaması yapılmasını önlemiştir.

«**Devrimcilik biçimsel bir devrimcilik, halkçılık halka tepeden bakan bir halk patronluğu olmaktan öteye gidememiştir**.

«...Devrimciliği ve yöneticiliği bir azınlığın tekeline vermeye çalışmak, Atatürk gibi büyük bir lideri bile zaman zaman açmazlara düşüren bir yanlış tutuma girmekten, hiçbir ekonomik temele dayanmayan halk-aydın çelişkisini derinleştirmekten ve halkı, tutucuların kucağına atmaktan başka bir şeye yaramıyacaktır.» (Atatürk'ün kurduğu Ulus gazetesinde, 10 Kasım 1969 ,da Atatürk'ün ölümünün otuz birinci yıldönümü dolayısiyle yazılan bir yazıdan)

97

VIII

DIŞ POLİTİKA, BARIŞ VE SAVAŞ

Soru 69: Atatürk'ün temel dış politika İlkeleri nelerdir?

«Biz millî hududumuz içinde hür ve bağımsız yaşamaktan başka bir şey istemiyoruz. Biz, Avrupa'nın diğer milletlerinden esirgenmeyen, hukukumuza tecavüz edilmemesini istiyoruz.» (19 Eylül 1921, SD. I, s.184)

«Dış siyasetimizde başka bir devletin hukukuna tecavüz yoktur. Ancak hayatımızı, memleketimizi, namusumuzu savunuyoruz ve savunacağız.. (1 Mart 1922, SD, I, s. 236)

«Dış siyasetimizde millet menfaatinin gerektirdiği esasları içine alan tamamen bağımsız ve serbest bir siyaset takip edilmektedir. Meclisimiz ve meclisimizin hükümeti cenkçi ve maceraperest olmaktan uzaktır. Tersine sulh ve selâmeti tercih eder. Özellikle insanî, medenî ülkülerin meydana çıkmasına fevkalâde taraftardır. İşte bu esaslar dairesinde gerek doğu ve gerek batı dünyasıyla daima iyi münasebet ve dostça bağlar ararlar.» (1 Mart 1921, SD, I, s. 166)

«Dış siyasetimizde dürüstlük memleketimizin güvenliğine ve gelişmesinin dokunulmazlığına dikkat ilkesi, hareketimize kılavuz olmaktadır. Esaslı ıslahat ve gelişmeler

içinde bulunan bir memleketin hem kendisinde hem çevresinde barış ve huzuru cidden arzu etmesinden da İki kolay açıklanabilecek bir durum olamaz.» (1 Kasım 1928, SD, I, s. 356)

«Cumhuriyetin dış siyasada özenle güttüğü amaç ulusal barışı korumak ve güven içinde yaşamaktır. Komşularımızla dostluk ve iyi geçinme yolunda her gün biraz daha ilerlemekteyiz.» (9 Mart 1935, SD, I, s. 381)

«Dünyanın filân yerinde bir rahatsızlık varsa bana ne? dememeliyiz. Böyle bir rahatsızlık varsa tıpkı kendi aramızda olmuş gibi onunla alâkadar olmalıyız. Hâdisene kadar uzak olursa olsun bu esastan şaşmamak lâzımdır. İşte bu düşünüş, insanları, milletleri ve hükümetleri bencillikten kurtarır. Bencillik, şahsî olsun, millî olsun daima fena telâkki edilmelidir.» (17 Mart 1937, SD, II, s. 282)

Soru 70 : Atatürk'ün barış konusundaki düşünceleri nelerdir?

«Yurtta sulh, cihanda sulh için çalışıyoruz. (20 Nisan 1931, SD, IV, s. 551. Seçim dolayısiyle millete yayınladığı beyannameden)

«Biz bağımsızlığımızı temin eden bir barış istiyoruz. (1 Şubat 1923, SD, III, s. 60)

«Dış ilişkilerimiz hakkında fazla bir şey söylemeğe lüzum görmüyorum. Bu hususiaki katî şiarımız cihanca malûm olmuştur. Bütün komşularımızla ve diğer devletlerle dostane geçinmeğe ve karşılıklı hürmet ve vefakarlığa dayalı siyasetimizin devam edeceğine şüphe yoktur. Şurasını açıklamak isterim ki barış devrine hakiki bir samimiyetle ve ciddî bir sükûn arzusiyle giriyoruz. (13 Ağustos 1923, SD, I, s. 319)

999

«Dış işlerinde dürüst ve açık olan siyasetimiz özellikle barış fikrine dayanır. Milletlerarası herhangi bir meselemizi barışçı yollarla çözmeyi aramak bizim menfaat ve zihniyetimize uyan bir yoldur.» (1 Kasım 1929, SD, I, s. 361)

«Türkiye'nin güvenliğini gaye tutan, hiçbir milletin aleyhinde olmayan bir barış istikameti bizim daima tek ilkemiz olacaktır.» (1 Kasım 1931, SD, I, s. V70)

«Eğer devamlı barış isteniyorsa, kütlelerin vaziyetlerini iyileştirecek milletlerarası tedbirler alınmalıdır.» (21 Haziran 1935, SD, III, s. 99)

«Barış yolunda nereden bir hitap geliyorsa, Türkiye onu, istekle karşıladı ve yardımlarını esirgemedi.» (1 Kasım 1937, SD, I, s. 404)

«Barış milletleri refah ve saadete eriştiren en iyi yoldur.» (1 Kasım 1938, SD, I, s. 412)

Soru 71 : Millî Mücadele sonunda Atatürk nasıl bir barış istiyordu?

«**Biz bağımsızlığımızı temin eden bir barış istiyoruz.** Bunu temin edilmiş görmedikçe yaşayabilmek için muhtaç olduğumuz yaşama sebeplerini temin etmek üzere tam bağımsızlığa erinceye kadar başladığımız işte devam edeceğiz. Milletin ciddî kararı budur. Milletimizin bu kararını mutlaka tatbik için her türlü tedbirler zaten alınmış bulunuyor.» (1 Şubat 1923, SD, III, s. 60)

Soru 72 : Atatürk, Lozan barışını nasıl yorumluyordu?

«Bu antlaşma, Türk ulusuna karşı yüzyıllardan beri hazırlanmış ve Sevr Antlaşması ile tamamlandığı sanıl-

100

mış, büyük bir yağınmanın (suikasdin) yıkılışını bildirir bir belgedir. Osmanlı tarihinde benzeri görülmemiş bir siyasal utku (zafer) yapıtıdır (eseridir).» (Söylev, II, s. 526)

Soru 73 : Atatürk'e göre sürekli barışın şartı nedir?

«Eğer devamlı barış isteniyorsa, kütlelerin vaziyetlerini iyileştirecek milletlerarası tedbirler alınmalıdır. İnsanlığın bütününün refahı açlık ve baskının yerine geçmelidir. Dünya vatandaşları, açlık, haset, aç gözlülük ve kinden uzaklaşacak şekilde eğitilmelidir.» (21 Haziran 1935, SD, III, s. 99)

Soru 74 : Atatürk'ün «savaş» hakkındaki düşünceleri nelerdir?

«Ne yapıp yapıp şu ve bu sebepler için, milleti savaşa sürüklemek taraftarı değilim. Savaş zarurî ve hayali olmalı. Hakiki kanaatim şudur: Milleti savaşa götürünce vicdanımda azab duymamalıyım. Öldüreceğiz diyenlere karşı, ölmiyeceğiz' diye savaşa girebiliriz. Lâkin, millet hayatı tehlikeye maruz kalmayınca, savaş bir cinayettir. (16 Mart 1923, SD, II, s. 124)

«Bundan sonra da daha iyi çiftçi ve daha iyi asker olacağız. Lâkin bundan sonra asker oluşumuz artık eskisi gibi başkalarının hırsı, şan ve şöhreti, keyfi için değil yalnız ve yalnız bu aziz topraklarımızı muhafaza etmek içindir.» (18 Mart 1923, SD, II, s. 131)

«İnsanları mesut edeceğim diye onları birbirine boğazlatmak gayri insanî ve son derece teessüfe şayan sistemdir.» (25 Ekim 1931, SD, II, s. 273)

101

Soru 75 : Atatürk saldırı silâhları hakkında ne düşünüyordu?

«En geniş mânasında hücum silâhlarının tamamiyle kaldırılması başlangıçtan beri bağlı bulunduğumuz bir noktadır.» «Bundan başka bir umumi saldırmazlık andının ve bir silâhları sınırlandırma ve indirme taahhüdünün son derece faydalı olacağında tamamiyle mutabıkız.» (19 Mayıs 1933, Roosevelt'in dünya devletleri reislerine ve Atatürk'e gönderdiği hitabeye telgrafla verilen cevaptan, SD, IV, s. 556, 557)

Soru 76: Atatürk «iki taraflı veyahut çok taraflı umumî müşterek anlaşmalar hakkında ne düşünüyordu ?

«Milletlerin emniyeti ya iki taraflı veyahut çok taraflı umumi müşterek anlaşmalarla, uzlaşmalarla temin edilebilir diye mutlak mahiyette ortaya atılan ve her biri diğerlerine karşıt sayılan prensipler barışın korunması emrinde bizim için kesin ve isabetli değildir ve olamaz. Bunların her birini coğrafi ve siyasi gereklere ve durumlara göre kullanarak barış yolundaki özeni realitelere uydurmak her millet için ayrı ayrı bir vazifedir. Cumhuriyet Hükümeti bu hakikati görmüş, tatbik etmiş, en yakın komşuları ile olduğu kadar en uzak devletlerle olan münasebetlerini, dostluklarını, ittifaklarını ona göre düzenlemeyi bilmiş ve bu sayede dış siyasetimizi sağlam esaslara dayandırmıştır.» (1 Kasım 1938, SD, I, s. 412)

102

IX

EĞİTİM, ÖĞRETMENLER VE GENÇLİK

Soru 77 : Atatürk'e göre Türkiye gerçeklerine uygun bir eğitim politikası nasıl olmalıydı?

«Bir millî eğitim programından bahsederken, eski devrin hurafelerinden ve fıtrî niteliklerimizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelebilen bütün tesirlerden tamamen uzak, millî ve tarihî seciyemize uygun bir kültür kasdediyorum.» (16 Temmuz 1921, SD, II, s. 16-17)

«Hükümetin en feyizli ve en mühim vazifesi maarif işleridir. Bu işlerde muvaffak olabilmek için öyle bir program takip etmeye mecburuz ki program milletimizin bugünkü haliyle, sosyal, hayatî ihtiyaciyle, çevrenin şartları ve asrın icaplarıyla tamamen mütenasip ve uygun olsun. Bunun için muazzam ve fakat hayalî ve güç anlaşılır mütalâalardan tamamen vazgeçerek hakikati ren gözlerle bakmak ve el ile temas eylemek lazımdır. Teşebbüs edilecek şeyin neden ibaret olduğu ancak bu suretle kendiliğinden belirir.

«Asırlardan beri milletimizi idare eden hükümetler maarifi genelleştirme arzusunu gösteregelmişlerdir. Ancak bu arzularına ulaşmak için doğuyu ve batıyı taklitten kurtulamadıklarından netice milletin bilgisizlikten

103

kurtulamaması sonucuna varmıştır. Bu hazin hakikat karşısında, bizim takibe mecbur olduğumuz maarif siyasetimizin esas hatları şöyle olmalıdır: Demiştim ki; **bu memleketin ilk sahibi ve topluluğumuzun esas unsuru köylüdür. İşte bu köylüdür ki bugüne kadar maarif nurundan mahrum bırakılmıştır.** Binaenaleyh; bizim takip edeceğimiz maarif siyasetinin temeli evvelâ mevcut cehaleti yoketmektir. Teferruata girmekten sakınarak, bu fikrimi birkaç kelime ile açıklamak için diyebilirim ki mutlaka umum köylüye okumak, yazmak ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıtacak kadar coğrafî, tarihî, dinî ve ahlâkî malûmat vermek ve dört işlemi öğretmek maarif programımızın ilk hedefidir.»

«Bir taraftan bilgisizliği yoketmeye uğraşırken bir taraftan da memleket evlâdını sosyal ve iktisadî hayatta fiil e n etkili ve faydalı kılabilmek için zorunlu olan iptidaî bilgileri pratik bir tarzda vermek maarif yöntemimizin esasını teşkil etmelidir.

«Efendiler! Medenî ve asri bir topluluğun ilim irfan yolunda yalnız bu kadarla yetinemiyeceği şüphesizdir.

«Milletimizin inkişafı dehası ve bu sayede lâyık olduğu medeniyet derecesine ulaşması elbette yüksek meslekler erbabı yetiştirmekle ve millî kültürümüzü yükseltmekle kabildir.

«Bu iptidaî ve son iki tahsil kademesi arasında orta tahsilin de gerekli olması tabiidir. Orta tahsilin gayesi memleketin muhtaç olduğu muhtelif hizmet ve sanat erbabını yetiştirmek ve yüksek tahsile aday hazırlamaktır.

«Orta tahsilde dahi terbiye ve talim usulünün amelî ve tatbikî olması esasını gözetmeli şarttır. Kadınlarımızın da aynı tahsil derecesinden geçerek yetişmelerine önem verilecektir.»

«Efendiler! Yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri öğrenimin hududu ne olursa olsun en ev-

104

vel ve her şeyden evvel Türkiye'nin bağımsızlığına, kendi benliğine, millî geleneklerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir. Uluslararası cihan durumuna göre, böyle bir cidalin (savaşın) gerektirdiği ruhî unsurlarla hazırlanmış olmayan fertlere ve bu mahiyette fertlerden meydana gelmiş cemiyetlere hayat ve bağımsızlık yoktur.» (1 Mart 1922, SD, I, s. 229-231)

«...Mektep namını hep beraber hürmetle, tazimle zikredelim. Mektep genç dimağlara, insanlığa saygıyı, millet ve memlekete sevgiyi, istiklâlin şerefini öğretir. İstiklâl tehlikeye düştüğü zaman onu kurtarmak için takibi uygun olan en salim yolu belletir. Memleket ve milleti kurtarmağa çalışanların aynı zamanda mesleklerin de namuskâr mütehassıs ve birer âlim olmaları lâzımdır. Bunu temin eden mekteptir. (...) Evet, milletimizin siyasi, sosyal hayatında, milletimizin fikrî terbiyesinde de rehberimiz ilim ve fen olacaktır. (...) İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve her millet ferdinin kafasına koyacağız. İlim ve fen için kayıt ve şart yoktur. (...) **Hiç bir mantıkî delile dayanmayan birtakım ananelerin, akidelerin korunmasında ısrar eden milletlerin ilerlemesi çok güç olur; belki de hiç olmaz.** (...) Bir taraftan umumî olan cehli ortadan kaldırmaya çalışmakla beraber, diğer taraftan sosyal hayatta bizzat amelî, etkili ve faydalı uzuvlar yetiştirmek lâzımdır. Bu da ilk ve orta öğretimin amelî bir tarzda olmasiyle mümkündür. Ancak bu sayede toplumlar iş adamlarına, sanatkârlarına malik olur.» (27 Ekim 1922, Bursa'da öğretmenlere yaptığı konuşmadan, SD, II, s. 43, 44, 45)[25]

****

25 «Savaş yıllarının konuşmalarında ortaya atılan eğitim fikirlerini ikinci Meşrutiyet devri aydınlarının görüşlerine bağlamakta zorluk çekmeyiz. Mustafa Kemal'in bu devredeki fikirleri kaynağını Birinci Dünya Savaşı sonrasının 'Ulusal Eğitim' ve 'Mo-

«Evlâtlarımızı o suretle talim ve terbiye etmeliyiz, onlara o suretle ilim ve irfan vermeliyiz ki, ticaret, ziraat ve sanat âleminde ve bütün bunların faaliyet sahalarında faydalı olsunlar, etkili olsunlar, faal olsunlar, amelî bir uzuv olsunlar. Binaenaleyh maarif programımız, gerek ilk tahsilde, gerek orta tahsilde verilecek bütün şeyler bu görüşe göre olmalıdır. Maarif programlarımız gibi devlet şubeleri için tasavvur ulunacak programlar da iktisat programına istinat etmekten kendini kurtaramazlar. Esaslı bir program tatbik etmek ve bu program üzerinde bütün milleti ahenkli olarak çalıştırmak lâzımdır.» (17 Şubat 1923, İzmir İktisat kongresini Açış Söylevinden, SD, II, s. 111)

****

dern Eğitim tartışmalarından alır. Onun 'Tarihî ve ulusal seciyemize uygun eğitim' Fikri Ziya Gökalp'ın 'Ulusal Eğitim' görüşünün ifadesidir. 'Yüzyılın Hereklerine uygun eğitim' fikri de 'Modern Eğitim' taraftarlarının örneğin Sadrettin Celâl ve Celâl Nuri'nin görüşleri ile kolayca birleştirilebilir. 'Bütün yabancı etkilerden uzak bir eğitim' ifadesi Meclisteki dinî-tutucu grubun görüşüne yakın düşmektedir Mustafa Kemal acaba Ulusal Eğitim programı ile Meclisle temsil edilen bütün grupları memnun edecek siyasî bir birleşim mi yapmıştır. Yoksa bunlar kendi samimî kanaatları mıdır? Biz bunun ölçülüp biçilerek yapılmış siyasî bir uzlaştırma olduğunu sanıyoruz. Çünkü Millî Mücadele bittikten sonra Mustafa Kemal yukardaki fikirlerinden bir kısmını terkedecek ve bir daha yenilemeyecektir. Bir kısmı üzerinde ise devamlı olarak ısrarla duracaktır. Böyle bir geçişi ifade etmesi bakımından 27 Ekim 1922'de, Büyük Zaferden hemen sonra Bursa'da yaptığı konuşma dikkate değer. (…) Mustafa Kemal'in bu konuşması bir geçiş karakteri gösterir, önceki fikirler tamamen bırakılmamakla beraber artık konuşmada bambaşka bir hava hâkimdir. İkinci Meşrutiyet devrinden gelen soyut eğitim fikirleri bırakılmak üzeredir. Bundan sonra Mustafa Kemal'in önüne eğitim alanında da acele cevaplar ve tedbirler bekleyen elle tutulur meseleler çıkacak ve Mustafa Kemal bunlara cevaplar arayacak ve teklif edecektir.» (Dr. İlhan Başgöz - Prof Howard E. Wilson, Türkiye Cumhuriyetinde Millî Eğilim ve Atatürk, s. 238, 239)

106

«Millî ahlâkımız medenî esaslarla ve hür fikirlerle nemalandırılmalı ve takviye olunmalıdır. Bu çok mühimdir; bilhassa nazarı dikkatinizi celb ederim. **Korkutma esasına dayanan ahlâk, bir fazilet olmadıktan başka itimada da şayan değildir.»** (25 Temmuz 1924, Muallimler Birliği Kongresi üyelerine, SD, II, s. 173)

«Bir milletin, bir topluluğun yüzde onu, okuma yazma bilir, yüzde sekseni, bilmez nevidendir. Bundan insan olanlar utanmak lâzımdır.» (8 Ağustos 1928, SD, II, s. 253)

Soru 78 : Atatürk'ün öğretmenler hakkındaki düşünceleri nelerdir?

«Dünyanın her tarafında öğretmenler, insan toplumunun en fedakâr ve muhterem unsurlarıdır.» (1 Mart 1923, SD, I, s. 299)

«Yeni nesli; Cumhuriyetin fedakâr muallim ve mürebbileri, sizler yetiştireceksiniz, yeni nesil, sizin eseriniz olacaktır. Eserin kıymeti, sizin maharetiniz ve feda karlığınız derecesiyle mütenasip bulunacaktır. **Cumhuriyet; fikren, ilmen, fennen, bedenen kuvvetli ve yüksek karakterli muhafızlar ister.** Yeni nesli, bu vasıflar ve kabiliyette yetiştirmek sizin elinizdedir. Seçkin vazifenizin ilasına yüksek himmetlerle varlığınızı adayacağınıza asla şüphe etmem.»

«Arkadaşlar, yeni Türkiye'nin birkaç seneye sığdırdığı askerî, siyasî, idarî inkılâplar sizin, muhterem muallimler, sizin içtimai ve fikrî inkılâptaki muvaffakiyetinizle kuvvetlenecektir. **Hiçbir zaman hatırınızdan çıkmasın ki, Cumhuriyet sizden, fikrî hür, vicdanı hür, irfanı hür' nesiller ister.»** (25 Temmuz 1924, SD, II, s. 173)

«Milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak muallimler

dir. Muallimden, mürebbiden mahrum bir millet henüz millet namını almak istidadını kazanmamıştır. Ona alelade bir kütle denir, millet denemez. Bir kütle millet olabilmek için mutlaka mürebbilere, muallimlere muhtaçtır... Millet, memleket, Cumhuriyet sizden yüksek hizmet beklemektedir.» (14 Ekim 1925, SD, II, s. 232)[26]

Soru 79 : Atatürk Cumhuriyet'i kime emanet eder?

«Bugün ulaştığımız sonuç, yüzyıllardan beri çekilen ulusal yıkımların yarattığı uyanıklığın ve bu sevgili yurdun her köşesini sulayan kanların karşılığıdır. »

«Bu sonucu, Türk gençliğine kutsal bir armağan olarak bırakıyorum.» (Söylev, II, s. 614)

Soru 80 : Atatürk'e göre Türk gençliğinin birinci ödevi nedir?

«**Ey Türk gençliği! Birinci ödevin; Türk bağımsızlığını, Türk Cumhuriyetini, sonsuzluğa değin korumak ve savunmaktır**.

****

26 Sabahattin Selek, «Normal olarak, nutkun, rejimi partiye emanet eden sözlerle sona ermesi gerekmez miydi? Yahut Atatürk, 'Bu neticeyi, Türk milletine emanet ediyorum' diyemez miydi?» sorusunu sorduktan sonra şu cevapları vermektedir:

«1. Atatürk, 1927 yılında, rejimin yerleştiği hakkında henüz tam bir inanç ve güven duymamıştır.

«2. Rejimi emanet edecek başka bir sağlam kuvvet görememiştir. (Selek, ordu hakkındaki görüşünü bir sonraki bahiste açıklamaktadır. — F. N.)

«3. Rejimin yaşaması sorumluluğunu gelecek nesillere bırakmak istemiştir.» (Anadolu İhtilâli, Cilt II, s. 354 - 356)

«Varlığının ve geleceğinin biricik temeli budur. Bu temel, senin en değerli güven kaynağındır. Gelecekte de, yurt içinde ve dışında ,seni bu kaynaktan yoksun etmek isteyen kötücüller bulunacaktır. Bir gün, bağımsızlığını ve cumhuriyetini savunmak zorunda kalırsan; ödeve atılmak için, içinde bulunacağın durumun olanaklarını ve koşullarını düşünmiyeceksin! Bu olanaklar ve koşullar çok elverişsiz olabilir. Bağımsızlığına ve cumhuriyetine kıymak isteyecek düşmanlar, bütün dünyada benzeri görülmedik bir utku (zafer) kazanmış olabilirler. Zorla ve aldatıcı düzenlerle sevgili yurdunun bütün kaleleri alınmış, bütün gemilikleri ele geçirilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve yurdun her köşesine düşman girmiş olabilir. Bütün bu koşullardan daha acıklı ve korkunç olmak üzere, yurdunda, iş başında bulunanlar, aymazlık (gaflet) ve sapkınlık içinde olabilirler; üstelik, hayınlık da yapabilirler. Daha kötüsü, iş başında bulunan kişiler, kendi çıkarlarını, yurduna girmiş olan düşmanların siyasal erekleriyle birleştirebilirler. Ulus, yoksulluk ve sıkıntı içinde ezgin ve bitkin düşmüş olabilir.

«Ey Türk gençliği! işte bu ortam ve koşullar içinde bile ödevin, Türk bağımsızlığını ve Cumhuriyetini kurtarmaktır! Bunun için gereken güç, damarlarındaki soycul (asil) kanda vardır!» (Söylev, II, s. 614 6IS)

109

X

UYGARLIK

Soru 81 : Atatürk «medeniyet»ten ne anlıyordu?

«Medeniyetin ne olduğunu başka başka tarif edenler vardır. Bence medeniyeti harstan ayırmak güçtür ve lüzumsuzdur. 27 Bu nokta-i nazarımı izah için hars ne demektir tarif edeyim:

A — Bir insan cemiyetinin devlet hayatında, B — Fikir hayatında, yani ilimde, içtimaiyatta ve güzel sanatlarda, C — İktisadi hayatta yani ziraatte, sanatta, ticarette, kara, deniz ve hava ulaştırmacılığında yapabildiği şeylerin toplu sonucudur,

****

27 «Gökalp, şimdiye kadar batılılaşma taraflısı olanlar arasında bulunmayan, daha çok islamcılar arasında bulunan 'manevî medeniyet', 'maddî medeniyet' ayrımını alıp onu 'hars' ve "medeniyet' ayırımı şekline soktu. Hars, milli olan şeydir; medeniyet milletlerarası olan şeydir.(…) Biliyoruz ki Kemalist dönemde belli başlı devrim meselelerinde neyin hars meselesi, neyin medeniyet meselesi olduğu bir türlü belirlenememiştir. Bu yüzden Gökalp'in tilmizleri olan Türkçüler bu meselede daima Atatürk'e karşı gelmişlerdir. **Meselâ, yazı harsa mı girer, medeniyete mi? Türkçüler bu bir hars meselesidir, değişmez, çünkü millî varlığı yıkar, dediler ve yazı devrimine karşı geldiler,** meselâ Fuat Köprülü gibi. (...) Atatürk'ün işareti ile medenî kanun devrimi yapılması kararlaştırılınca, bir komisyon kurulmuştu. Bu komis-

Bir milletin medeniyeti dendiği zaman hars namı altında saydığımız üç nevi faaliyet muhassalasından (toplu sonuç) hariç ve başka bir şey olamıyacağını zannederim Şüphesiz her insan cemiyetinin hars, yani medeniyet derecesi bir olamaz. Bu farklar devlet, fikir, iktisadî hayatların her birinde ayrı ayrı göze çarptığı gibi, bu fark üçünün muhassalası üzerinde de görülür. Mühim olan muhassalalar üzerindeki farktır. Yüksek bir hars, onun sahibi olan millete kalmaz diğer milletlerde de etkisini gösterir. Büyük kıtalara şamil olur. Belki bu itibarla olacak, bazı milletler yüksek ve şamil harsa, medeniyet diyorlar. Avrupa medeniyeti, asrı hazır medeniyeti gibi.

Hars kavramında milletlerin güç ve geç değişen bazı ırkî, fıtrî hasletlerine, karakterlerine hasrederler ve buna çok değer ve önem verirler. Meselâ İstanbul'un zaptı hâdisesini mütalâa ederken, diyenler vardır ki: Bizanslılar Türklerden daha medenî idiler, fakat Türklerin harsı kuvvetli olduğu için galip ve muvaffak oldular. Bu telâkki ve

****

yon, Gökalp'ın hars ideolojisine uyarak öyle bir tasarı hazırladı ki yalnız Atatürk değil, **onu hiç anlamamakla şöhret kazanan Meclis** bile ayaklandı. Adalet Bakanı Seyyit Beyin "hukuk hars işidir' prensibinden hareket eden bu komisyon Türk hukuk harsına uygun diye Hanefî, Şafiî ve bir kısım Malikî fıkıh okullarının bir karmasını yaratmıştı. Bazı hükümleri Cevdet Paşa'nın Mecelle'sinden de geride idi. Çok karılı evlenmeyi kaldırmadığı gibi, dolaylı yoldan pekinleştiriyordu da. O zaman Atatürk hu hars kavramının arkasında hatta uluslaşmaya aykırı şeyler olduğunu anladı ve bu işi şiddetle önledi. (...) Hars ve medeniyet, kafamızda ayrılsa bile değişme halinde olan bir toplumun meselelerinde birbirinden ayrı, birbirine karşıt okunaz, bu, toplumun değişmesini durdurur. Demek ki dâva, evvelce söylediğimiz gibi sadece bir medeniyet dâvası değil, aynı zamanda bir hars davasıdır. Atatürk'e kadar hiçbir Türk bunu söylemeye cesaret edememiştir.» (Niyazi Berkes, Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler, s. 108-118)

111

izah doğru değildir. Hakikatte Türkler Bizanslılardan hem daha medenî idiler, hem de ırkî karakterleri onlardan yüksekti. Medeniyet dediğimiz harsın, üç mühim unsurunu göz önünde tutarak hâdiseyi mütalâa edersek, fikrimiz kolaylıkla izah edilmiş olur:

İstanbul'u zapteden Türkler devlet hayatında elbette Bizans İmparatorluğundan çok yüksekti. Türklerin İstanbul fethinde inşa ve icadettikleri gemiler, toplar ve her nevi vasıtalar, gösterdikleri yüksek fen iktidarı, bilhassa koca bir donanmayı Dolmabahçe'den, Haliç'e kadar nakletmek dehâsı, daha evvel Boğaziçi'nde inşa ettikleri kaleler, aldıkları tedbirler Bizans'ı zapteden Türklerin fikir ve fen âleminde ne kadar ileri olduklarının yüksek şahitleridir. Bizans prenslerinin Türk ordugâhlarında staj yaptıklarını, her hususta ders aldıklarını da hatırlatmak isterim. Daha Atilla zamanında şarkî Roma İmparatorluğunun Türklerin haraç ödeyicisi olacak kadar siyasette ve askerlikte dûn mertebede bulunduğu malûmdur. Bizans'ı zapteden Türklerin iktisadî hayatta Bizanslıların çok ilerisinde olduğunu izaha ise hacet görülmez. Hülâsa, medeniyet harstan başka bir şey değildir. Hars anlamını seciye diyebileceğimiz karakter kavramına indirmemelidir. Bu arzettiğim telâkki birbirinden ayırt edilmesi güç olan, medeniyet ve harsın tarif, izah ve anlaşılmasından kolaylığı da mucip olur.» I 1930, Prof. Dr. Afet İnan, Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler, II. baskı, s. 278 -279)

Soru 82 : Atatürk'e göre milletimizin amacı ve ülküsü nedir?

«Milletimizin hedefi, milletimizin ülküsü bütün cihanda tam mânasiyle medenî bir toplum olmaktır. Bilir-

112

siniz ki, dünyada her kavmin varlığı, kıymeti, hakkı hürriyet ve istiklâli, malik olduğu ve yapacağı medenî eserlerle orantılıdır. Medenî eser vücude getirmek kabiliyetinden mahhrum olan kavimler (insan topluluğu), hürriyet ve bağımsızlıklarından ayrılmaya mahkûmdurlar. İnsanlık tarihi baştan başa bu dediğimi doğrulamaktadır. Medeniyet yolunda yürümek ve muvaffak olmak, hayat şartıdır. Bu yol üzerinde duranlar veyahut bu yol üzerinde ileri değil geriye bakmak cehil ve gafletinde bulunanlar, umumî medeniyetin çağlayan seli altında boğulmaya mahkûmdurlar.» (30 Ağustos 1924, SD, II, s. 181)

Soru 83 : Atatürk'e göre medeniyet yolunda başarının şartı nedir?

«Medeniyet yolunda başarı yeniliğe bağlıdır. Sosyal hayatta, iktisadî hayatta ilim ve fen sahasında muvaffak olmak için yegâne tekâmül ve terakki yolu budur. Hayat ve yaşayışa hâkim olan kanunların, zaman ile değişmesi gelişmesi ve yenilenmesi zarurîdir. Medeniyetin buluşları, tekniğin harikaları, cihanı değişmeden değişmeye uğrattığı bir devirde, asırlık köhne zihniyetlerle, geçmişe bağlılıkla varlığını korumak mümkün değildir.» (30 Ağustos 1924, SD, II, s. 181)

Soru 84 : Atatürk'e göre medeniyet yolu nereye yönelecektir?

«Memleketimizi asrîleştirmek istiyoruz. Bütün çalışmamız Türkiye'de asri, binaenaleyh batılı bir hükümet vücude getirmektir. Medeniyete girmek arzu edip de, batıya yönelmemiş millet hangisidir?» (29 Ekim 1923 SD. III, s. 68)

113

Soru 85 : Atatürk'e göre medeniyet yolunda Türk milletinin yol göstericisi nedir?

«Türk milletinin yürümekte olduğu ilerleme ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale, müspet ilimdir.» (29 Ekim 1933, Onuncu yıl söylevinden, SD, II, s. 275)

114

Belgi

XI

ORDU VE MİLLÎ HARP SANAYİİ

Soru 86 : Atatürk'e göre ordunun görevi nedir?

«Ordumuz; Türk topraklarının ve Türkiye idealini tahakkuk ettirmek için sarf etmekte olduğumuz sistemli çalışmaların yenilmesi imkânsız teminatıdır.» (1 Kasım 1937, SD, I, s. 403)

Ordu Dahilî Hizmet Kanunu, Madde 34 : «Ordunun vazifesi; Türk yurdunu ve Teşkilâtı Esasiye Kanuniyle tâyin edilmiş olan Türk Cumhuriyetini kollamak ve korumaktır...»

Ordu Dahilî Hizmet Kanunu, Madde 41 : «Türk Ordusu her türlü siyasî mülâhaza ve tesirlerin üstündedir...»

Soru 87: Atatürk'e göre ordunun ekonomik, kültürel, sosyal savaşlarımızdaki rolü no olmalıdır?

«Büyük millî disiplin okulu olan ordunun; ekonomik, kültürel, sosyal savaşlarımızda bize aynı zamanda en lüzumlu elemanları da yetiştiren büyük bir okul haline getirilmesine, ayrıca itina ve himmet edileceğine şüphem yoktur.» (1 Kasım 1937, SD, I, s. 403)

115

Soru 88 : Atatürk'ün Türkiye'de milli harp sanayii kurulması hakkındaki düşüncesi nedir?

«Teslihat ve teçhizat programımızın tatbikatı, muvaffakiyetle ilerliyor. Bunları memleketimizde yapmak emelimiz, gerçekleşme yolundadır. Harb sanayii tesisatımızı daha ziyade geliştirmek ve genişletmek için alınan tedbirlere devam edilmeli ve endüstrileşme çalışmamızda da ordu ihtiyacı ayrıca göz önünde tutulmalıdır.

«Bu yıl içinde denizaltı gemilerimizi memleketimizde yapmaya başladık.

«Hava Kuvvetlerimiz için yapılmış olan üç yıllık program, büyük milletimizin yakın ve şuurlu alâkasiyle, şimdiden başarılmış sayılabilir.

«Bundan sonrası için, bütün uçaklarımızın ve motörlerimizin memleketimizde yapılması ve harb hava sanayiimizin de bu esasa göre inkişaf ettirilmesi gerekir. Hava kuvvetlerinin aldığı ehemmiyeti göz önünde tutarak, bu mesaiyi planlaştırmak ve bu konuyu lâyık olduğu ehemmiyetle milletin nazarında canlı tutmak lâzımdır.» (1 Kasım 1937, SD. I, s. 403)

116

XII

DİL, TARİH, BASIN, SANAT, EDEBİYAT

Soru 89 : Atatürk'ün Türk dili ve Türk tarihi hakkındaki görüşleri nelerdir?[28]

«Türk dilinin, kendi benliğine, aslındaki güzellik ve zenginliğine kavuşması için, bütün devlet teşkilâtımızın, dikkatli, alâkalı olmasını isteriz.» (1 Kasım 1932, SD, I, s. 372)

****

[28] Dildeki aşırı özleştirme çabalarının dili bir çıkmaza saplaması üzerine Falih Rıfkı Atay, Atatürk'ün «Dili bir çıkmaza saplamışızdır» dedikten sonra, «Bırakırlar mı dili bu çıkmazda ? Hayır. Ama ben de işi başkalarına bırakamam. Çıkmazdan biz kurtaracağız» dediğini anlatır ve ekler: «Yazık ki, son dil çalışmaları da Atatürk'ün eşsiz ve hayret verici 'sağduyusunu hayli zedeleyen hastalık buhranlarına rasladı.» (Çankaya, (ili II 452, 455)

«Milliyetçilik ise, özellikle 1930 yıllarında batı etkisiyle şovenizm halini alarak dil ve tarih çalışmalarını etkiledi. Türk tarihi, kritik bir tarih felsefesinden yoksun bir metodla ele alındı ve dogmatik teoriler ortaya kondu. Modern Türkiye'nin anlaşılması için asıl araştırılması gereken Osmanlı İmparatorluğu iken, çalışmalar daha çok tarihin ilk devrelerine yöneltildi. Sonuç, milli gururun tatmini ve bazı komplekslerin yenilmesi yününden dahi başarılı olmadı.» (Doç. Taner Timur, Türk Devrimi. S. 156)

«Dil Kurumu en güzel ve feyizli bir iş olarak türlü ilimlere ait Türkçe terimleri tesbit etmiş ve bu suretle dilimiz yabancı dillerin tesirinden kurtulma yolunda esaslı adımını atmıştır. Bu yıl okullarımızda tedrisatın Türkçe terimlerle başlamış olmasını kültür hayatımız için mühim bir hâdise olarak kaydetmek isterim.» (1 Kasım 1938, SD, I, s. 411)

«Kültür işlerimiz üzerine, ulusça gönüllerimizin titrediğini bilirsiniz. Bu işlerin başında da Türk tarihini doğru temelleri üstüne kurmak; öz Türk diline, değeri olan genişliği vermek için candan çalışılmakta olduğunu söylemeliyim.» (1 Kasım 1934, SD, I, s. 377)

«Türk Tarih ve Dil Kurumlarının çalışmaları takdire lâyık kıymet ve mahiyet arzetmektedir. Tarih tezimizi reddedilmez delil ve belgelerle ilim dünyasına tanıtan Tarih Kurumu memleketin çeşitli yerlerinde yeniden kazılar yaptırmış ve milletlerarası toplantılara başarıyla katılarak yaptığı tebliğlerle yabancı uzmanların ilgi ve takdirlerini kazanmıştır.» (1 Kasım 1938, SD, I, s. 411)

Soru 90 : Atatürk basın özgürlüğü hakkında neler düşünüyordu?

«Basın milletin genel sesidir. Bu milleti aydınlatma ve doğru yolu göstermede, bir millete muhtaç olduğu fikir besinini vermekte, hulâsa bir milletin mutluluk amacı olan ortak yönde yürümesini teminde, basın başlı başına bir kuvvet, bir okul, bir rehberdir.» (1 Mart 1922, SD, I, s. 231)

«Basının genel hayatta, siyasî hayatla ve cumhuriyetin gelişmelerinde ve ilerlemelerinde yüklendiği yüksek vazifeleri anmak isterim. Basının tam ve geniş hürriyeti iyi kullanması, ne derece nazik bir vaziyet olduğunu da

118

söylemeye lüzum görmem. Her türlü kanunî kayıtlardan önce bir kalem sahibinin ilme, ihtiyaca ve kendi siyasî görüşlerine olduğu kadar vatandaşların haklarına ve memleketin, her türlü hususî görüşlerin üstünde olan, yüksek menfaatlerine de dikkat ve hürmet etmek manevî mecburiyeti, asıl bu mecburiyettir ki genel düzeni temin edebilir; böyle iken, bu yolda yanılma ve kusur olsa bile bu kusuru düzeltecek müessir ve vasıta; asla geçmişte sanıldığı gibi basın özgürlüğünü kayıtlayan bağlar değildir. Tersine, basın özgürlüğünden doğan sakıncaların giderilme vasıtası, yine basın özgürlüğünün kendisidir, inancındayız.» (1 Mart 1924, SD, I, s. 330)

«İdare ve hükümetin mezhebine taarruz etmemek şartiyle bütün basın serbesttir.» (21-24 Mart 1930, SD, III, s. 89)

Soru 91 : Atatürk'e göre «Cumhuriyetin ruhu olan faziletten mahrum cüret erbabı» ve basın özgürlüğü?

«Basın özgürlüğünün sakıncalarının giderilmesi bizzat basın özgürlüğüyle mümkün olduğuna dair bu büyük Meclisin mürşid (doğru yolu gösteren) ve temiz sahasında tesbit olunan esaslar eğer cumhuriyetin ruhu olan faziletten mahrum cüret erbabına, basın içindi' haydutluk fırsatını verirse, eğer aldatma ve doğru yoldan çıkarma erbabının fikir sahasındaki uğursuz, tesirleri, tarlasında çalışan masum vatandaşların kanlarını akıtmasına, yuvalarının dağılmasına sebep olursa ve eğer, en nihayet, haydutluğun en zararlısına başvuran bu gibi baştan çıkarıcılar kanunların hususî müsaadelerinden istifade imkânını bulurlarsa Büyük Millet Meclisinin terbiye edici ve kahredici idare ılının müdahale etmesi ve uyandırması elbette gerekli olur.

119

«Muhakkaktır ki cumhuriyet devrinin kendi zihniyet ve ahlâkım taşıyan hasmını yine ancak Cumhuriyetin kendisi yetiştirir. Bir taraftan geçmiş devirler gazetelerinin ve müntesiplerinin ıslahı imkânsız olanları milletin nazarında belli olurken diğer taraftan Cumhuriyet basınının temiz ve feyizli sahası genişlemekte ve yükselmektedir. Büyük ve soylu milletimizin yeni çalışma ve medeniyet hayatını kolaylaştıracak ve gayrete getirecek işte ancak bu yeni zihniyetteki basın olacaktır.» (1 Kasım 1925, SD, I, s. 338 - 339)

Soru 92 : Atatürk'ün kültür, sanat konularındaki düşünceleri nelerdir? [29]

«Bir millet ki resim yapmaz, bir millet ki heykel yapmaz, bir millet ki fennin gerektirdiği şeyleri yapmaz; itiraf etmeli ki o milletin ilerleme yolunda yeri yoktur.» (22 Ocak 1923, SD, II, s. 67)

«Güzel sanatların hepsinde, ulus gençliğinin ne türlü ilerletilmesini istediğinizi bilirim. Bu, yapılmaktadır. Ancak bunda en çabuk en önde götürülmesi gerekli olan Türk musikisidir. Bir ulusun yeni değişikliğinde ölçü, musikide değişikliği alabilmesi, kavrayabilmesidir.

«Bugün dinletmeğe yeltenilen musiki yüz ağartacak değerde olmaktan uzaktır. Bunu açıkçı bilmeliyiz. Ulusal; ince duyguları, düşünceleri anlatan; yüksek deyişleri, söyleyişleri toplamak, onları bir gün önce, genel son

****

29 Atatürk'ün, 16 Mart 1923'te, Adana esnaflarıyla yaptığı konuşmada söylediği «Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş olur.» sözünün, çoğunun sandığı gibi, «sanat»la bir ilintisi yoktur; bu cümledeki «sanat» kelimesi «zanaat» anlamına kullanılmıştır. — F. N.

musiki kurallarına göre işlemek gerektir. Ancak; bu düzeyde, Türk ulusal musikisi yükselebilir, evrensel musikide yerini alabilir.» (1 Kasım 1934, SD, I, s. 378)

«Güzel sanatlara da alâkanızı yeniden canlandırmak isterim.

«Ankara'da bir Konservatuvar ve Temsil Akademisi kurulmakta olmasını zikretmek, benim için bir hazdır.

«Güzel sanatların her şubesi için, Kamutay'ın göstereceği alâka ve emek, milletin insanî ve medenî hayatı ve çalışkanlık veriminin artması için çok etkilidir.» (1 Kasım 1936, SD, I, s. 387)

«Türkiye Cumhuriyetinin temeli kültürdür. Bu sözü burada ayrıca izaha lüzum görmüyorum. Çünkü bu, Türkiye Cumhuriyetinin okullarında bir çok vesilelerle eser halinde tesbit edilmiştir.

Kültür, okumak anlamak, görebilmek, görebildiğinden mâna çıkarmak, intibah almak, düşünmek, zekâyı terbiye etmektir.

Yine insan, enerjisiyle ve fakat tabiatın ona iltifat edildikçe tükenmez yardımıyla, yükselen, genişleyen insan zekâsı, hudutsuz kavrayış anlamında 'insanım' diyen bir vasf-ı mahsusu olur.

İnsan, hareket ve faaliyetin, yani dinamizmin ifade sidir. Bu böyle olunca kültür, yukarıda işaret ettiğimiz insanlık vasfında insan olabilmek için bir esasi unsurdur.

Bunu kısaca izah edelim: Kültür, tabiatın yüksek feyzleriyle mesut olmaktır. Bu ifade içinde çok şey bulunmaktadır. Temizlik, saflık, yüksekllik, insanlık ve Bunların hepsi insanlık vasıflarındandır. İşle kültür kelimesini mastar şekline soktuğumuz zaman, tabiatın insanlara verdiği yüksek vasıfları, kendi çocuklarına torunlarına ve geleceğine vermesi demektir

Buraya kadar anlatmak istediğimiz, bugünkü Türkiye Cumhuriyeti çocukları, kültürel insanlardır. Yani

hem kendileri kültür sahibidirler, hem de bu özelliği muhitlerine ve bütün Türk milletine yaymakta olduklarına kanidirler.» (1936 Sonbaharı, Prof. Dr. Afet İnan, Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler, II. baskı, s. 271 - 272)

«Sinema öyle bir keşiftir ki, bir gün gelecek barutun, elektriğin ve kıt'aların keşfinden çok, dünya medeniyetinin cephesini değiştireceği görülecektir. Sinema dünyanın en uzak uçlarında oturan insanların birbirlerini tanımalarını, sevmelerini temin edecektir. Sinema insanlar arasındaki görüş, görünüş farklarını silecek; insanlık idealinin tahakkukuna en büyük yardımı yapacaktır. Sinemaya lâyık olduğu ehemmiyeti vermeliyiz.»

Soru 93 : Atatürk'e göre «edebiyat» denildiği zaman ne anlaşılır?

«Osmanlı devrinde ve bugüne kadar geçen Cumhuriyet çağında ve bundan evvelki Türk kültürel çağlarında ve hatta bütün kültürlü medenî cemiyetlerde edebiyat denildiği zaman şu anlaşılır:

Söz ve mânayı, yani insan dimağında yer eden, her türlü bilgileri ve insan karakterinin en büyük duygularını, bunları dinliyenleri veya okuyanları, çok alâkalı kılacak surette söylemek ve yazmak sanatı. Bunun içindir ki, edebiyat ister nesir halinde olsun, ister nazım şeklinde olsun, tıpkı resim gibi, heykeltraşlık gibi, bilhassa musiki gibi, güzel sanatlardan sayılagelmektedir.

Beşeriyette en müsbet ilim ve en ince teknik esaslarına dayanan hayatla, ve kanla karşılaşmak kendileri için mukadder olan askerlik gibi yüksek bir idealist meslek dahi, kendini içinde bulunduğu içtimaî heyete anlatabilmek ve bu büyük insanlık ve kahramanlık yolculuğunu hazırlayabilmek için, uyandırıcı, hedeflendirici, yürütücü ve nihayet fedakâr ve kahraman yapıcı, vasıtayı edebiyatta bulur.

122

Bu itibarla, edebiyatın her insan cemiyeti ve bu cemiyetin hal ve istikbalini koruyan ve koruyacak olan, her teşekkül için, en esaslı eğitim vasıtalarından biri olduğu, kolaylıkla anlaşılır.

Bunun içindir ki, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı (Millî Eğitim Bakanlığı için o zaman kullanılan tâbir), edebiyat öğretiminde şu noktalara, özellikle önem ve değer vermelidir:

a) Türk çocuğunun kafasını, fıtrî yaradılışındaki dikkat ve itinaya göre oluşturmak. Bu, Cumhuriyetin sıhhî düzeni ile alâkadar olan vekâlete de teveccüh eden bir vazifedir.

b) Güzel muhafaza edilen, Türk kafa ve zekâlarını açmak, yaymak, genişletmek. Bu, özellikle Kültür Bakanlığının vazifesidir. Bununla birlikte olarak, müstait Türk çocuk kafalarına müsbet ilim ve maddî teknik kavramlarını, yalnız nazarî olarak değil, aynı zamanda pratik vasıtalar ile de yerleştirmek.

c) Bir taraftan da, Türk kafalarındaki kabiliyetleri, Türk karakterindeki sağlamlıkları, Türk duygularındaki yükseklik ve genişlikleri, kendilerini hiç zorlamadan, natürel bir tarzda ve olduğu gibi ifadeye onları alıştırmak

Bunlar yapılınca, netice şu olacaktır: Türk çocuğu konuşurken, onun beyan ve anlatış tarzı, Türk çocuğu yazarken, onun ifade üslûbu, kendisini dinliyenleri, onun yürüdüğü yola götürebilecek bu kabiliyeti sayesinde, Türk çocuğu kendisini dinliyen veya yazısını okuyanları, peşine takarak yüksek Türk ülküsüne iletebilecek, ulaştırabilecektir.

Bu edebiyat telâkkisi, böyle bir edebiyat öğretimi sayesindedir ki, edebiyat anlamından anlaşılan gayeye varmak mümkün olabilir.» (1937, Prof. Dr. Afet İnan, Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler, II. Baskı s.285-286)

XIII

MİLLİYETÇÎLÎK, İSLAMCILIK, TURANCILIK

Soru 94 : Atatürk'ün «milliyetçilik» anlayışı nedir?

«Gerçi bize milliyetçi derler. Fakat **biz öyle milliyetçileriz ki, bizimle işbirliği eden bütün milletlere hürmet ve riayet ederiz. Onların bütün milliyetlerinin icaplarını tanırız.** Bizim milliyetçiliğimiz her halde bencil ve mağrurca bir milliyetçilik değildir...» (14 Ağustos 1920, SD, I, s. 101)

«**Milletin varlığını devam ettirmek için fertleri arasında düşündüğü müşterek bağ, asırlardan beri gelen şekil ve mahiyetini değiştirmiş, yani millet, dinî ve mezhebi bağlantı yerine, Türk milliyeti bağı ile fertlerini toplamıştır.**» (5 Kasım 1925, SD, II, s. 237)

Soru 95: Atatürk «millî siyaset»ten ne anlıyordu?

«'Ulusal siyasa' demekle anlatmak istediğim şudur: Ulusal sınırlarımız içinde, her şeyden önce kendi gücümüze dayanarak varlığımızı koruyup ulusun ve yurdun gerçek mutluluğuna ve bayındırlığına çalışmak; gelişi güzel, ulaşılamıyacak istekler peşinde ulusu uğraştırmamak ve zarara sokmamak; uygarlık dünyasının uygarca ve insanca davranışını ve karşılıklı dostluğunu beklemektir.» (Söylev, II. s. 305)

124

Soru 96 : Atatürk «İslamcılık» ve «Turancılık» hakkında ne düşünüyordu?

«İslamcılık ve Turancılık siyasasının başarı kazandığına ve dünyayı uygulama alanı yapabildiğine tarihte raslanamamaktadır.» (Söylev, II, s. 305)

«Biz haddimizi bilir kimseleriz. Bitmez tükenmez istek sahibi değiliz. Bugün esaret elemleri altında inliyen birçok dindaşlarımız vardır. Bunlar için de; kendi muhitlerinde bağımsızlıklarını kazanmaları ve tam bağımsızlıkla memleketlerinin refah ve yükselmelerine gayret sarfetmeleri en büyük temennilerimizdendir.» (16 Ocak 1923, SD, II, s. 54)

125

Belge

XIV

ÇEŞİTLİ KONULAR

Soru 97 : Atatürk'ün «ihtiyaç ve tehlike» karşısında «hukuk» anlayışı?

«Birtakım baylar da : 'Başkomutan ulusa parasız zorla iş yaptırıyor; oysa yasalar, ülkede parasız, zorla iş yaptırmayı yasaklamıştır.' demişler. Bu doğrudur baylar; ama gerekseme, tehlike, bize her şeyi türeye (hukuka) uygun göstermektedir. **Ordunun eksikleri ulusa parasız zorla iş yaptırmayı gerektiriyorsa, bunu yapıyoruz ve en doğru yasa, budur. Ulusun ve ordunun yenilmemesi için, 'yasa buna engeldir' diye, gerekli gördüğüm tedbiri almakta duraksamıyacağım.»** (Söylev, II, s. 454. 6 Mayıs 1922'de, Büyük Millet Meclisinin gizil Oturumunda, Başkomutanlık görevini bırakmıyacağını açıklarken söylenmiştir)

Soru 98 : Atatürk'ün «Biz adam olmayız» düşüncesinde olanlara cevabı?

«Maddesel ve özellikle tinsel (ruhsal) çöküş, korkuyla, güçsüzlükle başlar. Güçsüz ve korkak insanlar, her-

hangi bir yıkım karşısında ulusun da duraksamasına ve çekingen bir duruma gelmesine yol açarlar. Güçsüzlük ve duraksamada öylesine ileri giderler ki, sanki kendi kendilerini alçaltırlar. Derler ki: 'Biz adam değiliz ve olamayız! Kendi kendimize adam olamayız. Biz varlığımızı, sınırsız ve koşulsuz olarak bir yabancının eline bırakalım.' Balkan savaşından sonra ulusun, özellikle ordunun başında bulunanlar da, başka biçimde ama gene bu anlayışla iş görmüşlerdir.

«Türkiye'yi, böyle yanlış yollarda dağılma ve yokolma uçurumuna sürükleyenlerin elinden kurtarmak gerekir. Bunun için bulunmuş bir gerçek vardır, ona uyacağız. O gerçek şudur : Türkiye'nin düşünen kafalarını büsbütün yeni bir inançla donatmak. Bütün ulusa sağlam bir içgücü (kuvvei maneviye) vermek.» (Söylev, II, s. 440)

Soru 99 : Atatürk İttihat ve Terakki hakkında ne düşünüyordu?

«İttihat ve Terakki siyaseti itibariyle de iflâs etmiştir. Öyle değil mi? O fırkaya mensup olan kimseler iktidar mevkiinde iken milletimizin ihtiyacına, mizacına uymayan istilâcı bir politika takip ettiler. Kendi toprağı himmet ve itinaya muhtaç iken, bu milletin gözlerini başka noktalara yöneltmeğe çalışan bir siyaset, tabii bir siyaset değildi. Binaenaleyh iflâsa mahkûm idi. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin emeli ise o siyasetten dolayı bu hale gelen zavallı memleketi ve toprakları meşru olmayan emperyalizm ve kolonizasyon siyasetleriyle istilâya, parçalamağa çalışan yabancı ve mütecaviz kuvvetlere çiğnetmemek! Bu düşünce ile hareket eden bir cemiyet ruhu ve varlığının sebebi bakımından feshe-

dilmiş İttihat ve Terakki fırkasını tekrar diriltecek kabiliyette değildir.» (24-25 Ekim 1919, SD, III, s. 8)[30]

Soru 100 : Atatürk, Millî Mücadele yıllarında Rum patrikhanesi hakkında ne düşünüyordu?

«Bir fesat ve hiyanet ocağı bulunan, memlekette bozuşma ve uyuşmazlık tohumu saçan, hıristiyan hemşehrilerimizin huzur ve refahı için de uğursuzluk ve felâket sebebi olan Rum patrikhanesini artık topraklarımız üzerinde bırakamayız. Bu tehlikeli teşkilâtı memleketimizde muhafazaya bizi mecbur etmek için ne gibi vesile ve sebepler gösterilebilir? Türkiye'nin Rum patrikhanesi için arazisi üzerinde bir yer göstermeğe ne mecburiyeti var? Bu fesat ocağının hakikî yeri Yunanistan'da değil midir?» (25 Aralık 1922, Le Journal muhabiri Paul Herriot'ya Çankaya'da verilen beyanattan, SD, III, s. 57)

****

30 «İttihatçılık uzun zaman, bir suç ve bir leke olarak sayılacak ve İttihatçılar daima takibata maruz kalacaklardır. O kadar ki, Kuvayi Milliyeyi kötülemek istiyenler buna 'İttihatçı hareketi' demekle maksatlarını sağlayabilecekler ve Kuvayi Milliyeciler, İttihatçı olmadıklarını isbat için çırpınıp duracaklardır.» (Sabahattin Selek, Anadolu İhtilâli, Cilt I. s. 72)

İÇİNDEKİLER

I

HAYATI, KİŞİLİĞİ

Sayfa

Soru 1 : Atatürk'ün temel görüşlerine geçmeden önce, biyografisi ile ilgili başlıca olaylar?..... 5
Soru 2 : Atatürk kendini nasıl anlatır?..... 13
Soru 3 : Atatürk'ün sosyal bilimler alanındaki bilgisi ve genel olarak kültürel yetişmesi?..... 14

II

ATATÜRK VE MİLLÎ MÜCADELE

Soru 4 : Atatürk, Samsun'a çıktığı gün, genel durumu nasıl görüyordu?..... 16
Soru 5 : Atatürk Sivas kongresini hangi gerekçe ile toplamıştı?..... 18
Soru 6 : Atatürk, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikan mandası istekleri karşısında ne düşünü yordu? 19
Soru 7 : Atatürk, Millî Mücadele yıllarında, Amerika hakkında ne düşünüyordu?..... 19
Soru 8 : Atatürk'e göre, başlangıçta Batı Anadolu'ya düşmanın girişine ve yapılan saldın ve zulümlere karşı ulusun davranışı nasıldı? ... 20
Soru 9 : Atatürk, Diyarbakır, Bitlis, Van, Bayazıt dolaylarındaki halkı aydınlatmak için kimlere mektup yazmış, kimlerle bağlantı kurmuştur 21
Soru 10 : Atatürk'ün ulusu uyarıp aydınlatmak konusundaki düşünceleri? ... 22

Soru 11 : Atatürk'e göre, bir teşkilât fikri olarak Kuvayi Milliye
ilk formülünü ne zaman buldu? ... 22
Soru 12 : Atatürk'ün «millî cemiyetlerde verdiği önem? . 23
Soru 13 : Kuvayi Milliyeciler içinde kişisel çıkarlar sağlamaya çalışanlara karşı
Atatürk'ün tepkisi? . 24
Soru 14 : Atatürk'e göre başlangıçta muntazam ordu ne durumdaydı?..... 24
Soru 15 : Atatürk'e göre başlangıçta muntazam ordu kurmayı
zorlaştıran şartlar nelerdi?..... 24
Soru 16 : Atatürk'ün muntazam ordu ve millî birlikler
(çeteler) hakkındaki düşüncesi nedir? ... 25
Soru 17 : Atatürk'ün düzenli ordu kurmak ve düzensiz örgütleri yıkmak karan?. 25
Soru 18 : Atatürk'e göre Millî Mücadele için teşkilâtlanmada
aşağıdan yukarıya ve yukarıdan aşağıya meseleleri?..... 26
Soru 19 : Atatürk Millî Mücadele için milleti birleştirmeye çalışırken
Damat Ferit buna engel olmak için neler yapıyordu?
«Bolşevikler geliyor» diyerek halkı nasıl aldatıyorlardı?..... 27
Soru 20 : Atatürk'ün düşüncelerini uygulamada göz önünde tuttuğu
temel ilke nedir?..... 28
Soru 21 : Atatürk'e göre, Millî Mücadele başında, ulus ve ordunun
padişah ve halifelik hakkındaki düşüncesi neydi? 29
Soru 22 : Atatürk, ulus ve ordunuz) padişah ve halifelik hakkındaki düşüncesini
hep göz önünde bulundurmakla birlikte bu konudaki
kendi düşüncesini nasıl gerçekleştirdi?..... 30
Soru 23 : Atatürk Millî Mücadelenin zaferle sonuçlanmasının
tarihî önemini nasıl açıklıyordu? 32
Soru 24 : Atatürk Millî Mücadele ile öteki az gelişmiş ülkeler
(«mazlum milletler») arasında nasıl bir ilişki görüyordu?..... 32
Soru 25 : Atatürk az gelişmiş ülkelerin kurtuluşu ile
sömürgecilik ve emperyalizm hakkında ne düşünüyordu? 33

Soru 26 : Atatürk Avrupa emperyalizmi ile Avrupa'nın «asıl millet»lerini nasıl ayırıyordu?..... 34
Soru 27 : Atatürk tasfiye edilen mücadele ve ülkü arkadaşları hakkında neler söylemiştir?..... 34
Soru 28 : Atatürk, Millî Mücadele yıllarında, zaferi kazandıktan sonra, siyasetten çekilmeyi düşünüyor muydu?..... 35

III

HALK HÜKÜMETİ VE BAĞIMSIZLIK

Soru 29 : Atatürk «halk hükümeti»ni nasıl tarif etmişti? . 37
Soru 30 : Atatürk «tam bağımsızlık»tan ne anlıyordu? . 39
Soru 31 : Atatürk, dost olduğumuz bir yabancı devletin onurumuza ve bağımsızlığımıza karşı bir tavır alması karşısında ne yapmıştı?..... 41

IV

SOVYETLER BİRLİĞİ VE KOMÜNİZM

Soru 32 : Atatürk Ekim İhtilâli hakkında ne düşünüyordu? 42
Soru 33 : Atatürk emperyalizme karşı savaşta Sovyetler birliği ile işbirliği konusunda ne düşünüyordu? 44
Soru 34 : Atatürk, işgal kuvvetlerini Türkiye'den atmak için «Bolşevikler»den nasıl yararlanmayı düşünüyordu? 45
Soru 35 : Atatürk'e göre 1922'de Türk dış politikasının esası ne idi?..... 46
Soru 36 : Atatürk'ün millî mücadele ve emperyalizme karşı savaş için Sovyetler Birliği'nden istediği yardım nedir?..... 46
Soru 37 : Atatürk'ün «Komünizm ile Rus dostluğu esasları arasında bir münasebet var mıdır?» sorusuna verdiği cevap nedir? 47
Soru 38 : Atatürk'e göre, Sovyetler Birliği, Milli Mücadele yıllarında, Türkiye'yi komünist,olmağa zorlamış mıdır?..... 48
Soru 39 : Atatürk «Türkiye Komünist Fırkasını Niçin kurdurmuştu? 49

Sayfa

V

DEVRİM ANLAYIŞI VE DEVRİMLERİ

Soru 40 : Atatürk «inkılâp»ı nasıl tarif etmişti? 50
Soru 41 : Atatürk «gerçek devrimci»yi nasıl tarif ediyordu? 50
Soru 42 : Atatürk için devrimlerin sona ermesi söz konusu olabilir miydi?..... 52
Som 43 : Atatürk öğretim birliğini niçin gerçekleştirmişti'.' 53
Soru 44 : Atatürk, din perdesine bürünenlerin yaptıkları kötülükleri nasıl açıklıyordu?..... 54
Soru 45 : Atatürk tekkeleri ve türbeleri niçin kapatmıştı? 54
Soru 46 : Atatürk, siyasal ve kişisel çıkar sağlamak için dinin araç olarak kullanılması konusunda neler söylemişti?..... 56
Soru 47 : Atatürk, devlet eliyle din eğitimi konusunda ne düşünüyordu? 57
Soru 48 : Atatürk'e göre hayatta en gerçek yol gösterici nedir? 58
Soru 49 : Atatürk Kur'an'ın dilimize çevrilmesini niçin istemişti?..... 58
Soru 50 : Kubilây'ın şehit düşmesi Üzerine Atatürk'ün orduya yazdığı başsağlığı?..... . 59
Soru 51 : Atatürk'ün Türk kadını hakkındaki düşünceleri ve Türk kadınına sağladığı haklar ve özgürlükler nelerdir?..... 60
Soru 52 : Atatürk harf devrimini niçin yapmıştı? ... 61
Soru 53 : Atatürk Osmanlı idaresi zamanındaki batılılaşma hareketlerini nasıl eleştiriyordu? 63

VI

TÜRKİYE'NİN EKONOMİK VE SOSYAL YAPISI

Soru 54 : Atatürk, ekonomik bakımdan geri kalışımızın, bir az gelişmiş ülke oluşumuzun sebeplerini nasıl açıklıyordu ve Atatürk'e göre tarihî olayların en önemli etkeni hangisidir?..... 65

Sayfa
Soru 55 : Atatürk «sosyal sınıflar» hakkında ne düşünüyordu? 67
Soru 56 : Atatürk Türk köylüsü hakkında ne düşünüyordu? 70
Soru 57 : Atatürk, Türk aydınlarını hangi noktadan eleştiriyordu? 71

VII

EKONOMİ POLİTİKASI, DEVLETÇİLİK VE KAPİTALİZM

Soru 58 : Atatürk doktrinler hakkında ne düşünüyordu? . 74
Soru 59 : Atatürk kapitalist kalkınma yolu hakkında neler söylemişti?..... 75
Soru 60 : Atatürk Türkiye'de milyoner yetiştirme konusunda ve tüccarlar hakkında ne düşünüyordu? 78
Soru 61 : Atatürk kooperatifçilik hakkında ne düşünüyordu?..... 78
Soru 62 : Atatürk yabancı sermaye ve dış yardım hakkında ne düşünüyordu?.. 79
Soru 63 : Atatürk'ün «devletçilik» görüşü nedir? 82
Soru 64 : Atatürk'ün sanayileşme hakkındaki düşünceleri nelerdir? 85
Soru 65 : Atatürk «toprak reformu» hakkında ne düşünüyordu ?..... 86
Soru 66 : Atatürk'ün «Türk köylüsüne naçizane olsa da ufak bir vazife yapmış olduğum» dediği şey nedir?..... 88
Soru 67 : Atatürk'ün hazineye bağışladığı «çiftliklerin arazisi ile tesisat ve demirbaşlarını özet olarak gösteren liste»de neler vardı?.... 89
Soru 68 : Atatürk, ömrünün son yıllarında, Türk halkının refah seviyesi hakkında ne düşünüyordu 94

VIII

DIŞ POLİTİKA, BARIŞ VE SAVAŞ

Soru 69 : Atatürk'ün temel dış politika ilkeleri nelerdir? 98
Soru 70 : Atatürk'ün barış konusundaki düşünceleri nelerdir? 99

Sayfa
Soru 71 : Millî Mücadele sonunda Atatürk nasıl bir barış istiyordu?..... 100
Soru 72 : Atatürk, Lozan barışını nasıl yorumluyordu? . 100
Soru 73 : Atatürk'e göre sürekli barışın şartı nedir? . . 101
Soru 74 : Atatürk'ün «savaş» hakkındaki düşünceleri nelerdir?..... 101
Soru 75 : Atatürk saldırı silâhlan hakkında ne düşünüyordu? 102
Soru 76 : Atatürk «iki taraflı veyahut çok taraflı umumî müşterek anlaşmalar» hakkında ne düşünüyordu? 102

IX

EĞİTİM, ÖĞRETMENLER VE GENÇLİK

Soru 77 : Atatürk'e göre Türkiye gerçeklerine uygun bir eğitim politikası nasıl olmalıydı?..... 103
Soru 78 : Atatürk'ün öğretmenler hakkındaki düşünceleri nelerdir? 107
Soru 79 : Atatürk, Cumhuriyeti kime emanet eder? . . 108
Soru 80 : Atatürk'e göre Türk gençliğinin birinci ödevi nedir? 108

X

UYGARLIK

Soru 81 : Atatürk «medeniyet»ten ne anlıyordu? 110
Soru 82 : Atatürk'e göre milletimizin amacı ve ülküsü nedir?..... 112
Soru 83 : Atatürk'e göre medeniyet yolunda başarının şartı nedir?..... 113
Soru 84 : Atatürk'e göre medeniyet yolu nereye yönelecektir? 113
Soru 85 : Atatürk'e göre medeniyet yolunda Türk milletinin yol göstericisi nedir?..... 114

XI

ORDU VE MÎLLÎ HARP SANAYİİ

Soru 86 : Atatürk'e göre ordunun görevi nedir? 115

Sayfa

Soru 87 : Atatürk'e göre ordunun ekonomik, kültürel, sosyal savaşlarımızdaki rolü ne olmalıdır? . . 115
Soru 88 : Atatürk'ün Türkiye'de millî harp sanayii kurulması hakkındaki düşüncesi nedir? 116

XII

DİL, TARİH, BASIN, SANAT, EDEBİYAT

Soru 89 : Atatürk'ün Türk dili ve Türk tarihi hakkındaki görüşleri nelerdir?..... 117
Soru 90 : Atatürk basın özgürlüğü hakkında neler düşünüyordu? 118
Soru 91 : Atatürk'e göre «Cumhuriyet'in ruhu olan faziletten mahrum cüret erbabı» ve basın özgürlüğü? 119
Soru 92 : Atatürk'ün kültür, sanat konularındaki düşünceleri nelerdir?..... 120
Soru 93 : Atatürk'e göre «edebiyat» denildiği zaman ne anlaşılır? 122

XIII

MİLLİYETÇİLİK, İSLAMCILIK, TURANCILIK

Soru 94 : Atatürk'ün «milliyetçilik» anlayışı nedir? ... 124
Soru 95 : Atatürk «millî siyaset»ten ne anlıyordu? ... 124
Soru 96 : Atatürk «İslamcılık» ve «Turancılık» hakkında ne düşünüyordu?..... 125

XIV

ÇEŞİTLİ KONULAR

Soru 97 : Atatürk'ün «ihtiyaç ve tehlike» karşısında «hukuk» anlayışı?..... 126
Soru 98 : Atatürk'ün «Biz adam olmayız» düşüncesinde olanlara cevabı?..... 126
Soru 99 : Atatürk ittihat ve Terakki hakkında ne düşünüyordu? 127
Soru 100: Atatürk, Millî Mücadele yıllarında Rum Patrikhanesi hakkında ne düşünüyordu? 128

135